

Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет правничих наук
Навчальна лабораторія «Правнича клініка»

**Юридичні клініки
на захисті прав споживачів
фінансових послуг: судова практика
і навички консультування**

(про консультування очима клініцистів)

Київ–2020

Університетське видавництво
ПУЛЬСАРИ

УДК 32:008](072)
К90

Кравченко Н. Г., Лобач О. М., Логущ Л. В., Матвєєва Ю. І.

К90 Юридичні клініки на захисті прав споживачів фінансових послуг: судова практика і навички консультування (про консультування очима клініцистів) : навч.-практ. посіб. Київ : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2020. 136 с.

Приводом до написання цього посібника стала необхідність поглиблювати фінансову грамотність населення через велику кількість звернень клієнтів до «Правничої клініки» НаУКМА. Посібник є результатом своєрідного балансу між теоретичними знаннями та практичним досвідом авторів у галузі фінансових послуг і захисті прав споживачів. Ідея створення посібника виникла завдяки досвіду юридичного консультування та правопросвіти «Правничої клініки» НаУКМА. Видання містить аналіз реальних правових ситуацій, проекти процесуальних документів та судову практику з фінансових спорів.

Видання буде корисним для студентів-консультантів та викладачів-кураторів юридичних клінік, юридичних факультетів закладів вищої освіти, центрів надання безоплатної правової допомоги, споживачам фінансових послуг та інших зацікавлених осіб.

Рецензенти:

Менджул Марія, докторка юридичних наук, доцентка кафедри цивільного права Ужгородського національного університету, заступниця директора юридичної клініки.

Янишен Віктор, кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, директор юридичної клініки.

За участю студентів-консультантів Навчальної лабораторії «Правнича клініка» факультету правничих наук Національного університету «Киево-Могилянська академія».

Рекомендовано Вченою радою факультету правничих наук
Національного університету «Киево-Могилянська академія»
(протокол № 9 від 30.11.2020 р.)

Погляди, висловлені в цьому виданні, належать виключно авторам і можуть не збігатися з позицією згаданих організацій.

Навчально-практичний посібник розроблений за підтримки проекту USAID «Трансформація фінансового сектору»

ISBN 978-617-615-099-2

© Автори, 2020
© Університетське видавництво
ПУЛЬСАРИ, 2020, макет

Від імені колективу «Правничої клініки» висловлюємо подяку нашим студентам, Громадській організації «Асоціація юридичних клінік України», проєкту USAID «Трансформація фінансового сектору» за плідну кооперацію та синергію в напрямку захисту прав споживачів фінансових послуг.

ЗМІСТ

Передмова	6
Розділ 1. До поняття фінансових послуг	9
1.1. Теоретичний блок. Фінансові послуги	10
1.1.1. Визначення, ознаки, особливості	10
1.1.2. Фінансові послуги та їх споживач: через призму рішень Конституційного Суду	12
1.2. Практичний блок. Змодельовані кейси.	17
1.3. Контроль знань. Тести	27
Розділ 2. Споживчий кредит у банках	30
2.1. Правові засади надання споживчих кредитів банками	30
2.2. Альтернативні шляхи врегулювання спорів у сфері фінансових послуг... ..	37
2.3. Практичні кейси	39
2.3.1. Кейс № 1 (Приклад досудового врегулювання спору медіацією)	39
2.3.2. Приклад медіаційної угоди	41
2.3.3. Кейс № 2 (Приклад судового врегулювання спору)	45
2.3.4. Зразки процесуальних документів (позовна заява, заява про забезпечення позову)	47
2.4. Контроль знань. Тести	55
Розділ 3. Кредити від фінансових компаній (мікро- та онлайн-кредити)	57
3.1. Фінансові компанії: поняття і засади функціонування	57
3.2. Фінансові компанії та споживачі фінансових послуг: бути чи не бути?	58
3.3. Практичні поради	60

3.4. Приклади спорів з фінансовими компаніями та поради щодо їх вирішення зі зразками документів	63
3.5. Контроль знань. Запитання	79
Розділ 4. Депозити в банках та кредитних спілках.	80
4.1. Трохи теорії про банківські депозити	81
4.2. Практична частина (кейси)	82
4.3. Судова практика в спрах за депозитними договорами	89
4.4. Процесуальні документи	97
4.5. Перевірка знань (контрольні завдання і тести) ...	101
Розділ 5. Правове регулювання неплатоспроможності фізичних осіб	104
5.1. Правове регулювання неплатоспроможності фізичних осіб за законодавством України	104
5.2. Судова практика з питань неплатоспроможності фізичних осіб	109
5.3. Судові процедури щодо визнання фізичної особи неплатоспроможною	113
5.4. Зразок заяви про відкриття провадження в справі про неплатоспроможність	115
5.5. Контроль знань. Тести	117
5.6. Правопросвітницький цикл «Правове регулювання неплатоспроможності фізичних осіб»	118
Розділ 6. Замість післямови. Поради майбутнім клініцистам від слухачів магістерської програми	126
Очима клініцистів	130

Передмова

Складні процеси державотворення, законодавчих реформ у нашій країні супроводжуються економічними кризами. На жаль, від цього найбільше потерпають соціально вразливі групи населення, які є особливо чутливими до фінансових, цінових та інших змін в економіці держави. Такий стан потребує розвитку відносин у сфері надання фінансових послуг.

Однак низький рівень знань у царині нормативного регулювання зазначених послуг серед населення часто ставить споживача в незахищене становище. Відтак попит на отримання правової допомоги, спеціальних знань у сфері фінансових послуг зростає.

Підтвердженням цього стала реалізація у 2020 році Навчальною лабораторією «Правнича клініка» факультету правничих наук Національного університету «Києво-Могилянська академія» у партнерстві з Асоціацією юридичних клінік України угоди, підтриманої проектом USAID «Трансформація фінансового сектору».

Метою проекту стало проведення заходів із впровадження фінансової освіти в школах, університетах, інших суспільних установах; сприяння професійному розвитку та академічним обмінам у мережі юридичних клінік; розширення надання безоплатних юридичних консультацій з питань фінансових послуг.

Результатом співпраці стало запровадження в «Правничій клініці» нового напрямку спеціалізації — захист прав споживачів фінансових послуг шляхом надання правової допомоги, здійснення правопросвітницької діяльності та проведення аналітичних досліджень у сфері фінансового, банківського, податкового законодавства.

Колектив клініки, на наш погляд, зумів виклики сьогодення (карантинні обмеження, необхідність надавати правову допомогу і проводити правопросвітницькі заходи виключно онлайн) використати з максимальним потенціалом для поглиблення знань і отримання навичок консультування в питаннях фінансового спрямування, для опрацювання та освоєння відповідного законодавства та судової практики. Нам вдалося змінити орієнтири в роботі «Правничої клініки» в умовах дистанційного навчання, а також проведення правопросвітницьких заходів і консультування клієнтів онлайн.

Цей посібник увібрав результати проведеної роботи та містить матеріали юридичних консультацій, семінарів / вебінарів / тренінгів, проведених за участю нашого колективу. Унікальністю цих матеріалів є те, що вони підготовлені за активною участю студентів-консультантів «Правничої клініки». Набуті знання та вміння ми використали для підготовки практичних ситуацій, зразків процесуальних та інших документів, необхідних для захисту порушених прав у сфері фінансових послуг, що і пропонується увазі читача.

Інноваційною складовою посібника в його змістовному наповненні є наявність практичних порад щодо застосування медіації як позасудового способу захисту у сфері фінансових послуг, проект медіаційної угоди та інші матеріали. Okремо варто зазначити і про те, що під час роботи над проектом був підготовлений значний матеріал про медіацію та інші способи позасудового захисту. Результатом цього є буклет про медіацію, який можна використовувати для популяризації медіації як способу вирішення спору в справах захисту прав споживачів фінансових послуг і як роздатковий матеріал для різних цільових аудиторій.

Ще одним важливим напрямком, в якому працює «Правнича клініка» є питання правового регулювання процедур банкрутства — визнання фізичної особи неплатоспроможною. Оскільки зазначений правовий інститут є відносно новим у правовому полі України, а також наявні складнощі формування судової практики в цій царині, представлений в окремому розділі матеріал буде корисним для усіх зацікавлених осіб, які хочуть набути новий досвід юридичного консультування.

Для підготовки матеріалів посібника студенти працювали в мінігрупах по 4-5 осіб, що дало можливість отримати їм навички командної роботи та колективної відповідальності. Отож авторський колектив такий:

- **Розділ 1** — канд. юрид. н. Юлія Матвєєва за участю студентів-клініцистів факультету правничих наук НаУКМА Вікторії Васильцової, Марії Ольшанської, Катерини Москаленко, Анни Швецової.
- **Розділ 2** — канд. юрид. н., доц. Любов Логуш за участю студентів-клініцистів правничого факультету НаУКМА Олени Брагинської, Яни Гембаровської, Діани Булавіної, Ірини Миколенко, Михайла Христюка, Анастасії Равлик.

- **Розділ 3** — канд. юрид. н. Наталія Кравченко за участю студентів-клініцистів правничого факультету НаУКМА Анни Гайдай, Олександра Дяченка.

- **Розділ 4** — канд. юрид. н. Наталія Кравченко за участю студентів-клініцистів правничого факультету НаУКМА Марії Липовченко, Анни Деркаченко, Івана Дорошенка, Владислава Божка, Богдана Трикоза.

- **Розділ 5** — канд. юрид. н., доц. Ольга Лобач за участю студентів-клініцистів правничого факультету НаУКМА Олени Кнейчук, Анни Борисової, Софії Колбасовської, Анни Тітової.

- Загальне наукове редагування й упорядкування змісту та тексту посібника здійснене канд. юрид. н. Наталією Кравченко.

- Дизайн та візуальне оформлення посібника розроблене студенткою Інною Птіциною.

Розділ 1. До поняття фінансових послуг

Ознайомлення з цією темою дозволить:

- з'ясувати поняття фінансової послуги
- визначити, хто є надавачем фінансових послуг
- отримати практичні поради щодо консультування споживачів фінансових послуг

Основні терміни:

Послуги, фінансові послуги, фінансові активи

Нормативно-правова база:

- Конституція України
- Цивільний кодекс України
- Закон України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність»
- Постанова КМУ «Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з надання фінансових послуг (крім професійної діяльності на ринку цінних паперів)»
- Закон України «Про організацію формування та обігу кредитних історій»
- Закон України «Про кредитні спілки»
- Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг»
- Закон України «Про захист прав споживачів»
- Розпорядження «Про затвердження Положення про застосування Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, заходів впливу за порушення законодавства про фінансові послуги, та визнання такими, що втратили чинність, деяких розпоряджень Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України»
- Розпорядження Держфінпослуг «Про затвердження Положення про Державний реєстр фінансових установ»

1.1. Теоретичний блок. Фінансові послуги

1.1.1. Визначення, ознаки, особливості

У широкому розумінні (ст. 901 Цивільного кодексу України) послугою є зобов'язання, внаслідок якого одна сторона (виконавець) зобов'язується за завданням другої сторони (замовника) надати послугу, яка споживається в процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу, якщо інше не встановлено договором.

Поняття безпосередньо фінансової послуги законодавець розуміє як операції з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, чи за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів.

У колі фінансових активів:

- кошти
- цінні папери
- боргові зобов'язання

Фінансові послуги — це операції з фінансовими активами, які здійснюються спеціальними суб'єктами підприємницької діяльності.

Фізичні особи, які отримують фінансові послуги з метою задоволення власних потреб, поза підприємницькою чи незалежною професійною діяльністю, набувають статусу споживачів фінансових послуг. Перелік фінансових послуг можемо знайти в ст. 4 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг»:

- торгівля валютними цінностями;
- залучення фінансових активів із зобов'язанням щодо наступного їх повернення;
- фінансовий лізинг;
- надання коштів у позику, в тому числі й на умовах фінансового кредиту;
- надання гарантій;
- переказ коштів;

Розділ 1. До поняття фінансових послуг

- у сфері страхування;
- діяльність у системі накопичувального пенсійного забезпечення;
- професійна діяльність на ринку цінних паперів;
- факторинг;
- банківські та інші фінансові послуги, що надаються відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність».

Фінансові послуги, надання яких передбачається іншими законами, мають бути включені до цього переліку, оскільки без цього надаватися вони не можуть.

Надавачі фінансових послуг

банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, дочірні товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії

мають право здійснювати факторингові операції та виступати в ролі страхових брокерів

27 квітня 2004 року набуло чинності Положення про надання окремих фінансових послуг юридичними особами суб'єктами господарювання, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами

Регулятори та основні акти законодавства

Відповідно до ст. 21 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» державне регулювання ринків фінансових послуг здійснюють:

- на ринку цінних паперів — Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку;
- на ринках банківських послуг та інших фінансових послуг для споживачів фізичних осіб — Національний банк України.

Юридичні клініки на захисті прав споживачів фінансових послуг...

Антимонопольний комітет України та інші державні органи здійснюють контроль за діяльністю учасників ринків фінансових послуг і отримують від них інформацію в межах повноважень, визначених законом.

Регулятори	Законодавство
Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Національний банк України	Конституція України, Міжнародні акти, Закони України, Укази Президента, Постанови КМУ, Накази, Рішення Національного агентства з питань запобігання корупції

1.1.2. Фінансові послуги та їх споживач: через призму рішень Конституційного Суду

Рішення Конституційного Суду України від 11 липня 2013 року

Наявність у кредитора можливості стягувати зі споживача надмірні грошові суми як неустойку спотворює її дійсне правове призначення, оскільки із засобу розумного стимулювання боржника виконувати основне грошове зобов'язання неустойка перетворюється на несправедливо непомірний тягар для споживача та джерело отримання невинуватених додаткових прибутків кредитором.

«Споживач є слабшою стороною в зобов'язанні, він підлягає особливому правовому захисту і це звужує дію принципу рівності учасників цивільно-правових відносин і дію принципу свободи договору».

«**Особливий правовий захист**» полягає у звуженні дії принципу свободи договору і звуженні дії принципу рівності учасників цивільно-правових відносин, зокрема в договорах про надання споживчого кредиту щодо сплати споживачем пені за прострочення в поверненні кредиту. Також звуження дії цих принципів відбувається з урахуванням критеріїв справедливості, добросовісності, пропорційності та розумності.

Цей висновок узгоджується з положеннями *Резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Керівні принципи для захисту інтересів споживачів» від 9 квітня 1985 року № 39/248*, в якій наголошено: визнаючи, що споживачі нерідко перебувають у нерівному становищі з точки зору економічних умов, рівня освіти та купівельної спроможності, принципи захисту інтересів споживачів мають, зокрема, за мету сприяти країнам у боротьбі зі шкідливою діловою практикою всіх підприємств на національному та міжнародному рівнях, яка негативно позначається на споживачах.

Отож умови кредитних договорів у відносинах зі споживачами-фізичними особами мають укладатися та виконуватися:

- з урахуванням особи споживача як слабшої сторони договору кредитування;
- з урахуванням принципу «особливого правового захисту споживача»;
- з урахуванням принципів справедливості, добросовісності, пропорційності та розумності.

При цьому держава має підтримувати на засадах пропорційності розумний баланс між публічним інтересом ефективного перерозподілу грошових накопичень, комерційними інтересами банків щодо отримання справедливого прибутку від кредитування і правами та охоронюваними законом інтересами споживачів їхніх кредитних послуг.

У наведених *«Керівних принципах для захисту інтересів споживачів»* визначено, що споживачі мають бути захищені від таких зловживань, як односторонні типові контракти, виключення основних прав у контрактах та незаконні умови кредитування продавцями.

Захист від цих зловживань базується на положеннях законодавства, зокрема ч. 3 ст. 551 *Цивільного кодексу України*, відповідно до якої розмір неустойки може бути зменшений за рішенням суду, якщо він значно перевищує розмір збитків, та за наявності інших обставин, які мають істотне значення. За практикою судів загальної юрисдикції України істотними обставинами в розумінні вказаних положень Кодексу вважаються, зокрема, ступінь виконання зобов'язання боржником; майновий стан сторін, які беруть участь у зобов'язанні; не лише майнові, а й інші інтереси сторін, що заслуговують на увагу (наприклад, відсутність нега-

тивних наслідків для позивача через прострочення виконання зобов'язання).

Отже, умови договору споживчого кредиту, його укладання та виконання повинні підпорядковуватися таким засадам, згідно з якими особа споживача вважається слабкою стороною в договорі та підлягає особливому правовому захисту з урахуванням принципів справедливості, добросовісності та розумності. Виконання державою конституційно-правового обов'язку щодо захисту прав споживачів вимагає від неї спеціального законодавчого врегулювання питань, пов'язаних із забезпеченням дії зазначених принципів у відносинах споживчого кредитування, зокрема щодо встановлення справедливого розміру неустойки за прострочення виконання грошових зобов'язань позичальниками-фізичними особами.

Рішення Конституційного Суду України від 10 листопада 2011 року

Споживачу, як правило, об'єктивно бракує знань, необхідних для здійснення правильного вибору товарів (робіт, послуг) із запропонованих на ринку, а також для оцінки договорів щодо їх придбання, які нерідко мають вид формуляра або іншу стандартну форму. Отже, для споживача існує ризик помилково чи навіть унаслідок уведення його в оману придбати непотрібні йому кредитні послуги. Тому держава забезпечує особливий захист більш слабого суб'єкта економічних відносин, а також фактичну, а не формальну рівність сторін у цивільно-правових відносинах через визначення особливостей договірних правовідносин у сфері споживчого кредитування та обмеження дії принципу свободи цивільного договору. Це здійснюється через встановлення особливого порядку укладення цивільних договорів споживчого кредиту, їх оскарження, контролю за змістом та розподілу відповідальності між сторонами договору. Тим самим держава одночасно убезпечує добросовісного продавця товарів (робіт, послуг) від можливих зловживань з боку споживачів.

У пп. 1, 2 Резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Керівні принципи для захисту інтересів споживачів» від 9 квітня 1985 року N 39/248 зазначена така мета: сприяти країнам у встановленні або подальшому забезпеченні належного захисту свого населення як споживачів; сприяти створенню структур виробництва й розподі-

Розділ 1. До поняття фінансових послуг

лу, здатних задовольняти потреби й запити споживачів; заохочувати високий рівень етичних норм поведінки тих, хто пов'язаний з виробництвом і розподілом товарів та послуг для споживачів; сприяти країнам у боротьбі зі шкідливою діловою практикою всіх підприємств на національному і міжнародному рівнях, яка негативно позначається на споживачах; заохочувати створення ринкових умов, що надають споживачам більший вибір за нижчих цінах.

При цьому уряди повинні розробляти, укріплювати та продовжувати активну політику захисту інтересів споживачів.

У Директиві 2005/29/ЄС Європейського Парламенту та Ради від травня 2005 року щодо несправедливих видів торговельної практики зазначається, що фінансові послуги через їхню складність та властиві їм серйозні ризики потребують встановлення детальних вимог, включаючи позитивні зобов'язання торговця. Оманливі види торговельної практики утримують споживача від поміркованого і, отже, ефективного вибору. Для підтримання впевненості споживачів загальна заборона несправедливих видів торговельної практики однаково повинна застосовуватися до тих із них, що виникають як за межами контрактних відносин між торговцем та споживачем, так і під час виконання укладеного контракту (пп. 9, 13, 14 преамбули зазначеної Директиви).

За змістом Директиви 2008/48/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 23 квітня 2008 року про кредитні угоди для забезпечення довіри споживачів є важливим пропонування ринком достатнього ступеня їхнього захисту. При цьому в зазначеній Директиві відповідні права споживачів регламентуються на доконтрактній стадії, а також на стадії виконання кредитної угоди.

Дія Закону України «Про захист прав споживачів» поширюється і на правовідносини між кредитором та позичальником, що виникають як під час укладення, так і виконання такого договору. Тож споживач кредитних послуг перебуває під законодавчим захистом до закінчення відповідних правовідносин.

**Рішення Конституційного Суду України від 10.11.2011 року
в справі № 15-рп/2011 (справа про захист прав споживачів
кредитних послуг)**

Положення ч. 1, 2 ст. 32 Конституції України, юридичні позиції Конституційного Суду України дають підстави для висновку, що втручання в конституційне право особи на приватне і сімейне життя через збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди допускається, якщо воно передбачене законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Таке втручання вважатиметься законним у разі наявності підстави в національному законі, а також за умови, що такий закон відповідатиме принципу верховенства права, закріпленому в частині першій ст. 8 Конституції України. У цьому разі суд визнав неконституційним діяльність Міністерства фінансів України отримувати інформацію, що містить персональні дані, чим захистив права споживачів фінансових послуг.

На законодавчому рівні, зокрема Законом «Про споживче кредитування» (ст. 9) споживач до укладення договору **має бути поінформований про всі його умови**. Інформація має бути необхідною, доступною, достовірною та своєчасною, поданою державною мовою (Закон України «Про захист прав споживачів»). У разі, коли надання недоступної, недостовірної, неповної або несвоечасної інформації про продукцію та про виробника (виконавця, продавця) спричинило придбання продукції, яка не має потрібних споживачеві властивостей, — споживач має право розірвати договір і вимагати відшкодування завданих йому збитків (ч. 7 ст. 15 Закону України «Про захист прав споживачів»).

Право споживача фінансових послуг бути поінформованим про умови надаваного фінансового продукту є важливим аспектом правового захисту позичальників. Саме тому ст. 156–1 Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачена відповідальність за ненадання, несвоечасне надання споживачу фінансових послуг інформації про умови надання фінансової послуги, яку він має намір отримати, та іншої інформації, обов'язковість надання якої споживачу фінансових послуг передбачена законодавством, а також надання інформації про фінансову послугу, учасника ринку фінансових послуг, що містить неповні, неточні або недостовірні відомості (дані), — тягнуть за собою накладення

штрафу на посадових осіб, фізичних осіб-підприємців від 50 до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. У разі повторного вчинення правопорушення — штраф на посадових осіб, фізичних осіб-підприємців — від 100 до 200 НМДГ.

1.2. Практичний блок. Змодельовані кейси

Навички в консультиванні споживачів фінансових послуг допоможуть набути практичні ситуації, які змодельовані за матеріалами судової практики, правових позицій та звернень клієнтів до «Правничої клініки».

Кейс 1

Ситуація змодельована на основі справи¹

Клієнт звернувся із таким питанням: чи можна визнати договір, укладений між ним та банком, недійсним, якщо він передбачає подвійну відповідальність боржника за невиконання одного й того самого зобов'язання.

Консультація

Згідно з п. 4.5 наданого клієнтом кредитного договору за нездійснення повного розрахунку за кредитом позичальник двічі притягується до відповідальності: за прострочення повернення кредиту та за прострочення повернення плати за користування кредитом.

¹ URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86205971> від 06.12.2019.

Юридичні клініки на захисті прав споживачів фінансових послуг...

Однак фактично кінцеве повернення кредиту та плата за його користування здійснюються одночасно і не можуть бути відокремлені одне від одного.

Зазначений пункт договору є несправедливим. За умови нарахування пені за прострочення повернення кредиту та за прострочення повернення плати за користування кредитом на позичача покладається подвійна цивільно-правова відповідальність одного і того самого виду за одне і те саме порушення договірної зобов'язання.

Що робити клієнту?

Особам, що укладають кредитний договір, слід пам'ятати: згідно зі *ст. 61 Конституції України* ніхто не може бути двічі притягнутий до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення.

Якщо на особу покладається подвійна цивільно-правова відповідальність одного і того самого виду за одне і те саме порушення договірної зобов'язання, це підстава вважати договір НЕдійсним.

Кейс 2

Ситуація змодельована на основі справи²

До «Правничої клініки» звернулася Анна Григорівна Матвеєнко із питанням: чи має особа пенсійного віку-ФОП сплачувати єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, якщо вона стала отримувати пенсію через втрату годувальника, замість пенсії за віком.

Примітка: така категорія справ, звичайно, не зі сфери фінансових послуг. Але, безперечно, впливає на фінансовий стан особи. Мета цього кейсу в посібнику — показати приклади інших консультацій клієнтам правничої клініки з питань, які виникають у сфері фінансів.

² URL: <https://revestr.court.gov.ua/Review/81573958>.

Консультація

Фізична особа-підприємець, яка мала право на пенсію за віком, але вибрала пенсію через втрату годувальника, має право на звільнення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, оскільки вибір виду пенсії не позбавляє набутого права, що пов'язане з певним віком.

Відповідне положення міститься в зазначеній вище постанові Верховного Суду. Велика Палата Верховного Суду визначила, що якщо фізична особа-підприємець має право на пенсію за віком, але вибрала пенсію через втрату годувальника, вона все одно **має право на звільнення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування**.

Частиною 4 ст. 4 Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» встановлено пільги для всіх суб'єктів, які є пенсіонерами за віком, **незалежно від того, на підставі якого закону особа набула статусу пенсіонера** за віком чи то на пільгових умовах, чи вона набула певного віку відповідно до ст. 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

Цією нормою **не визначено обмежень** щодо виду пенсії, яку повинна отримувати особа, що звільняється від сплати єдиного внеску.

Тож якщо особі призначено пенсію в разі втрати годувальника, вона не втрачає право на пенсію за віком, а лише користується правом, передбаченим ст. 37 Закону України «Про пенсійне забезпечення», згідно з якою члени сім'ї померлого, для яких його допомога була постійним і основним джерелом засобів до існування, проте які й самі одержували яку-небудь пенсію, мають право перейти на нову пенсію та не повинні сплачувати єдиний внесок.

Постанова ВП від 10 квітня 2019 року у справі № 814/779/17

Фізична особа-підприємець, яка мала право на пенсію за віком, але вибрала пенсію у зв'язку з втратою годувальника, **має право на звільнення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування**, оскільки вибір виду пенсії не позбавляє набутого права, що пов'язане з певним віком.

ч. 4 ст. 4 Закону України "Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування"

пільги для всіх суб'єктів, які є пенсіонерами за віком, **незалежно від того, на підставі якого закону особа набула статусу пенсіонера** за віком чи то на пільгових умовах.

КОНСУЛЬТАЦІЯ

Тож якщо особі призначено пенсію в разі втрати годувальника, вона не втрачає право на пенсію за віком, а лише користується правом, передбаченим *ст. 37 Закону України «Про пенсійне забезпечення»*, згідно з якою члени сім'ї померлого, для яких його допомога була постійним і основним джерелом засобів до існування, проте які й самі одержували яку-небудь пенсію, мають право перейти на нову пенсію та не повинні сплачувати єдиний внесок.

Кейс 3

Ситуація змодельована на основі справи³

Клієнт звернувся із таким питанням: чи може бути відшкодована моральна шкода через порушення строків повернення банківського вкладу.

³ URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91644731>.

Консультація

За нормами ч. 1, 2 ст. 23 Цивільного кодексу України особа має право на відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок порушення її прав. Моральна шкода полягає:

1) у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я;

2) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів;

3) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку зі знищенням чи пошкодженням її майна;

4) у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи.

Конкретизуючи ці положення, законодавцем визначено, що особа має право на відшкодування моральної шкоди, завданої порушенням прав власності (ч. 3 ст. 386 Цивільного кодексу України). **При цьому вказані норми стосуються і права вимоги до банку про повернення вкладу.**

Відповідно до ст. 611 Цивільного кодексу України моральна шкода підлягає відшкодуванню в разі порушення зобов'язання, якщо таке відшкодування встановлено договором або законом. Тобто законодавець вказує на два випадки компенсації моральної шкоди — вони визначені умовами договору або впливають із положень законодавства (зокрема ст. 4, 22 Закону України «Про захист прав споживачів»).

Ці норми у своїй сукупності вказують на те, що порушення банком зобов'язання з повернення вкладу, незважаючи на умови укладеного договору, фактично є неналежним наданням фінансової послуги в розумінні законодавства про захист прав споживачів і відповідно до ст. 4 та 22 Закону України «Про захист прав споживачів» має наслідком відшкодування моральної шкоди, завданої вкладникові таким неналежним наданням фінансової послуги. При цьому вказаний закон не містить застережень про те, що моральна шкода споживачу відшкодовується лише в разі завдання шкоди його життю чи здоров'ю.

Що робити клієнту?

У разі порушення банком зобов'язання з повернення вкладу вкладник може звертатися в суд за відшкодуванням моральної шкоди та обрати такий спосіб захисту порушеного права і в тому разі, якщо це прямо не передбачено договором, на підставі ст. 16 і 23 Цивільного Кодексу України і ст. 4 і 22 Закону України «Про захист прав споживачів».

Кейс 4

Ситуація змодельована на основі справи⁴

До «Правничої клініки» звернувся Нікітін Анатолій Іванович із проблемою: він двічі намагався зняти кошти в сумі 480 грн у банкоматі банку. Проте транзакцію було відхилено, банківську картку повернуто, а кошти не видано. Через деякий час після того, як пан Анатолій відійшов від банкомату, він отримав смс-повідомлення про те, що транзакцію виконано, а грошові кошти видано.

Пізніше комісією в складі працівників банку проведено перевірку, під час якої встановлено, що о 13 годині 34 хвилини 22 секунди операцію зі зняття коштів з рахунку позивача проведено успішно, оскільки запитувану ним суму списано з рахунку та видано о 13 годині 34 хвилині 33 секунди. Однак через те, що Анатолій Іванович не дочекався видачі коштів та о 13 годині 34 хвилини 23 секунди відійшов від банкомата, спірні кошти отримані наступним клієнтом о 13 годині 34 хвилині 40 секунд, що підтверджується, зокрема, відеозаписом з камери, що фіксує знаходження клієнта біля банкомата. Чи є в цьому разі порушення прав пана Анатолія? Якщо так, як він може їх захистити?

Консультація

Якщо в судовому порядку буде встановлено, що спірні кошти дійсно отримано сторонньою особою через 17 секунд після їх видачі (відповідно до перевірки банку), за відсутності вчинення додаткових операцій з банкоматом, то **наведене свідчитиме, що втраті спірних коштів та заволодінню ними іншою особою**

⁴ URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/79846561>.

**сприяла небалість пана Анатолія, за яку банківська устано-
ва не несе відповіальність.**

Банкомат працює некоректно, якщо затримує кошти, які перебувають у слоті видачі готівки понад 30 секунд.

Отже, банк несе відповіальність за проведення операцій з рахунком клієнта, зокрема і за безпідставне списання та видачу коштів. Однак обов'язок відшкодувати завдані клієнту збитки настає в разі, якщо шкоду спричинено за наявності вини банку і саме через його неправомірні дії або бездіяльність.

Кейс 5

Ситуація змодельована на основі справи⁵

До «Правничої клініки» звернувся клієнт з таким питанням: банк подав позов про стягнення з нього заборгованості за кредитним договором, який було укладено шляхом підписання анкети-заяви про приєднання до Умов та правил надання банківських послуг. Через фінансову скруту клієнт взяти на себе зобов'язання за кредитним договором не виконав, утворилася заборгованість у розмірі 47 325,26 грн, з яких: 16 058,07 грн — заборгованість за тілом кредиту, 5071,87 грн — відсотки за користування кредитними коштами. Крім того, банк нарахував за порушення умов кредитного договору 23 465,55 грн пені, а також 500,00 грн штрафу (фіксована частина), 2229,77 грн штрафу (відсоткова складова). Клієнт за умовами вказаного договору отримав кредит у розмірі 20 000,00 грн у вигляді встановленого кредитного ліміту на платіжну картку. В анкеті-заяві позичальника зобов'язання зі сплати штрафів відсутні. Умови та Правила на сайті періодично змінювалися, тому визначити, які саме з них є складовою укладеного кредитного договору зрозуміти складно. Нарахована пеня значно перевищує розмір основної суми боргу. Клієнт просить роз'яснити, чи правомірні вимоги банку?

Консультація

Відповідно до *частин першої, другої ст. 207 Цивільного Кодексу України* правочин вважається таким, що вчинений у письмо-

⁵ URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82998244>.

вій формі, якщо його зміст зафіксований в одному або кількох документах, листах, телеграмах, якими обмінялися сторони. Правочин вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо він підписаний його стороною (сторонами).

Кредитний договір укладається в письмовій формі. Кредитний договір, укладений з недодержанням письмової форми, є нікчемним (ст. 1055 ЦК України). Укладений клієнтом договір є договором приєднання, умови якого встановлені банком у стандартній формі, і він може бути укладений лише шляхом приєднання другої сторони до запропонованого договору загалом.

Оскільки умови договорів приєднання розробляються банком, то вони мають бути зрозумілі всім споживачам і доведені до їхнього відома. Тому банк має підтвердити, що на час укладення відповідного договору діяли саме ці умови, а не інші. Тож з огляду на зміст ст. 633, 634 ЦК України можна вважати, що споживач послуг банку лише приєднується до тих умов, з якими він ознайомлений.

У разі укладення кредитного договору відсотки за користування позиченими коштами та неустойка поділяються на встановлені законом (розмір та підстави стягнення яких визначаються актами законодавства) та договірні (розмір та підстави стягнення яких визначаються сторонами в самому договорі).

У п. 19 Резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Керівні принципи для захисту інтересів споживачів», ухвалені 9 квітня 1985 року № 39/248 на 106-му пленарному засіданні Генеральної Асамблеї ООН зазначено, що споживачі повинні бути захищені від таких контрактних зловживань, як односторонні типові контракти, виключення основних прав у контрактах і незаконні умови кредитування продавцями.

Конституційний Суд України в рішенні в справі щодо офіційного тлумачення положень *другого речення преамбули Закону України від 22 листопада 1996 року № 543/96-В «Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань» від 11 липня 2013 року* в справі № 1–12/2013 зазначив, що з огляду на приписи частини четвертої ст. 42 Конституції України участь у договорі споживача як слабшої сторони, яка підлягає особливому правовому захисту у відповідних правовідносинах, звужує дію принципу рівності учасників цивільно-правових відносин та свободи договору, зокрема в договорах про надання споживчого кредиту.

Розділ 1. До поняття фінансових послуг

Згідно зі ст. 549 ЦК України неустойкою (штрафом, пенею) є грошова сума або інше майно, які боржник повинен передати кредиторowi в разі порушення боржником зобов'язання. Штрафом є неустойка, що обчислюється у відсотках від суми невиконаного або неналежно виконаного зобов'язання. Пенею є неустойка, що обчислюється у відсотках від суми несвоєчасно виконаного грошового зобов'язання за кожен день прострочення виконання. Неустойкою є грошова сума, її розмір встановлюється договором або актом цивільного законодавства.

Отже, за таких умов немає підстав для нарахування споживачу фінансових послуг (позичальнику) платежів, які не вказані в кредитному договорі.

Кейс 6

Ситуація змодельована на основі справи³

Роман Степанович Мудряк звернувся до «Правничої клініки» із проблемою: нещодавно в нього відбулося несанкціоноване зняття грошей з банківської картки в сумі 5000 грн, проте банк відмовився нести відповідальність за таку транзакцію, оскільки його працівниками було встановлено, що переказ коштів був здійснений в Інтернеті з використанням реквізитів платіжної картки, зокрема CVV-коду, які відомі тільки власнику картки, а тому, відповідно до договору обслуговування банківського рахунку та Правил користування платіжними картками, банк не повинен нести відповідальності за операцію, вчинену з використання паролів, ПІН-кодів, CVV-кодів.

Консультація

Нормами ст. 1073 Цивільного Кодексу України визначено, що в разі несвоєчасного зарахування на рахунок коштів, що надійшли клієнтові, їх безпідставного списання банком з рахунку клієнта або порушення банком розпорядження клієнта про перерахування коштів з його рахунку банк повинен негайно після виявлення

³ URL: <https://revestr.court.gov.ua/Review/83105700>.

порушення зарахувати відповідну суму на рахунок клієнта або належного отримувача, сплатити відсотки та відшкодувати завдані збитки, якщо інше не встановлено законом.

Однак відповідно до договору обслуговування банківського рахунку, який було укладено між клієнтом та банком (такі договори в більшості банківських установ є подібними), банк не несе відповідальності за збитки, завдані клієнту в разі розголошення (розкриття) інформації за рахунком у результаті використання паролів, ПІН-кодів, CVV-кодів.

Крім того, договором передбачено, що, якщо платіжну картку втрачено, викрадено або з іншої причини вона стала непридатною для використання, а також якщо ПІН-код став відомим сторонній особі, держатель картки повинен терміново заявити про це в контакт-центр банку та протягом трьох днів подати письмову заяву в оригіналі або факсом до установи банку, де відкрито рахунок. Власник картки відповідає за всі суми за операціями з платіжною картою, якщо картку передано сторонній особі або не повідомлено банк про те, що її загублено.

Тобто саме на держателя картки покладено обов'язок нерозголошення (нерозкриття) інформації за рахунком у результаті використання клієнтом паролів, ПІН-кодів, CVV-кодів, як і обов'язок повідомлення банку в разі втрати, викрадення платіжної картки та розголошення.

Тому обов'язок банку відшкодувати завдані клієнту збитки настане, наприклад, у разі, якщо клієнт своєчасно повідомив банк про втрату чи викрадення платіжної картки, проте банк своєчасно не вчинив дії щодо блокування проведення операцій за рахунком.

Кейс 7

Ситуація змодельована на основі справи⁷

До «Правничої клініки» звернувся клієнт з такими питаннями: що робити, якщо банки нараховують відсотки з вкрадених грошей на кредитній картці? Хто має відшкодувати збиток за вкрадені гроші з карти?

⁷ URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/77389825>.

Консультація

Згідно з чинним законодавством банк зобов'язаний повернути клієнтам гроші, які були вкрадені з їхніх банківських карт шахраями, якщо не буде доказів того, що клієнт сам спровокував таку крадіжку своєю дією або бездіяльністю (наприклад, зберігав карту і пароль від неї в гаманці).

Але на практиці банки, як правило, не поспішають повертати гроші та нараховують відсотки, якщо крадіжка сталася з кредитної картки. Крім того, вказують на те, що клієнт недобросовісно виконував умови зберігання карти.

Що ж робити в такому разі? Відразу ж після виявлення незаконно списаних коштів клієнт повинен звернутися до банку із заявою про проведення службового розслідування, в якому обов'язково має вказати:

- коли саме відбулося незаконне зняття грошей;
- суму незаконного зняття;
- також письмову вимогу про повернення безпідставно списаних грошей.

Також слід звернутися в поліцію із заявою про шахрайство. Як правило, банки не поспішають повертати вкрадені гроші. У такому разі єдиним шляхом вирішення проблеми буде звернення з позовом до суду.

Варто відзначити, що йдеться про випадки, коли клієнт не порушував умов договору і правила користування банківською картою.

Вирішення таких питань, як заборгованість є досить складними і суперечливими для всіх учасників спору, тому необхідно використовувати попередню судову практику, щоб уникати невирішеності подібних справ.

1.3. Контроль знань. Тести

1. Фізичні особи-підприємці мають право надавати такі фінансові послуги (вибрати з переліку декілька варіантів):

- а) виступати в ролі страхових брокерів;
- б) надавати послуги з фінансового лізингу;
- в) здійснювати факторингові операції;
- г) надавати послуги щодо довірчого управління фінансовими активами;

Юридичні клініки на захисті прав споживачів фінансових послуг...

- г) надавати гарантії та поручительства;
- д) надавати кошти в позику, зокрема на умовах фінансового кредиту.

2. Юридичні особи, які не є фінансовими установами, можуть надавати такі фінансові послуги (вибрати з переліку один варіант):

- а) надавати кошти в позику, зокрема на умовах фінансового кредиту;
- б) торгувати цінними паперами;
- в) здійснювати факторингові операції;
- г) надавати послуги з фінансового лізингу;
- г) виступати в ролі страхових брокерів;
- д) надавати послуги щодо переказу грошей.

3. Відповідно до чинного законодавства фінансові послуги НЕ можуть надаватися (вибрати з переліку один варіант):

- а) фінансовими установами;
- б) фізичними особами-підприємцями;
- в) самозайнятими особами;
- г) юридичними особами, які не є фінансовими установами.

4. Ліцензування професійної діяльності на ринку фінансових послуг здійснює (вибрати з переліку один варіант):

- а) Національний банк України;
- б) Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку;
- в) Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України;
- г) Міністерство фінансів України.

5. Регулятором фінансових послуг НЕ є:

- а) Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку;
- б) «Приватбанк»;
- в) Національний банк України;
- г) Антимонопольний комітет України.

6. Хто у визначеному переліку НЕ є надавачем фінансових послуг і чому?

- а) ломбарди;
- б) інвестиційні фонди;

- в) «фінансові піраміди»;
- г) страхові компанії.

7. Що у визначеному переліку НЕ є фінансовими активами?

- а) кошти;
- б) боргові зобов'язання;
- в) цінні папери;
- г) коштовності.

Розділ 2. Споживчий кредит у банках

Ознайомлення з цією темою дозволить:

- з'ясувати поняття банківського кредиту та правові засади його отримання споживачем фінансових послуг
- отримання знання про досудові шляхи врегулювання спорів за участю споживачів фінансових послуг
- визначитись, які поради слід надати споживачу фінансових послуг щодо альтернативних шляхів вирішення спорів
- виробити навички підготовки процесуальних документів, заяв, договорів за спрами цієї категорії

Основні терміни

Кредит, споживчий кредит, відсотки, досудове врегулювання спорів, медіація, медіаційна угода у фінансових спорах

Нормативно-правова база:

- Цивільний кодекс України
- Господарський кодекс України
- Закон України «Про банки і банківську діяльність»
- Закон України «Про споживче кредитування»
- Закон України «Про захист прав споживачів»
- Закон України «Про Національний банк України»

2.1. Правові засади надання споживчих кредитів банками

Нормативно-правова база:

- Цивільний кодекс України
- Господарський кодекс України
- Закон України «Про банки і банківську діяльність»
- Закон України «Про споживче кредитування»
- Закон України «Про захист прав споживачів»
- Закон України «Про Національний банк України»

Історична довідка

Перші відомості про кредитну діяльність містить Закон Хаммурапі (2300 років до н. е.). Він визначав центрами кредитних

операцій у Давньому Вавилоні храми, де зберігалися зерно, посуд, срібло та інші цінності. Храми видавали позики під боргові розписки та відповідні відсотки.

У первісному списку «Руської правди» Ярослава Мудрого 1019 року були визначені три правила щодо позики майна під відсотки:

- *договір про віддачу майна із прибутку чи грошей із відсотків мав укладатися при свідках, тобто здійснення купецьких угод потребувало свідків (послухів);*
- *якщо борг становив понад три гривні та під час укладання договору не було поставлено свідків, а борг не повертався, неправомірно було вимагати його повернення;*
- *якщо свідки під присягою показували на користь позивача, то він міг стягувати борг згідно з умовами договору.*

Також перша редакція «Руської правди» містила такі правила надання кредиту:

- *торговець, що ненавмисно втратив товар, взятий у кредит, за необхідністю міг отримати відтермінування платежу;*
- *торговець, що був винний у розтраті чужого майна, взятого в кредит «за своїм безумством», міг позбутися свого майна.*

У XIV ст. в Русі зберігся стародавній звичай брати в борг у князів. Монастирі та приватні особи давали гроші в позику під заставу маєтків з умовою викупу в установлений термін.

Вже на початку XIX ст. банківська справа в Україні набула великого розвитку. Банківські кредити прискорювали розвиток виробництва, сприяли формуванню фінансового капіталу. В Україні почали діяти акціонерні банки комерційного та іпотечного кредиту. А саме: Київський приватний комерційний банк (утворений 1868 року), Одеський купецький (1889), Одеський дисконтний (1879) з філіями в Миколаєві та Кишиневі, Київський промисловий (1871), Харківський торговий (1868), Катеринославський комерційний банк (1872) з філією в Полтаві. Також широкого розвитку набули кредитні та позикоощадні товариства, ощадні та земські каси, ломбарди та приватні банкірські контори.

До 1917 року в Україні було три контори Державного банку Росії — Київська, Харківська, Одеська та 24 філії.

Банківський кредит є видом фінансових послуг з надання коштів у позику. Видача таких кредитів здійснюється банками на підставі банківської ліцензії. За своєю правовою природою операція з надання банківського кредиту є зобов'язанням банку надати певну суму грошей чи придбати право вимоги боргу, а також зобов'язанням з надання будь-яких гарантій або надання послуг з продовження строку погашення боргу, якому (яким) кореспондує обов'язок заборгованої особи щодо повернення заборгованої суми та обов'язок зі сплати відсотків та інших зборів з такої суми.

Сторонами банківського договору про надання споживчого кредиту є банк (кредитодавець) та фізична особа. Підставою для надання кредиту є звернення особи до банківської установи та укладення відповідного договору.

Ціну договору складають кошти, надані за договором (розмір кредиту), а також кошти, нараховані відповідно до встановленої в договорі відсоткової ставки. У разі прострочення виконання зобов'язання до ціни також включаються відповідні штрафні санкції, встановлені договором або законом.

Строк дії кредитного договору встановлюється з дня надання кредиту і до повного погашення кредиту та сплати відсотків за ним.

Відсоткова ставка може бути фіксованою (постійною) або змінною, залежно від умов кожного конкретного договору. Одностороння зміна відсоткової ставки заборонена законом.

Слід зазначити, що перелік прав та обов'язків сторін банківського кредитування не є вичерпними. Звісно, ці правовідносини регулюються законодавством, але відповідно до дії принципу свободи договору в цивільному праві сторони можуть укласти між собою договір з будь-якими додатковими умовами, **якщо вони не суперечать законодавству та принципам справедливості, добросовісності та розумності.**

Особливі правові гарантії у відносинах банківського кредитування мають споживачі фінансових послуг, тобто особи, які беруть кредит для задоволення особистих, побутових потреб. Все частішою стає практика національних судів, де вони акцентують увагу кредиторів на тому, що споживач фінансових послуг потребує до себе особливої уваги і посиленого правового захисту. У кредитних відносинах пересічний споживач є більш вразливою стороною договору.

10 типових порушень прав споживачів у відносинах споживчого кредитування

З моменту набрання чинності Закону України
«Про споживче кредитування» (від 10.06.2017 р.)

Проаналізовано 80 судових справ

Заява про згоду на умови та правила банківських послуг як частина кредитного договору Отримуючи кредитну карту, споживач підписує заяву, в якій погоджується на умови та правила надання банківських послуг. Банк трактує це як домовленість про сплату відсотків за користування кредитними коштами та неустойки, хоча ця інформація та розмір в умовах відсутні	Обов'язкове страхування або відсутність можливості обрати страхову компанію Під час укладення договору споживчого кредитування кредитор дає нав'язує споживачу послуги страхувальника. Хоча ч. 4 ст. 20 Закону України «Про споживче кредитування» передбачає, що споживач має право самостійно обирати страхувальника
Пеня понад 15 % від простроченої суми Пеня перевищує подвійну облікову ставку НБУ, що діяла в період, за який сплачується пеня або більше ніж 15 % від простроченої суми	Штраф та пеня стягуються одночасно За прострочення строків виконання зобов'язання банк стягує одночасно два види неустойки — штраф і пеню, що суперечить ст. 61 Конституції України

Надання безоплатної інформації на платній основі Споживачу встановлено плату за обслуговування кредиту, що включає плату за надання інформації про поточний розмір його заборгованості, розмір суми кредиту тощо	Різні шрифти в кредитному договорі Кредитодавець значно ускладнює прочитання реальної відсоткової ставки або загальної вартості кредиту для споживача, друкуючи текст різним шрифтом
Відсутність назви послуг у тарифах банку Якщо в частині кредитного договору визначений розмір обов'язкового мінімального платежу згідно з тарифами банку і якщо банком не зазначено в тарифах чіткої назви послуги, яку він надає споживачу, тарифи банку не є складовою цього кредитного договору	Споживач не ознайомлений з умовами договору Під час укладення кредитного договору кредитодавець не надає можливості споживачу ознайомитися з його умовами. У результаті споживач не може порівняти умови цього договору з договорами інших банків
Кредитний договір не містить істотних умов У разі відсутності всіх істотних умов у кредитному договорі, що передбачені ч. 1 ст. 12 Закону України «Про споживче кредитування», такий договір суперечить вимогам вказаного закону і є нікчемним	Невідома відсоткова ставка Під час укладання кредитного договору, переважно онлайн, кредитодавець не зазначає відсоткову ставку, що є порушенням істотних умов кредитного договору, що передбачені ч. 1 ст. 12 Закону України «Про споживче кредитування»

Кредитний договір завжди укладається в письмовій (або порівняній до неї електронній) формі та не може змінюватися в односторонньому порядку без згоди сторін. Кредитний договір, укладений з недодержанням письмової форми, є нікчемним. На вимогу однієї зі сторін кредитний договір може бути нотаріально посвідчений. Зміст кредитного договору і перелік усіх умов кредитної операції завжди визначаються за згодою сторін. У кожному конкретному випадку зміст кредитного договору пристосовується до особливостей позичальника, враховує специфіку його діяльності та потреб.

**Поради клініцистам під час розгляду заяв клієнтів
(позичальників за кредитними договорами)**

Загальний алгоритм дій для клініцистів на початковій стадії розгляду справи:

1. Вислухати клієнта і запитати про побажання щодо вирішення цієї справи.
2. Зібрати необхідні докази про укладення кредитного договору, а також докази про отримання клієнтом кредитних коштів.
3. Зібрати докази про вже сплачені клієнтом кошти на користь погашення кредиту, відсотків за кредитом, штрафних санкцій.
4. Зібрати додаткові документи, що могли надсилатися клієнтові (листи, повідомлення від банку, повідомлення про відкриття виконавчого провадження в справі, судові повістки) для з'ясування того, чи прострочив він виконання зобов'язання, чи було проти нього розпочато виконавче провадження, чи звертався його контрагент до суду;
5. Проаналізувати отримані дані, встановити, які права клієнта могли бути порушені.
6. Залежно від обставин справи та запиту клієнта обрати алгоритм дій для клініцистів у разі вирішення справи в судовому порядку або в разі вирішення справи за допомогою медіації.

Алгоритм дій для клініцистів у разі вирішення справи в судовому порядку:

1. На основі досліджених обставин справи та запиту клієнта дослідити законодавство та актуальну судову практику в цьому питанні.
2. Виробити правову позицію клієнта і визначити стратегію захисту його прав.
3. Скласти позов до суду, долучивши до нього зібрані документи.
4. У разі існування відкритого виконавчого провадження проти клієнта долучити до позовної заяви заяву про забезпечення позову шляхом зупинення стягнення на підставі виконавчого документа, який оскаржується боржником у судовому порядку.
5. Подати заповнені документи до суду, врахувавши, що зі споживачів фінансових послуг не збирається судовий збір.

Алгоритм дій для клініцистів у разі вирішення справи за допомогою медіації:

1. На основі досліджених обставин справи та запиту клієнта скласти медіаційну угоду.
2. Запропонувати клієнтові знайти професійного медіатора на сайті відповідних професійних організацій або здійснити пошук самостійно і надати клієнтові контакти професійного медіатора в цій категорії справ.
3. Надати клієнтові консультацію щодо того, які права та обов'язки він матиме під час процедури медіації та спрогнозувати можливі способи знаходження компромісу для мирової угоди.

Споживчий кредит в іноземній валюті?

Банки не було позбавлено права надати, а позичальників — отримати споживчий кредит у гривнях із визначенням сум платежів у еквіваленті іноземної валюти.

Постанова Верховного Суду України в справі № 127/22797/15-ц від 18.10.17

Відшкодування «курсової різниці»?

«Курсова різниця» жодним чином не може бути упущеною вигодою, оскільки кредитор міг і не отримати такі доходи.

Постанова Верховного Суду України в справі № 750/8676/15-ц від 30.05.18

2.2. Альтернативні шляхи врегулювання спорів у сфері фінансових послуг

Серед різновидів механізмів досудового врегулювання спорів у сфері фінансових послуг виокремлюють такі напрямки:

- переговори
- медіація
- фінансовий омбудсмен
- консиліація

Переговори

Проведення переговорів між учасниками спору, як одного з дієвих механізмів досудового вирішення спорів, регулюється не нормативно-правовими актами, а правилами ділової етики, тобто його ефективність залежить переважно від «переговорних» здібностей сторін та їхніх психологічних навичок. Хоча цей механізм є найпоширенішим серед альтернативних механізмів вирішення спорів в Україні, він не завжди дає бажаний результат, особливо коли сторони не хочуть виносити певне питання на розгляд суду.

Медіація

Медіація (від *mediation* — посередництво) — це процес неформального врегулювання спорів між сторонами з допомогою третього незалежного учасника — посередника (медіатора) — за чітко визначеною процедурою.

Результатом медіації є домовленість між сторонами, досягнення в спорах і конфліктах консенсусу та вироблення взаємовигідного рішення. На відміну від третейського суду медіатор, або примиритель, не нав'язує сторонам власне рішення, адже його основне завдання — згода сторін.

Медіація як форма досудового врегулювання спорів у правничій клініці

Впровадження медіації як форми досудового врегулювання спорів у правничій клініці дає можливість студентам зробити посередницьку діяльність частиною свого професійного життя та забезпечує успішний професійний старт для молодого правника з огляду як на практичні навички, так і етики. Медіація допомагає студентам побачити переваги і недоліки посередництва й інших

форм досудового врегулювання спорів. Так студенти отримують практику відповідального консультування клієнтів за власним вибором засобу правового захисту порушеного права клієнта.

Правничка клініка, яка впроваджує медіацію, виконує три головні завдання:

- формування у студентів навичок посередника, що допомагає краще інтегруватися у суть правової ситуації та проблеми, що спричинили конфлікт, а також навичок швидкого вирішення проблеми, орієнтуючись на практиці застосування закону;
- поліпшення здатності студентів ефективно представляти інтереси клієнтів, допомагаючи їм учитися, у контексті посередництва, навичок ведення переговорів і вирішення конфліктів, які мають засадниче значення для юридичної практики;
- надання допомоги студентам оцінити переваги і недоліки посередництва й інших форм досудового врегулювання спорів з тим, щоб вони могли успішно консультувати клієнтів у майбутньому.

На сьогодні впровадження медіації як форми досудового врегулювання спорів у правничій клініці є надзвичайно актуальним та важливим, адже саме застосовуючи медіацію на практиці, студенти мають можливість оволодіти хорошими навичками психолога та зрозуміти правову ситуацію з погляду обох сторін, а не лише сторони, інтереси якої вони представляють, навчитися глибоко оцінити правову ситуацію та виокремити проблему, яка є причиною конфлікту між сторонами.

Однією із порад клініциста щодо вирішення спору за участю споживача фінансових послуг може бути порада звернутися зі скаргою до фінансового омбудсмена.

Фінансовий омбудсмен розглядає спори між фінансовими організаціями та їхніми клієнтами. При цьому результатом розгляду скарги в такому разі є рішення фінансового омбудсмена.

Клієнту слід пояснити, що виконання рішення фінансового омбудсмена є або добровільним, або обов'язковим, з огляду на закон. Інститут фінансового омбудсмена поширений на ринку банківських, страхових послуг, а також у сфері ринку цінних паперів як певна форма арбітражу між споживачем та надавачем фінансових послуг, існує в багатьох країнах. Проте в Україні було

знято з розгляду відповідний законопроект у 2018 році. Однак, все-таки, створення схожого інституту передбачено Програмою розвитку фінсектора НБУ та рекомендовано фахівцями проекту USAID «Financial sector transformation in Ukraine».

Чому для України створення такого інституту є актуальним?

- Доцільність інституту зумовлена відсутністю реальних альтернатив судам у правовій системі України під час вирішення спорів щодо фінпослуг (право на доступ до суду не буде обмежене, справи розглядатимуться швидше, а судова система розвантажиться).
- Суди, переважно, не мають суспільної довіри. Також у такий спосіб може відбутися відновлення довіри до фінансового ринку держави.
- Захищеність споживача як слабшої сторони на ринку фінпослуг потребує більшого кола способів захисту прав.
- Бюрократизація, затягнутість судового процесу та високі ставки судового збору не приваблюють пересічну особу. Дійсно, невеликий розмір збору за звернення до омбудсмена, на відміну від судового збору, може бути більш прийнятним майже для всіх категорій нашого суспільства.

2.3. Практичні кейси

2.3.1. Кейс № 1

(Приклад досудового врегулювання спору медіацією)

До «Правничої клініки» звернулася клієнтка, яка прострочила строк виконання зобов'язання за кредитним договором. На момент звернення жінка прострочила тіло кредиту, сплату нарахованих відсотків, а також заборгувала штраф та пеню за прострочення виконання зобов'язання. На майно та зарплатню жінки було накладено арешт відповідно до розпочатого проти неї виконавчого провадження. Жінка бажала припинити звернення стягнення на її майно та домовитися з банком про реструктуризацію боргу в позасудовий спосіб.

Під час розгляду справи клініцисти з'ясували, що кредитний договір було укладено за допомогою електронних засобів, де клієнтка на основному договорі поставила електронний цифровий підпис та відмітку про ознайомлення на додаткових умовах до цього договору.

Як виявилось згодом, додаткові умови були прикріплені до основного договору окремим файлом і містили в собі несправедливі умови щодо нарахування штрафних санкцій за прострочення виконання зобов'язання за кредитним договором, а саме: штрафні санкції у своїй сукупній вартості становили більш ніж 50 % вартості загальної ціни кредитного договору.

Такий спосіб нарахування штрафних санкцій визначається за ч. 1 ст. 18 Закону України «Про захист прав споживачів» як незаконний. Законодавство забороняє кредиторам уміщувати в договори споживчого кредитування несправедливі умови, які всупереч принципу добросовісності вносять істотний дисбаланс договірних прав та обов'язків на шкоду споживача.

У цій справі були й інші питання правового характеру, що свідчили про недобросовісність кредитодавця. Зокрема спосіб, в який укладався договір споживчого кредитування, був незручним для боржника і передбачав недостатню верифікацію ознайомлення споживача з усіма основними та додатковими умовами до договору споживчого кредитування. Отже, враховуючи, що додаткові умови договору містили несправедливі умови договору, що шкодили споживачу, можна стверджувати, що така практика банку щодо способу підписання кредитних договорів була навмисною.

Поради щодо вирішення спору

Клініцисти дійшли висновку, що справу можна оскаржувати в судовому порядку на таких підставах:

- 1) оскарженню підлягав договір загалом, адже було не доведено, що договір взагалі був укладений;
- 2) визнанню нікчемними підлягали несправедливі умови договору щодо порядку нарахування штрафу та пені за прострочення виконання зобов'язання;
- 3) у контексті вищезазначених обставин договір підлягав оскарженню з підстав невідповідності правочину засаді добросовісності учасників правочину.

Ситуація клієнтки виявилася неоднозначною і спірною. У цій справі було достатньо підстав для звернення до суду.

Водночас клієнтка виявила бажання врегулювати конфлікт за допомогою **досудового способу врегулювання конфлікту**, тому клініцисти допомогли їй підготувати медіаційну угоду та знайшли медіатора для врегулювання цього конфлікту.

2.3.2. Приклад медіаційної угоди

Медіаційна угода

М. _____ 2020 р.
(місце укладення угоди) (дата укладення угоди)

укладена між Білозерною Оксаною Юріівною, надалі «Сторона 1», та ТОВ «КредитБанк», надалі «Сторона 2», в особі _____, який (-а) діє на підставі _____. Для укладення медіаційної угоди між Стороною 1 та Стороною 2 (далі — «Сторони»), учасники процедури звернулися до медіатора, члена Національної асоціації медіаторів України — _____ (далі — «Медіатор»).

1. Договір про проведення процедури медіації

1.1. Сторона 1 та Сторона 2 домовилися про проведення між ними процедури медіації для визначення і закріплення порядку та умов сплати Стороною 1 на користь Сторони 2 заборгованості за кредитним договором № _____, укладеного від «___» _____ 2020 року.

1.2. Для проведення процедури медіації Сторони за обоюсторонньою згодою обрали як медіатора члена Національної асоціації медіаторів України _____.

1.3. За домовленістю між Сторонами та Медіатором, гонорар Медіатора складає _____ (_____) гривень за одну годину медіаційного процесу, що оплачуються Стороною 1 у готівковій формі безпосередньо Медіаторові перед початком медіаційної процедури.

1.4. За домовленістю між Сторонами та Медіатором, відшкодування витрат на підготовку та проведення медіації здійснює Сторона 2 у розмірі _____ (_____) гривень, що оплачуються Стороною 2 у готівковій формі безпосередньо Медіаторові перед початком медіаційної процедури.

1.5. Терміни проведення процедури медіації: «__» ____ 2020 року.

1.6. Місце проведення медіації: _____.

1.7. Медіація проводиться, а Медіаційна угода підписується виключно українською мовою.

1.8. Підписуючи цю Угоду, Сторони підтверджують, що до моменту вступу в медіаційну процедуру вони ознайомилися з документами, які підтверджують належний рівень компетентності Медіатора й упевнилися, що Медіатор має належну кваліфікацію для проведення медіаційної процедури у їх спорі.

2. Права та обов'язки сторін у процесі проведення медіації

2.1. Сторони беруть участь у процедурі медіації добровільно.

2.2. Метою проведення медіації є мирне врегулювання спору. Для реалізації цієї мети кожна зі Сторін зобов'язується брати участь в медіації добросовісно, тобто докладаючи усіх необхідних зусиль для знаходження взаємовигідного компромісу.

2.3. Будь-яка зі Сторін може в будь-який час відмовитися від участі в медіації. Для цього Сторона повинна негайно проінформувати про це Медіатора та іншу Сторону.

2.4. Сторони погоджуються з тим, що Медіатор має залишатися незалежним, неупередженим та нейтральним протягом всієї процедури медіації.

2.5. Сторони мають право звернутися до Медіатора за рекомендацією щодо вирішення спору. При цьому Сторони свідомі того, що рекомендації Медіатора ні до чого їх не зобов'язують.

2.6. Сторони домовилися, що компроміс, на який вони погодилися в процесі проведення медіації, оформлюється Медіатором у їх присутності.

2.7. Сторони домовилися, що Мирова угода, укладена за результатами цієї медіації, стане обов'язковою для виконання Сторонами з моменту її підписання.

2.8. У разі невиконання однією зі Сторін медіації взятих на себе зобов'язань за цією Мировою угодою, інша Сторона медіації має право звернутися до суду в установленому законодавством порядку.

3. Права та обов'язки медіатора

3.1. Медіатор є незалежним, неупередженим та нейтральним учасником процедури медіації.

3.2. Головними завданнями Медіатора є: проведення необхідних приготувань для проведення процедури медіації, структурування

процесу комунікації між Сторонами під час процедури медіації та забезпечення оформлення й підписання Медіаційної угоди за результатами проведеної процедури.

3.3. Медіатор має право надати Сторонам рекомендації щодо вирішення спору виключно тоді, коли Сторони звернулися до Медіатора за такою рекомендацією.

3.4. Медіатор має право відмовитися від проведення медіації на будь-якій її стадії в разі прояву Стороною медіації: фізичної агресії; намірів, відмінних від примирення чи врегулювання спору; явно недобросовісної поведінки, тобто поведінки, що має беззаперечні ознаки умисної незаконності дій Сторони медіації.

3.5. Медіатор зобов'язується не представляти і не діяти будь-яким іншим чином в інтересах будь-якої зі Сторін цієї Угоди до моменту виконання домовленостей, зазначених в Угоді.

4. Порядок проведення процедури медіації

4.1. Перед початком медіації Сторони та Медіатор узгодили порядок проведення медіаційного процесу. Сторони та Медіатор домовилися про таке:

- медіатор повинен забезпечити проведення процесу медіації, визначити хід процесу, порядок зустрічі;
- процедура медіації та відлік часу, відведений на медіаційний процес, вважається розпочатими з моменту проголошення вступного слова Медіатора;
- сторони медіації самостійно визначають коло питань, необхідних для обговорення;
- сторони обговорюють варіанти врегулювання конфлікту;
- сторони обговорюють можливий зміст Медіаційної угоди, строки та способи її виконання;
- за результатом проведеної процедури Сторони укладають і підписують Мирову угоду або відмовляються від її укладення;
- медіаційна процедура вважається завершеною з моменту підписання Мирової угоди або з моменту відмови будь-якої зі Сторін медіації чи Медіатора від продовження процедури.

4.2. Хід медіаційного процесу повністю скеровується та структурується Медіатором від початку і до завершення медіаційної процедури.

5. Мирова угода за результатами медіації

5.1. У результаті проведення процедури медіації Сторони домовилися про таке:

5.2. Сторона 1 зобов'язується повернути Стороні 2 основний борг за кредитним договором у розмірі 5000 (п'яти тисяч) гривень у термін до «___» _____ 2020 року.

5.3. Сторона 1 зобов'язується повернути Стороні 2 відсотки за користування кредитом у розмірі 3990 (трьох тисяч дев'ятисот дев'яноста) гривень у термін до «___» _____ 2020 року.

5.4. Сторона 2 зобов'язується відкоригувати суму нарахованих штрафних санкцій за кредитним договором та привести їх у відповідність із національним законодавством у термін до «___» _____ 2020 року.

5.5. Відомості про відкориговану суму нарахованих штрафних санкцій мають бути надіслані Стороні 1 у той самий день, коли було здійснено такі коригування. Відомості надсилаються на електронну пошту Сторони 1: _____.

5.6. Сторона 1 зобов'язується сплатити суму відкоригованих штрафних санкцій у строк до _____ календарних днів з моменту отримання відкоригованих даних на свою електронну пошту (відповідно до п. 2.5 цієї Угоди).

5.7. З моменту отримання Стороною 2 усіх платежів у розмірах та строках, зазначених у пп. 2.2–2.6 цієї Угоди, зобов'язання за кредитним договором вважаються такими, що виконані Стороною 1 у повному обсязі та в належний спосіб.

6. Заключні положення

6.1. Наявність цієї Угоди не позбавляє жодну зі Сторін можливості звернення до суду за захистом своїх законних прав та інтересів.

6.2. Медіаційна угода може бути змінена за взаємною згодою між Стороною 1 та Стороною 2.

6.3. У разі виникнення подальших спорів між Сторонами щодо виконання цієї Угоди Сторони зобов'язуються вжити всіх заходів для вирішення питання через переговори.

6.4. Сторони зобов'язуються не розголошувати будь-яку інформацію, пов'язану із цією Угодою, або з її виконанням, без попереднього письмового дозволу іншої сторони, крім випадків, коли надання інформації є обов'язковим відповідно до законодавства.

6.5. Щодо питань, які не врегульовані цією Угодою, Сторони діють відповідно до норм законодавства.

6.6. Ця Угода діє з моменту її укладення до моменту належного виконання Сторонами усіх зобов'язань за цією угодою.

6.7. Медіаційна угода укладена в трьох примірниках, що мають однакову юридичну силу: по одній для кожної зі Сторін та одна для Медіатора.

6.8. Підписи Сторін:

Сторона 1

_____ (_____) _____
ПІБ, підпис

Сторона 2

_____ (_____) _____
ПІБ, підпис

2.3.3. Кейс № 2

(Приклад судового врегулювання спору)

До «Правничої клініки» звернулася клієнтка за правовою допомогою з таких питань:

1. Надати правову консультацію щодо зняття арешту з майна та припинення стягнення на заробітну плату, накладених у рамках виконавчого провадження.
2. Скласти проект заяви про скасування заочного судового рішення проти клієнтки за позовом проти неї про стягнення заборгованості за кредитним договором.

Поради щодо вирішення спору

Під час розгляду надісланих документів виявилось, що не було судового процесу проти клієнтки, а натомість щодо неї було розпочате виконавче провадження та здійснені певні виконавчі дії на підставі виконавчого напису нотаріуса. Строк на оскарження виконавчих документів сплив.

Тож було ухвалено таке рішення:

- оскаржувати в суді кредитний договір та виконавчий напис, незаконність якого впливає з недійсності договору;
- подати заяву про забезпечення позову через зупинення виконавчого провадження.

Рекомендовано клієнтці витребувати у відповідачів копії договорів — у кредитора та колекторської організації.

Позов загалом базувався на тому, що:

1. Підписання «онлайн-договору» хоч і відбулося за допомогою електронних засобів, однак не були підписані в будь-який спо-

Юридичні клініки на захисті прав споживачів фінансових послуг...

сїб усі необхідні для ознайомлення боржником внутрішні умови та правила кредитування, що не доводить реальне ознайомлення позичальника з ними. Це призвело до невідповідності договору приписам законодавства та спотворило вільне волевиявлення слабшої сторони договору — споживача.

2. Паспорт споживчого кредиту містив несправедливі умови — понад 50 % суми кредиту у вигляді компенсації за невиконання договору (штрафи, пені, додаткові відсотки), що є порушенням законодавства про захист прав споживачів.
3. На цьому базувалася й незаконність виконавчого напису, який, крім того, має відповідати низці інших вимог закону. Зокрема стягувач має подати заяву про вчинення виконавчого напису, надати оригінал кредитного договору та виписку з банку про відсутність погашення боргу.

Висока пеня за кредитним договором?

Встановлення відповідальності за невиконання умов кредитного договору у вигляді надмірно високої пені для позичальника суперечить приписам Закону України «Про захист прав споживачів»

Постанова Верховного Суду в справі № 48/7824/15-ц від 06.03.18

2.3.4. Зразки процесуальних документів (позовна заява, заява про забезпечення позову)

Приклад позовної заяви

До Святошинського районного суду міста Києва
03148, м. Київ, вул. Якуба Коласа, 27-А
01032, м. Київ, вул. Жилианська, 142

Позивач:

Білозерна Оксана Юріївна
РНОКПП: 3977722489

адреса: 04112, м. Київ, вул. Парково-Сирецька, буд. 23, кв. 5
тел.: +380963455546

Відповідач:

АТ «КредитБанк»

Код ЄДРПОУ: 77237586
адреса: 01042, м. Київ, Новопечерський пров., буд. 18
тел.: + 3809544544544

Ціна позову: 11 490 грн

ПОЗОВНА ЗАЯВА

про захист прав споживачів та визнання кредитного договору недійсним; про визнання виконавчого напису таким, що не підлягає виконанню

Стислий виклад обставин справи

Між Позивачем та Відповідачем було укладено кредитний договір № 111111-А від 25.06.2020 (надалі — Кредитний договір) на суму 5000 грн. На підставі Кредитного договору Відповідач є стягувачем заборгованості Позивача за виконавчим написом приватного нотаріуса від 09.10.2020 № 1111. Загальний розмір заборгованості становить 11 490 грн (5000 грн — основний борг, 3990 грн — відсотки за користування кредитом, 2500 — штраф та пеня). Постановою приватного виконавця було арештоване рухоме майно Позивача та грошові кошти (додається), арешт зареєстровано в Державному реєстрі обтяжень рухомого майна. Листом від 04.10.2020 № 4433 приватний виконавець надіслав копію постанови про звернення щодо стягнення на заробітну плату, пенсію, стипендію та інші доходи Позивача.

1. Щодо недійсності кредитного договору

Укладений між Позивачем та Відповідачем Кредитний договір є недійсним на підставі ч. 1 ст. 203 ЦК України (умова про відповідність правочину вимогам закону).

1.1. Щодо недійсності Кредитного договору загалом

Згідно з Правилами надання коштів у кредит, затвердженими Відповідачем 01.12.2019 р. та чинними на момент укладання Кредитного договору, за допомогою електронного підпису одноразовим ідентифікатором підписується лише сам Кредитний договір, а не Правила та інші умови, встановлені банком, які не є частиною Кредитного договору. Позичальник лише ставить відмітку про ознайомлення з ними на сайті кредитора, але не підписує їх.

У ст. 509 ЦК України вказано, що зобов'язанням є правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (зокрема сплатити гроші), а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку. Зобов'язання має ґрунтуватися на засадах добросовісності, розумності та справедливості.

На ці правовідносини поширюється законодавство про захист прав споживачів фінансових послуг. Згідно з п. 22 частини першої ст. 1 Закону № 1023-XII «Про захист прав споживачів», споживач — фізична особа, яка придбаває, замовляє, використовує або має намір придбати чи замовити продукцію для особистих потреб, безпосередньо не пов'язаних з підприємницькою діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника.

Конституційний Суд України в рішенні в справі за конституційним зверненням щодо офіційного тлумачення положень другого речення преамбули Закону України від 22 листопада 1996 року № 543/96-В «Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань» від 11 липня 2013 року в справі № 1–12/2013 зазначив, що з огляду на приписи частини четвертої ст. 42 Конституції України участь у договорі споживача як слабшої сторони, яка підлягає особливому правовому захисту у відповідних правовідносинах, звужує дію принципу рівності учасників цивільно-правових відносин та свободи договору, зокрема в договорах про надання споживчого кредиту.

Велика Палата Верховного Суду в справі № 342/180/17 (постанова від 03.07.2019 р.) зауважила, що з урахуванням основних засад цивільного законодавства та необхідності особливого захисту

споживача в кредитних правовідносинах пересічний споживач банківських та споживач інших фінансових послуг з урахуванням звичайного рівня освіти та правової обізнаності не може ефективно здійснити свої права бути поінформованим про умови кредитування за конкретним кредитним договором, який укладений у вигляді заявки про надання кредиту та Умов та правил надання банківських послуг, оскільки Умови та правила надання банківських (чи інших фінансових) послуг — це значний за обсягом документ, що стосується всіх аспектів надання банківських (чи інших фінансових) послуг та потребує як значного часу, так і відповідної фахової підготовки для розуміння цих правил, тим паче співвідносно з конкретним видом кредитного договору.

Необхідність доведення факту підписання споживачем фінансових послуг тих чи тих додаткових умов, правил тощо, навіть якщо це було зроблено згідно з законодавством про електронні способи підпису, впливає і з практики ВГСУ (справа № 916/16/16, постанова від 12.10.2016).

Отже, Відповідач має довести ознайомлення Позивача та підписання ним за допомогою електронних засобів усіх внутрішніх умов та правил, що впливають на виконання Кредитного договору, інакше цей договір не відповідає вимогам законодавства про захист прав споживачів фінансових послуг (зокрема приписам розд. II Закону України «Про споживче кредитування»).

1.2. Щодо недійсності окремих умов Кредитного договору

Крім того, оскаржуваний Кредитний договір суперечить вимогам Закону «Про захист прав споживачів». Згідно з ч. 1 ст. 18 цього Закону надавачам, зокрема фінансових послуг, забороняється включати в договори зі споживачами несправедливі умови, які всупереч принципу добросовісності вносять істотний дисбаланс договірних прав та обов'язків на шкоду споживача.

Тож несправедливою умовою може бути встановлення вимоги щодо сплати споживачем непропорційно великої суми компенсації (понад 50 % вартості продукції) у разі невиконання ним зобов'язань за договором (п. 5 ч. 3 ст. 18).

До таких компенсацій належать й вимоги щодо сплати пені, штрафів та інших платежів за прострочення платежів за кредитом.

Згідно з Паспортом споживчого кредиту Відповідача від 01.12.2019 р., чинним на момент укладення Кредитного договору, за невиконання та / або прострочення виконання договору про споживчий кредит нараховується пеня в розмірі 1,66 % на день (протя-

гом не більше ніж 30 днів), загалом до 49,8 %. Крім того, за невиконання договору передбачена окрема відсоткова ставка 1,65 % на день, тобто 49,5 % за 30 днів.

Разом зазначені платежі перевищують 50 % відсотків суми кредиту, а тому зазначені умови Паспорта кредиту, на основі яких було укладено Кредитний договір, є несправедливими.

Отже, вимоги Відповідача за Кредитним договором у частині стягнення штрафів та пені (2500 грн) є незаконними, а тому Кредитний договір має бути визнаний недійсним у цій частині.

2. Щодо визнання виконавчого напису таким, що не підлягає виконанню

Оскільки Кредитний договір є оскаржуваним, виконавчий напис нотаріуса на договорі також є оскаржуваним і не підлягає виконанню.

Відповідно до ст. 18 ЦК України нотаріус здійснює захист цивільних прав шляхом учинення виконавчого напису на борговому документі у випадках і в порядку, установлених законом. Порядок учинення нотаріальних дій нотаріусами та посадовими особами органів місцевого самоврядування встановлюється законом «Про нотаріат» та іншими актами законодавства (ч.1 ст. 39 цього закону). Таким актом є, зокрема, Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затверджений наказом Міністерства юстиції від 22.02.2012 № 296/5. Перелік документів, за якими стягнення заборгованості провадиться в безспірному порядку на підставі виконавчих написів, установлюється Кабінетом Міністрів. Нотаріус учиняє виконавчі написи відповідно до визначених законодавством правил, якщо подані документи підтверджують безспірність заборгованості.

2.1. Щодо заяви про вчинення виконавчого напису

Згідно з п. 2.1 п. 2 гл. 16 розд. II порядку вчинення нотаріальних дій для вчинення виконавчого напису стягувачем або його уповноваженим представником нотаріусу подається заява, яка має містити інформацію, необхідну для вчинення виконавчого напису. Отже, Відповідач та приватний нотаріус мають надати копію цієї заяви, оскільки вона відсутня в Позивача, інакше виконавчий напис не відповідає вимогам законодавства.

2.2. Щодо безспірності заборгованості та документів, які це підтверджують

Вчинення нотаріусом виконавчого напису — це нотаріальна дія, яка полягає в посвідченні права стягувача на стягнення грошових сум або витребування від боржника майна. При цьому нотаріус проводить свою діяльність у сфері безспірної юрисдикції та не встановлює прав або обов'язків учасників правовідносин, не визнає та не змінює їх, не вирішує по суті питань права. Тому вчинений нотаріусом виконавчий напис не породжує права стягувача на стягнення грошових сум або витребування від боржника майна, а підтверджує, що таке право виникло в стягувача раніше. Мета вчинення виконавчого напису — надання стягувачу можливості в позасудовому порядку реалізувати його право на примусове виконання зобов'язання боржником. Отже, відповідне право стягувача, по захист якого він звернувся до нотаріуса, повинне існувати на момент звернення. Так само на момент звернення стягувача до нотаріуса із заявою про вчинення виконавчого напису повинна існувати й, крім того, також бути безспірною, заборгованість або інша відповідальність боржника перед стягувачем. Для висновку про підстави вчинення виконавчого напису важливо оцінити, якими саме документами на підтвердження безспірності заборгованості керувався нотаріус під час ухвалення рішення про здійснення цієї нотаріальної дії та чи дотримався він усіх приписів закону (постанова Великої Палати Верховного Суду від 14.08.2019 у справі № 569/8884/17).

Підставами оскарження виконавчих написів може бути як порушення нотаріусом процедури вчинення напису (наприклад, неповідомлення боржника про вимогу кредитора), так і необґрунтованість вимог до боржника (постанова Великої Палати Верховного Суду від 10.04.2019 у справі № 201/11696/16-ц).

У розпорядженні Позивача є лише копія самого виконавчого напису, однак відсутні інші матеріали, якими керувався нотаріус та які необхідні для вчинення виконавчого напису: оригінал Кредитного договору та засвідчена стягувачем виписка з рахунка боржника із зазначенням суми заборгованості та строків її погашення з відміткою стягувача про непогашення заборгованості. Якщо на час вчинення виконавчого напису в розпорядженні нотаріуса не було всіх необхідних документів, за якими стягнення заборгованості проводиться у безспірному порядку, то нотаріус не має передбачених законом підстав для вчинення виконавчого напису (рішення Апеляційного суду м. Києва від 19.02.2019 у справі № 22-ц/796/620/2015).

У разі відсутності доказів наявності цих документів у розпорядженні нотаріуса ще до вчинення виконавчого напису такий виконавчий документ суперечить приписам законодавства та має бути визнаний таким, що не підлягає виконанню.

3. Інше

Відповідно до ч. 3 ст. 22 Закону України «Про захист прав споживачів» споживачі звільняються від сплати судового збору за позовами, що пов'язані з порушенням їхніх прав.

Отже, Позивач не має сплачувати судовий збір за вимогами про захист прав споживачів та визнання кредитного договору недійсним.

За вимогами про визнання виконавчого напису таким, що не підлягає виконанню, судовий збір становить 0,4 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб, тобто 840 (вісімсот сорок) грн 80 (вісімдесят) коп.

Витрати на правову допомогу становлять 8000 грн.

Позивач підтверджує, що ним не подано іншого позову (позовів) до цих самих відповідачів з тим самим предметом та з тих самих підстав.

До позовної заяви додається заява про забезпечення позову у вигляді зупинення стягнення за виконавчим документом, який оскаржується боржником у судовому порядку.

На підставі викладеного,

ПРОШУ:

1. Прийняти позовну заяву до розгляду та відкрити провадження в справі.
2. Визнати Кредитний договір № 111111-А від 25.06.2020, укладений між Білозерною О. Ю. та АТ «КредитБанк», недійсним.
3. Визнати виконавчий напис приватного нотаріуса Малишко В. Л. від 09.10.2020 р. № 1111 таким, що не підлягає виконанню.

Додатки:

1. Копії лицьової та зворотної сторін паспорта Позивача у вигляді пластикової картки.
2. Копія картки платника податків Позивача.
3. Копія довідки про реєстрацію місця проживання Позивача.
4. Копія довідки з місця роботи Позивача.
5. Копія свідоцтва про розірвання шлюбу.

Розділ 2. Споживчий кредит у банках

6. Квитанція про сплату судового збору.
7. Копія кредитного договору. Оригінал — у Відповідача-1.
8. Копія договору про відступлення права вимоги. Оригінали — у відповідачів.
9. Копія виконавчого напису.
10. Копія заяви про примусове виконання рішення.
11. Копія постанови про відкриття виконавчого провадження.
12. Копія листа про арешт майна.
13. Копія постанови про арешт майна.
14. Копія витягу з Державного реєстру обтяжень рухомого майна.
15. Копія постанови про розмір мінімальних витрат виконавчого провадження.
16. Копія листа приватного виконавця та постанови про арешт коштів боржника.
17. Копія листа приватного виконавця та постанови про звернення стягнення на заробітну плату, пенсію, стипендію та інші доходи боржника.
18. Копія листа-претензії від Стягувача.
19. Заява про забезпечення позову.
20. По 3 (три) копії позовної заяви та доданих до неї документів відповідно до кількості відповідачів та третіх осіб.

Дата _____

ПІБ та підпис Позивача _____

Приклад заяви про забезпечення позову

До Святошинського районного суду міста Києва
03148, м. Київ, вул. Якуба Коласа, 27-А
01032, м. Київ, вул. Жилианська, 142

Позивач:

Білозерна Оксана Юріївна
РНОКПП: 3977722489
адреса: 04112, м. Київ, вул. Парково-Сирецька, буд. 23, кв. 5
тел.: +380963455546

Відповідач:

АТ «КредитБанк»
Код ЄДРПОУ: 77237586

адреса: 01042, м. Київ, Новопечерський пров., буд. 18

тел.: +3809544544544

Ціна позову: 11 490 грн

ЗАЯВА

**про забезпечення позову шляхом зупинення стягнення
на підставі виконавчого документа, який оскаржується
боржником у судовому порядку**

Предмет позову та обґрунтування необхідності забезпе- чення позову

До Святошинського районного суду м. Києва подається позовна заява, предметом якої є захист прав споживачів та визнання кредитного договору неукладеним; визнання виконавчого напису таким, що не підлягає виконанню.

Позов підлягає забезпеченню, адже за оскаржуваною заборгованістю наразі відкрите виконавче провадження та вчинена низка виконавчих дій (копії виконавчих документів додано до позовної заяви).

20.09.2020 за виконавчим написом відкрито виконавче провадження № 42232688 за постановою приватного виконавця Лелеки В. Л., яким було арештоване рухоме майно Позивача та грошові кошти. 27.09.2020 арешт зареєстровано в Державному реєстрі об'явлень рухомого майна. Листом від 04.10.2020 № 4433 приватний виконавець Лелека В. Л. надіслала Позивачу копію постанови про звернення стягнення на заробітну плату, пенсію, стипендію та інші доходи боржника.

Оскільки відповідно до ч. 2 ст. 149 ЦПК невжиття заходів забезпечення позову в цій ситуації може істотно ускладнити чи унеможливити виконання рішення суду та поновлення порушених прав позивача, за захистом яких він звернувся до суду, то виникла необхідність вжити заходів забезпечення позову.

У цій ситуації ефективним способом забезпечення позову є зупинення стягнення на підставі виконавчого документа, який оскаржується боржником у судовому порядку (п. 6 ч. 1 ст. 150 ЦПК), до ухвалення судом рішення в справі. Інакше — триватимуть застосовані виконавчі дії, зокрема арешт майна та звернення стягнення на заробітну плату Позивача, що істотно ускладнить виконання рішення суду в разі задоволення позову.

Пропозиції заявника щодо зустрічного забезпечення

У цій ситуації немає підстав для обов'язкового застосування зустрічного забезпечення, оскільки відсутні підстави, передбачені пп. 1–2 ч. 3 ст. 154 ЦПК.

Дійсно, позивач має зареєстроване в Україні місце проживання та майно, необхідне для відшкодування збитків відповідачам у разі відмови в позові.

Водночас немає доказів того, що Заявник має наміри ускладнювати виконання рішення суду в разі відмови в позові.

Отже, право на вимогу зустрічного забезпечення залишається на розсуд суду.

На підставі викладеного,

ПРОШУ:

1. Вжити заходів забезпечення позову Білозерною О. Ю. до АТ «КредитБанк», третя особа — приватний нотаріус Малишко В. В., про захист прав споживачів та визнання кредитного договору недійсним; про визнання виконавчого напису таким, що не підлягає виконанню, шляхом зупинення стягнення на підставі виконавчого документа (виконавчого напису приватного нотаріуса Малишко В. В. від 09.10.2020 р. № 1111), який оскаржується боржником у судовому порядку.

Дата _____

ПІБ та підпис Позивача _____

2.4. Контроль знань. Тести

1. Чи можна розірвати кредитний договір з банком?

- а) ні, кредитний договір з банком розірвати неможливо;
- б) так, споживач має право протягом 14 календарних днів з дня укладення договору про споживчий кредит відмовитися від такого договору без пояснення причин, зокрема в разі отримання ним кредитних коштів;
- в) споживач має право протягом 24 календарних днів з дня укладення договору про споживчий кредит відмовитися від такого договору без пояснення причин, зокрема в разі отримання ним кредитних коштів.

2. Чи може споживач розірвати кредитний договір не особисто?

- а) так, якщо споживач подає повідомлення через представника за наявності довіреності на вчинення таких дій;
- б) ні, споживач може розірвати договір тільки особисто;
- в) так, споживач може розірвати договір через представника без довіреності, якщо представником є член сім'ї.

3. Протягом скількох календарних днів з дати подання письмового повідомлення про відмову від договору про споживчий кредит споживач зобов'язаний повернути кредитодавцю грошові кошти, одержані ним згідно з цим договором, та сплатити відсотки за період з дня одержання коштів до дня їх повернення за ставкою, встановленою договором про споживчий кредит, а також сплатити вартість усіх послуг, пов'язаних з обслуговуванням та погашенням кредиту?

- а) 14;
- б) 3;
- в) 7.

4. Чи має споживач, який порушив своє зобов'язання щодо повернення кредиту та відсотків за ним, відшкодувати кредитодавцю завдані цим збитки відповідно до закону?

- а) так, обов'язково повну суму збитків;
- б) так, але частково;
- в) ні.

5. Які умови кредитного договору є несправедливими?

- а) умови про сплату штрафних санкцій за дострокове погашення кредитної заборгованості;
- б) умови, що передбачають зміни у витратах позичальника за кредитним договором, окрім відсоткової ставки;
- в) вимоги щодо сплати позичальником непропорційно великої суми компенсації (понад 50 % вартості послуги) у разі невиконання ним своїх зобов'язань за кредитним договором;
- г) усі відповіді правильні.

Розділ 3. Кредити від фінансових компаній (мікро- та онлайн-кредити)

Ознайомлення з цією темою дозволить:

- з'ясувати поняття фінансової компанії та правові засади її функціонування
- отримати практичні поради щодо спілкування споживачів фінансових послуг з колекторами
- визначитись, які поради слід надати споживачу фінансових послуг

Основні терміни:

Фінансові компанії, колекторські фірми, споживчі кредити, факторинг

3.1. Фінансові компанії: поняття та засади функціонування

Діяльність фінансових компаній часто асоціюється з надавачами невиконаних послуг у сфері кредитування для їхніх споживачів. Певною мірою, раніше таке твердження відповідало дійсності через відсутність ефективного механізму захисту прав споживачів, однак нині ситуація набула діаметрально протилежний вектор руху.

Фінансові компанії надають фінансові послуги споживачам таких послуг у порядку, визначеному законодавством, договорами, та перебувають під державним регулюванням спеціально уповноважених на те органів.

Нині питання функціонування та діяльності фінансових компаній регулюється такими нормативно-правовими актами, зокрема: Конституцією України, Цивільним кодексом України, Законом України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення функцій з державного регулювання ринків фінансових послуг», Законом України «Про споживче кредитування», розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України «Про затвердження Положення про Державний реєстр фінансових установ» та ін.

З 1 липня 2020 року Національний банк України прийняв на себе функції регулятора ринку небанківських фінансових послуг, зокрема фінансових компаній.

Раніше ці функції були розподілені між трьома фінансовими регуляторами — Національним банком України, Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку та Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. Після законодавчих змін залишається два: Національний банк та Нацкомісія з цінних паперів та фондового ринку, які працюватимуть, сподіваємось, ефективніше.

Такий крок сприяє реалізації фінансового сектора, яка має на меті забезпечити його фінансову стабільність, надійність, ефективність та відкритість, а також сформувати відповідний конкурентоспроможний та стійкий ринок небанківських фінансових послуг.

Нині першочерговим завданням для нормотворців у цій галузі визнається людиноцентристський вектор, а саме **забезпечення належного захисту для споживачів фінансових послуг під час взаємодії з фінансовими компаніями**. Важливим є налагодження механізму звернення громадян до НБУ з метою систематизації виявлених порушень і недоліків у діяльності фінансових компаній, зокрема й оперативного реагування на них. А ще удосконалення регулювання доброчесності реклами та повноти розкриття інформації про запропоновані послуги з боку таких компаній.

3.2. Фінансові компанії та споживачі фінансових послуг: бути чи не бути?

Діяльність фінансових компаній насамперед спрямована на надання клієнтам якісних фінансових послуг, які ті потребують. Однак така взаємодія нерідко завершується судовою тяганиною. Саме тому необхідно чітко розуміти та усвідомлювати типові права та обов'язки споживача послуг фінансових компаній.

Зважаючи на норми *ст. 526 та 1054 Цивільного кодексу України*, зобов'язання має виконуватися належно відповідно до умов договору та вимог цього Кодексу з обох сторін. Ця норма свідчить про те, що в разі укладання договору з фінансовою компанією клієнт зобов'язується виконувати його умови, навіть якщо вони через певний час, а особливо після прострочення строків вико-

нання, здаються йому несправедливими. Зокрема за кредитним договором позичальник зобов'язується повернути кредит та сплатити відсотки, адже відповідно до *ст. 625 Цивільного кодексу України* боржник не звільняється від відповідальності за неможливість виконання ним грошового зобов'язання.

Нині на ринку фінансових послуг свою нішу займають фінансові компанії, які пропонують мінікредити на короткий строк.

Попереднє застереження безпосередньо стосується таких суб'єктів, оскільки підписавши договір та отримавши кошти, клієнт погоджується на їхні умови, попри певну несправедливість до позичальника. Це проявляється у високій відсотковій ставці за користування кредитом та в разі прострочення — пенею.

Тож варто бути обережним з використанням послуг таких фінансових компаній, адже проаналізувавши судову практику за пів року (це середній строк подання позову до суду з боку таких фінансових компаній), заборгованість збільшується приблизно вдвічі від початкової суми кредиту⁸.

Природою та статусом фінансових компаній часто користуються колекторські компанії. Маскуючись під такі фінансові установи, вони мають на меті повернути борг боржника, заволодівши його майном через невиконання останнім умов кредитного договору. Оскільки з такими компаніями працюють як великі укра-

⁸ № 757/19728/20-ц Печерський районний суд міста Києва від 21 вересня 2020 року за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю «Манівео швидка фінансова допомога» до ОСОБА_1 про стягнення заборгованості за договором про надання кредиту. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91668900>.

№ 757/19100/20-ц Печерський районний суд міста Києва від 10 вересня 2020 року за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю «Манівео швидка фінансова допомога» до ОСОБА_1 про стягнення заборгованості. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91537324>.

№ 757/17480/20-ц Печерський районний суд міста Києва від 21 вересня 2020 року за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю «Манівео швидка фінансова допомога» до ОСОБА_1 про стягнення заборгованості за договором про надання кредиту. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91668847>.

№ 757/9213/20-ц Печерський районний суд міста Києва 21 вересня 2020 року за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю «Манівео швидка фінансова допомога» до ОСОБА_1 про стягнення заборгованості за договором про надання кредиту. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91668846>.

№ 757/19710/20-ц Печерський районний суд міста Києва від 21 вересня 2020 року за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю «Манівео швидка фінансова допомога» до ОСОБА_1 про стягнення заборгованості за договором про надання кредиту. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91668844>.

їнські банки, так і фінансові організації, це явище в українських реаліях поширене.

Правова природа функціонування цих компаній залишається під питанням, однак у разі укладення договору факторингу з кредитором, їхні вимоги щодо виплат заборгованості набувають законної сили.

Однак якщо борг був «проданий» компанії, то в такому разі первісний кредитор повинен був письмово проінформувати про це боржника. Тож відповідно до *ст. 516 Цивільного кодексу України*, за загальним правилом, згода боржника на заміну кредитора не потрібна. Проте існує імперативна норма, яка вказує, що боржник має бути письмово повідомлений про заміну кредитора в зобов'язанні. Інакше новий кредитор несе ризик настання несприятливих для нього наслідків.

Якщо кредитор не проінформував про це боржника, то виконання боржником свого обов'язку первісному кредиторові є належним виконанням.

3.3. Практичні поради

У разі виникнення ситуації, пов'язаної з діяльністю колекторських компаній, слід мати на увазі такі загальні правила:

Дізнатися, кому конкретно необхідно повернути гроші. Якщо кредитор «продав» борг, відповідно до договору факторингу, то має бути письмове підтвердження такого правочину між ним та колекторською компанією. Якщо його немає, то борг все-таки залишається перед первісним кредитором. Здебільшого так і є.

Якщо все-таки йдеться про факторинг, то кредитор повинен надіслати письмове повідомлення боржнику про зміну кредитора. Тоді справді необхідно повернути грошові кошти саме колекторській компанії, дізнавшись її реквізити.

Після оплати боргу боржнику необхідно вимагати від кредитора письмового підтвердження відсутності боргу.

Розділ 3. Кредити від фінансових компаній (мікро- та онлайн-кредити)

Якщо йдеться про взаємодію з фінансовими компаніями, що надають мікрокредити, у питанні неможливості погашення зобов'язання пропонуємо такий механізм дій. Відповідно до усталеної практики фінансові установи мають можливість реструктурувати чи рефінансувати заборгованість. Однак варто враховувати, що це не є обов'язком установи, а її правом. Тому вона має право відмовити.

У ситуації з компаніями, що надають мікрокредити, не вигідно просити рефінансування в цій самій фінансовій компанії, оскільки через високі відсоткові ставки та відсутність постійного джерела доходу борг лише накопичуватиметься. Якщо боржник бажає перекрити суму боргу іншим кредитом, краще звернутися до банку через вищу стабільність та захищеність її послуг.

Також у цій ситуації краще уникнути вирішення спору в судовому порядку, оскільки відповідно до *ст. 625 Цивільного кодексу України* боржник не звільняється від відповідальності за неможливість виконання ним грошового зобов'язання. Тому, крім загальної суми грошових коштів, доведеться сплатити значний розмір судового збору. Тому краще сплатити борг та домовитися з фінансовою установою про відмову від позову, що зумовлює закриття провадження.

У разі виникнення ситуації, пов'язаної з використанням імені та даних фізичної особи без її відома, зокрема для одержання кредиту у фінансовій компанії, такій особі можна порадити здійснити такі першочергові дії:

1. Звернутися до фінансової чи колекторської компанії задля виключення можливого факту помилки (якщо хтось випадково вказав ваші дані як контактні, а насправді, до кредиту ви відношення не маєте). Також це можна зробити онлайн через сайт Українського бюро кредитних історій. Ба більше, необхідно звернути увагу суду на анулювання інформації в базі кредитних історій та виключення з бази даних клієнтів. Чому? У разі потреби в кредитуванні кредитор матиме підстави для відмови в наданні кредиту через наявність негативної кредитної історії.
2. Крім того, оскільки кредит отримується на ім'я особи без відома останньої, припускаємо, що дані цієї особи залишаються в зловмисника. Тоді можливе розголошення персональних даних та повторне використання інформації з метою, що суперечить законодавству.

Алгоритм вирішення

Звернутися до фінансової чи колекторської компанії задля виключення можливого факту помилки (або хтось випадково вказав ваші дані як контактні, а насправді, до кредиту ви відношення не маєте). Також це можна зробити онлайн через сайт Українського бюро кредитних історій

У разі встановлення факту наявності кредиту необхідно отримати від компанії завірені копії кредитних договорів та аргументувати, що особа особисто кредит не оформляла, та про факт підроблення документів

Написати заяву до поліції про факт шахрайства в разі встановлення наявності кредиту на ім'я заявника. Це необхідно для фіксації події та внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань

Звернутися до Національного банку України як до регулятора фінансових послуг, наданих фінансовими компаніями, задля призначення перевірки та отримання пояснень з боку кредитора

У разі неможливості вирішення питання в досудовому порядку звернутися до суду.

3.4. Приклади спорів з фінансовими компаніями та поради щодо їх вирішення зі зразками документів

Кейс 1

Ситуація змодельована на основі справи⁹

Клієнт звернувся по допомогу щодо вирішення спору з фінансовою компанією. 29.08.2020 року на його телефон надійшли два повідомлення від ТОВ «КредитОнлайн» про наявність у нього непогашеної заборгованості в їхній фінансовій компанії. Клієнт ніколи не брав кредитів у таких установах, зокрема в «КредитОнлайн». Надіславши лист на електронну пошту компанії, йому відповіли, що нібито на його рахунок у банку № 56837092334643 були переведені кошти, але вказаний номер рахунку йому не належить, про що було повідомлено фінансовій компанії. Досі жодної відповіді не надійшло, а за договором продовжує нараховуватися заборгованість, яка у вересні 2020 року вже склала 24 000 грн. Клієнт не може звернутися до інших банків через наявність такої заборгованості в кредитній історії.

Консультація

Відповідно до ч. 1 ст. 215 Цивільного кодексу України підставою недійсності правочину є недодержання в момент вчинення правочину стороною (сторонами) вимог, встановлених ч. 1, 2, 3, 5, 6 ст. 203 цього Кодексу. Оскільки ч. 3 ст. 203 Цивільного кодексу України вказує на те, що волевиявлення учасника правочину має бути вільним і відповідати його внутрішній волі, а останній не був навіть обізнаний в існуванні такого правочину, то договір є нікчемним.

Відповідно наявне також порушення ч. 1 ст. 207 Цивільного кодексу України про недотримання письмової форми правочину, адже дії «КредитОнлайн» не відповідали вимогам ч. 11 ст. 11 Закону України «Про електронну комерцію» щодо надання скарги підтвердження вчинення електронного правочину у формі електронного документа, квитанції, товарного чи касового чека,

⁹ URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85077894>.

квитка, талона або іншого документа в момент вчинення правочину або в момент виконання продавцем обов'язку передати покупцеві товар.

Згідно з ч. 6 ст. 19 Закону України «Про захист прав споживачів» правочини, здійснені з використанням нечесної підприємницької практики, є недійсними. А відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 10 Закону України «Про організацію формування та обігу кредитних історій» бюро вилучає з кредитної історії інформацію в разі відсутності кредитного правочину, договору або визнає їх недійсними. Тому є всі підстави для задоволення вимог клієнта.

Щодо моральної шкоди варто зазначити таке. Оскільки існує прямий причинно-наслідковий зв'язок між діями «КредитОнлайн» у вигляді грубої недбалості та наслідками — моральною шкодою, через порушення прав клієнта як суб'єкта цивільних правовідносин, особистих немайнових прав, честі, гідності та ділової репутації, прав як суб'єкта персональних даних, прав як споживача, а також через виникнення необхідності докладати додаткові зусилля для організації свого життя, забезпечення своєї сім'ї та відновлення своєї ділової репутації, варто окремо вимагати відшкодування моральної шкоди, що передбачене ч. 2 ст. 216 Цивільного кодексу України.

Що робити клієнту?

Передусім необхідно звернутися до фінансової компанії «КредитОнлайн» із запитом документів, а саме: копій анкети-заяви та кредитного договору задля з'ясування обставин, чому вимагають погашення боргу. Тоді варто звернутися до компанії з вимогою про анулювання договору, який був неправомірно укладений між нею та невідомою особою, яка без наявності на те правових підстав діяла від імені клієнта, видаючи себе за нього.

У разі відсутності відповіді від фінансової компанії варто звернутися зі скаргою до НБУ щодо ненадання фінансовою компанією необхідної інформації, яка належить до сфери відповідальності «КредитОнлайн», а також до правоохоронних органів із заявою про шахрайські дії, жертвою яких ви стали. Тоді НБУ, у межах своєї компетенції, може застосувати до фінансових установ заходи впливу за порушення прав споживачів.

Та наймовірніше, що справа дійде до суду, адже це єдиний ефективний засіб захисту прав у разі небажання фінансової ком-

Розділ 3. Кредити від фінансових компаній (мікро- та онлайн-кредити)

панії вирішити ситуацію в позасудовому порядку. Тоді необхідно вимагати визнати правочин недійсним та повернути до попереднього стану в частині очищення кредитної історії та бази персональних даних. Адже в разі потреби в кредитуванні банк матиме підстави для відмови в наданні кредиту через наявність негативної кредитної історії в клієнта.

Ба більше, доцільною вимагати відшкодувати моральну шкоду, якщо виникала об'єктивна неможливість скористатися послугами інших кредитних установ, коли це було необхідно.

З метою супроводу вирішення цієї справи додаємо зразки процесуальних документів, які необхідно подавати до органів з відповідною компетенцією.

Зразок звернення до фінансової компанії із заявою про надання документів

Директору ТОВ «КредитОнлайн»
Сегорову В. П.

Місцезнаходження: вул. Якова Самарського, буд. 12А,
м. Київ, Київська область, 49044
Код ЄДРПОУ 41346335

Електронна пошта: admin@kreditonline.com.ua

Від Васютіна Г. Р.
що проживає за адресою:
вул. Оноре де Бальзака 22, кв. 6, м. Київ
Засіб зв'язку: 0672319582

Заява про надання документів за Кредитним договором № 36596036

Я, Васютін Григорій Романович, звертаюся до вас щодо надання мені копії Анкети-заяви та копії Кредитного договору № 36596036, оформленого нібито на моє ім'я.

29.08.2020 року на мій мобільний телефон надійшли два СМС від ТОВ «КредитОнлайн» (був зазначений у найменуванні відправника) про наявність у мене непогашеної заборгованості у вашій фінансовій компанії з таким текстом: «Боржник Васютін Г. Р. проігнорував вимоги кредитора та не закрити борг у ТОВ 'КредитОнлайн'. Тому буде здійснено візит за місцем його / її реєстрації та проживання.

Для вирішення фінансових питань йому потрібно закрити борг. Тел.: 0-800-21-00-00; (093)4800000».

Оскільки я не оформлював у вас кредитів та рахунок у «Приват-банку» № 56837092334643, на який нібито були переведені кошти, мені не належить,

ПРОШУ:

- Розглянути цю заяву в установленому законодавством порядку.
- Надати мені документи, а саме: копії Анкети-заяви та Кредитного договору № 36596036 на ім'я Васютина Г. Р.
- Проінформувати мене про отримання цієї заяви та про результати розгляду мого звернення, надіславши лист за адресою: вул. Оноре де Бальзака 22, кв. 6, м. Київ, у строк, що не перевищує встановленого в ст. 20 Закону України «Про звернення громадян».

Додатки:

1. Копія СМС від 29.08.2020 року

Дата _____

ПІБ та підпис _____

Зразки звернень до регулятора (через письмове звернення чи електронну форму)

1. Скарга

Національний банк України
вул. Інститутська, 11-б, м. Київ-8, 01601
від Васютина Г. Р.,
що проживає за адресою:
вул. Оноре де Бальзака 22, кв. 6, м. Київ
Засіб зв'язку: 0672319582

Скарга щодо діяльності ТОВ «КредитОнлайн»

29.08.2020 року на мій мобільний телефон надійшли СМС від ТОВ «КредитОнлайн» (далі — КредитОнлайн) щодо наявності непогашеної заборгованості за кредитним договором № 47694567 від 10.06.2020 року. Я ніколи не звертався до цієї установи та ніколи не

Розділ 3. Кредити від фінансових компаній (мікро- та онлайн-кредити)

отримував кредитні кошти. Крім того, картковий рахунок в «Приват-банку» № 56837092334643, на який КредитОнлайн нібито здійснив переказ грошових коштів в сумі 5830,00 грн, мені не належить. 30.08.2020 року я подав вимогу до КредитОнлайн про анулювання правочину на підставі того, що він був неправомірно укладений між КредитОнлайн та невідомими особами, що без наявності на те правових підстав діяли від мого імені, видаючи себе за мене. Представник КредитОнлайн жодної відповіді не надав й жодних дій на виконання зазначеної вимоги не виконав. У телефонних розмовах працівники КредитОнлайн неодноразово запевняли, що кредитний договір від 08.06.2020 року анульовано й щодо цього договору скасовано всю заборгованість й відомості в кредитній історії, що не відповідає дійсності. За договором продовжує нараховуватися заборгованість, яка складає 24 000 грн.

Положення ст. 8 Закону України «Про електронну комерцію» передбачає, що права та обов'язки покупця (замовника, споживача) товарів, робіт, послуг у сфері електронної комерції визначаються законодавством України, зокрема Законом України «Про захист прав споживачів». Відповідно до ч. 6 ст. 12 Закону України «Про захист прав споживачів», якщо споживачеві не було надано документ (електронний документ), який засвідчує факт здійснення правочину поза торговельними або офісними приміщеннями, такий правочин не є підставою для виникнення обов'язків для споживача. Оскільки я не отримував жодного документа та інформації про ці кредити,

ПРОШУ:

- Розглянути звернення споживача фінансових послуг відповідно до ст. 21 ЗУ «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» щодо порушення прав споживачів.
- Вжити заходів щодо анулювання кредитного договору № 47694567 від 10.06.2020 року та скасувати запис у моїй кредитній історії.
- Застосувати до ТОВ «КредитОнлайн» заходи впливу та накласти на посадових осіб, які надають фінансові послуги, адміністративні стягнення за порушення прав споживачів.
- Про результати розгляду мого звернення прошу проінформувати мене, надіславши лист за електронною адресою: Vasyutin-G.R@gmail.com у строк, що не перевищує встановленого в ст. 20 Закону України «Про звернення громадян».

Дата _____

ПІБ та підпис _____

**2. Звернення через електронну форму
на адресу nbu@bank.gov.ua**

**Форма
електронного звернення громадянина,
яке надсилається на корпоративну
електронну пошту (e-mail)
Національного банку України**

Прізвище	Васютін
Ім'я	Григорій
По батькові	Романович
Місце проживання громадянина	вул. Оноре де Бальзака 22, кв. 6, м. Київ
(повна поштова адреса)	
Електронна адреса (e-mail)	<u>Vasyutin-G. R@gmail.com</u>
Номер телефону	0672319582
Суть питання	29.08.2020 року на мій мобільний телефон надійшли СМС від ТОВ «КредитОнлайн» (далі — КредитОнлайн) щодо наявності непогашеної заборгованості за Кредитним договором № 47694567 від 10.06.2020 року. Я ніколи не звертався до ТОВ «КредитОнлайн» та ніколи не отримував кредитні кошти. Крім того, картковий рахунок, на який КредитОнлайн здійснив переказ грошових коштів у сумі 5830,00 грн., мені не належить. 30.08.2020 року я подав вимогу до КредитОнлайн про анулювання правочину на підставі того, що він був неправомірно укладений між КредитОнлайн та невідомими особами, що без наявності на те правових підстав діяли від мого імені, видаючи себе за мене. Представник КредитОнлайн жодної відповіді не надав й жодних дій на виконання зазначеної вимоги не виконав. У телефонних розмовах

Розділ 3. Кредити від фінансових компаній (мікро- та онлайн-кредити)

	працівники КредитОнлайн неодноразово запевняли, що кредитний договір від 08.06.2020 року анульовано й щодо цього договору скасовано всю заборгованість й відомості в кредитній історії, що не відповідає дійсності. За договором продовжує нараховуватися заборгованість, яка складає 24 000 грн. Оскільки я не отримував жодного документа та інформації про ці кредити, прошу розглянути моє звернення відповідно до ст. 21 ЗУ «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» щодо порушення прав споживачів та анулювати кредитний договір № 47694567 від 10.06.2020 року та скасувати запис у моїй кредитній історії. Також прошу застосувати до ТОВ «КредитОнлайн» заходи впливу та накладати на посадових осіб, які надають фінансові послуги, адміністративні стягнення за порушення прав споживачів. Про результати розгляду мого звернення прошу проінформувати мене, надіславши лист за електронною адресою: Vasyutin-G. R@gmail.com у строк, що не перевищує встановленого в ст. 20 Закону України «Про звернення громадян»
Спосіб відправлення відповіді на звернення (необхідне підкреслити)	Поштою <u>На e-mail</u>
Дата звернення	_____

Зразок позовної заяви

Деснянський районний суд міста Києва

проспект Володимира Маяковського, 5В,
Київ, 02000

ПОЗИВАЧ:

Васютін Григорій Романович

Адреса місця проживання: вул. Оноре де
Бальзака 22, кв. 6, м. Київ

Реєстраційний номер облікової картки
платника податків: 38574982

Засіб зв'язку: 0672319582

Електронна пошта: Vasyutin-G.R@gmail.com

ВІДПОВІДАЧ: Товариство з обмеженою відповідальністю «КредитОнлайн»

Місцезнаходження: вул. Якова Самарського, буд. 12А, м. Київ, Київська область, 49044

Код ЄДРПОУ 41346335

Електронна пошта: admin@kreditonline.com.ua

ТРЕТЯ ОСОБА: Товариства з обмеженою відповідальністю «УКРАЇНСЬКЕ БЮРО КРЕДИТНИХ ІСТОРІЙ»

Місцезнаходження: м. Київ, вул. Грушевського, буд. 1-Д, код ЄДРПОУ 33546706

07.10.2020 р. Позов немайнового характеру

ПОЗОВНА ЗАЯВА

про визнання недійсним Кредитного договору № 47694567 від 10.06.2020 року, укладеного між ТОВ «КредитОнлайн» та невідомою особою, яка видавала себе за позивача

1. 29.08.2020 року на мій мобільний телефон надійшли СМС від ТОВ «КредитОнлайн» (далі — КредитОнлайн) щодо наявності непогашеної заборгованості за Кредитним договором № 47694567 від 10.06.2020 року.

2. Я ніколи не звертався до КредитОнлайн та ніколи не отримував кредитні кошти. Окрім того, картковий рахунок, на який КредитОнлайн нібито здійснив переказ грошових коштів в сумі 5830,00 грн., мені не належить.

3. 30.08.2020 року я подав вимогу до КредитОнлайн про анулювання правочину на підставі того, що він був неправомірно укладений між КредитОнлайн та невідомими особами, що без наявності на те правових підстав діяли від мого імені, видаючи себе за мене. Представник КредитОнлайн жодної відповіді не надав й жодних дій на виконання зазначеної вимоги не виконав. У телефонних розмовах працівники КредитОнлайн неодноразово запевняли, що кредитний договір від 08.06.2020 року анульовано й щодо цього договору скасовано всю заборгованість й відомості в кредитній історії, що не відповідає дійсності.

4. За договором продовжує нараховуватися заборгованість, яка складає 24 000 грн. Внаслідок вказаних обставин я отримую відмови в наданні кредиту в інших банках та фінансових установах, що завдає мені моральної шкоди, через що змушений звернутися до суду за захистом своїх прав.

5. Відповідно до ч. 1 ст. 215 ЦК України підставою недійсності правочину є недодержання в момент вчинення правочину стороною (сторонами) вимог, встановлених частинами першою – третьою, п'ятою та шостою ст. 203 цього Кодексу. На підставі ч. 1 ст. 207 ЦК України правочин вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо його зміст зафіксований в одному або кількох документах (зокрема електронних), у листах, телеграмах, якими обмінялися сторони. Правочин вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо воля сторін виражена за допомогою телетайпного, електронного або іншого технічного засобу зв'язку.

6. Покупець (замовник, споживач) повинен отримати підтвердження вчинення електронного правочину у формі електронного документа, квитанції, товарного чи касового чека, квитка, талона або іншого документа в момент вчинення правочину або в момент виконання продавцем обов'язку передати покупцеві товар. Частинами 6, 11 ст. 11 Закону України «Про електронну комерцію» передбачено, що відповідь особи, якій адресована пропозиція укласти електронний договір, про її прийняття (акцепт) може бути надана способом: надсилання електронного повідомлення особі, яка зробила пропозицію укласти електронний договір, підписаного в порядку, передбаченому ст. 12 цього Закону; заповнення формуляра заяви (форми) про прийняття такої пропозиції в електронній формі, що підписується в порядку, передбаченому ст. 12 цього Закону; вчинення дій, що вважаються прийняттям пропозиції укласти електронний договір, якщо зміст таких дій чітко роз'яснено в інформа-

ційній системі, в якій розміщено таку пропозицію, і ці роз'яснення логічно пов'язані з нею.

7. Згідно зі ст. 8 Закону України «Про електронну комерцію» права та обов'язки покупця (замовника, споживача) товарів, робіт, послуг у сфері електронної комерції визначаються законодавством України, зокрема Законом України «Про захист прав споживачів». Покупець (замовник, споживач) товарів, робіт, послуг у сфері електронної комерції за обсягом своїх прав та обов'язків прирівнюється до споживача в разі укладення договору поза торговельними або офісними приміщеннями та в разі укладення договору на відстані відповідно до Закону України «Про захист прав споживачів».

8. Згідно з ч. 6 ст. 19 Закону України «Про захист прав споживачів» правочини, здійснені з використанням нечесної підприємницької практики, є недійсними.

9. Відповідно до ч. 1 ст. 19 Закону України «Про захист прав споживачів» нечесна підприємницька практика забороняється. Тож ч. 4 ст. 19 Закону України «Про захист прав споживачів» передбачає, що агресивною вважається підприємницька практика, яка фактично містить елементи примусу, докучання або неналежного впливу та істотно впливає чи може вплинути на свободу вибору або поведінку споживача щодо придбання продукції. Перелік форм агресивної підприємницької практики не є вичерпним.

10. Враховуючи вказане, керуючись ч. 1 ст. 215 ЦК України з огляду на їх невідповідність вимогам ч. 6, 11 ст. 11 Закону України «Про електронну комерцію» та ст. 28, ч. 1 ст. 207, ч. 1, 3 ст. 203 ЦК України, а також на підставі ч. 6 ст. 19 Закону України «Про захист прав споживачів» з огляду на невідповідність вимогам ч. 1, 4, 5 ст. 19 Закону України «Про захист прав споживачів»,

ПРОШУ:

- Визнати недійсним Кредитний договір № 47694567 від 10.06.2020 року, укладений між ТОВ «КредитОнлайн» та невідомою особою, яка, видаючи себе за мене, діяла без відповідного доручення та поза моєю волею.
- Zobов'язати ТОВ «УКРАЇНСЬКЕ БЮРО КРЕДИТНИХ ІСТОРІЙ» вилучити з моєї кредитної історії всі відомості Кредитного договору № 47694567 від 10.06.2020 року.
- Стягнути з ТОВ «КредитОнлайн» на мою користь відшкодування моральної шкоди в розмірі 10 000 грн.
- Судові витрати стягнути з Відповідачів.

Додатки:

1. Квитанція про сплату судового збору.
2. Копія паспорта.
3. Копія довідки Реєстраційного номеру облікової картки платника податків.
4. Копія роздруківки кредитної історії на ім'я Васютіна Г. Р.
5. Копія довідки ТОВ «КредитОнлайн», вих. № 7438 та № 74381 від 10.09.2020 року.
6. Копія листа від «Приватбанку» щодо встановлення тимчасового обмеження на картку позивача на користування кредитом у зв'язку з отриманням негативної історії з Бюро кредитних історій.

Дата _____

ПІБ та підпис _____

Кейс 2

Мене звати Андрієнко Оксана Василівна і мені 64 роки. Мій син вирішив одружитися, а я, щоб допомогти йому грошима, вирішила взяти кредит, і тому знайшла сайт «Манівео», заповнила всі необхідні поля і взяла кредит на місяць на чотири тисячі гривень. Кредит мені дали 14 серпня 2020 року. З огляду на те, що я змушена була покинути роботу через карантин, погасити вчасно кредит я не можу. Тому прошу вас роз'яснити мені, чи можна попросити відтермінування по сплаті боргу? Буду дуже вдячна, якщо ви надасте мені допомогу.

Консультація

Зважаючи на норми *ст. 526 та 1054 Цивільного кодексу України*, зобов'язання має виконуватися належно відповідно до умов договору та вимог цього Кодексу, зокрема за кредитним договором позичальник зобов'язується повернути кредит та сплатити відсотки. Згідно зі *ст. 625 Цивільного кодексу України* боржник не звільняється від відповідальності за неможливість виконання ним грошового зобов'язання. У будь-якому разі повертати заборгованість доведеться. Тому пропонується спробувати вирішити цю ситуацію через переговори з «Манівео», поки справа не перейшла до вирішення в судовому порядку.

Згідно із *Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо підтримки платників податків на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникнення і поширення коронавірусної хвороби (COVID-19)»* боржник звільняється від обов'язків сплачувати неустойку (штраф, пеню) та інші платежі, сплата яких передбачена договором про споживчий кредит у разі прострочення. Формулювання цієї норми вказує на те, що навіть кредити, які не підпадають під регулювання Закону України «Про споживче кредитування», зокрема ті, що укладаються на строк до одного місяця, мають право скористуватися цією пільгою.

Тому, щоб ефективно використати цю можливість для вирішення ситуації, пропонуємо діяти так:

- 1) звернутися до «Манівео» з проханням реструктуризувати заборгованість на індивідуальній основі. Реструктуризація — це спосіб зміни навантаження на боржника через зміну графіка виплати платежів, продовження строку погашення та ін. Такий варіант може на певний період вирішити проблему через продовження строку сплати кредиту;
- 2) це вдалий крок до перемовин з «Манівео», якщо для підтвердження свого наміру сплачувати борг й надалі, передати певну суму зобов'язання до сплати. Тож у банках та фінансових установах існує практика домовитися з клієнтом, аніж втрачати грошові кошти. Зважаючи на судову практику, такі випадки трапляються, але, знов-таки, наголошуємо, що компанія має право відмовитися.

Також у цій ситуації важливо не допустити вирішення цієї справи в судовому порядку, оскільки відповідно до *ст. 625 Цивільного кодексу України* боржник не звільняється від відповідальності за неможливість виконання ним грошового зобов'язання. Тому, окрім загальної суми грошових коштів, доведеться сплатити значний розмір судового збору.

Зразок заяви щодо реструктуризації кредиту

**Директору ТОВ «Манівео
швидка фінансова допомога»**

Андроніковій О. О.

вул. Лейпцизька, 15, м. Київ, 01015

Від **Андрієнко О. В.**,

що проживає за адресою:

вул. Оноре де Бальзака 22, кв. 6, м. Київ

Засіб зв'язку: 0672319582

Заява про реструктуризацію кредитної заборгованості

Між мною, Андрієнко Оксаною Василівною, і ТОВ «Манівео швидка фінансова допомога» був укладений Кредитний договір № 36596036 від 14 серпня 2020 року (надалі — Договір), відповідно до якого мені був наданий кредит у розмірі 4000 (чотирьох тисяч) грн. Відповідно до п. 4 Договору я, як Позичальник, повинна сплатити не пізніше 14 вересня 2020 року суму за кредитом у розмірі 4000 (чотирьох тисяч) грн.

Станом на сьогодні за Кредитним договором № 36596036 нараховано 12 000 (дванадцять тисяч) грн боргу, включаючи тіло кредиту та відсотки за прострочення виплати. Відповідно до Закону України № 533-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо підтримки платників податків на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникнення і поширення коронавірусної хвороби (COVID-19)» боржник звільняється від обов'язків сплачувати неустойку (штраф, пеню) та інші платежі, сплата яких передбачена договором про споживчий кредит у разі прострочення. Оскільки кредит був оформлений в межах строку, визначеного в цьому Законі, відсотки в сумі 8000 (вісім тисяч) грн за прострочення сплати підлягають анулюванню.

З огляду на те, що я є пенсіонеркою та не маю стабільного джерела доходу, не маю можливості здійснювати оплату за кредитом. Однак положення ч. 12 ст. 11 Закону України «Про захист прав споживачів» передбачає, що кредитодавець має право проводити за погодженням зі споживачем реструктуризацію заборгованості за договором про надання споживчого кредиту. Реструктуризація може здійснюватися шляхом зміни механізму нарахування відсотків так, щоб частина платежів з обслуговування кредитів не перевищувала 35 % сукупного місячного доходу сім'ї.

Підтверджуючи свій намір вчасно та добросовісно сплачувати за зобов'язанням через внесення платежу в розмірі 2500 (двох тисяч п'ятисот) грн на тіло кредиту,

ПРОШУ:

1. Розглянути цю заяву в установленому законодавством порядку.
2. Провести реструктуризацію заборгованості за кредитним договором № 36596036 від 14 серпня 2020 року так, щоб частина платежів з обслуговування кредитів не перевищувала 35 % сукупного місячного доходу сім'ї.
3. Про результати розгляду мого звернення прошу проінформувати мене, надіславши лист за адресою: вул. Оноре де Бальзака, 22, кв. 6, м. Київ у строк, що не перевищує встановленого в ст. 20 Закону України «Про звернення громадян».

Додатки:

1. Копія Договору № 36596036 від 14 серпня 2020 року.
2. Копія паспорта.
3. Копія довідки Реєстраційного номеру облікової картки платника податків.
4. Копія квитанції перерахування коштів на рахунок Кредитного договору.

Дата _____

ПІБ та підпис _____

Кейс 3

Добрий день! Мене звати Василь. 1 березня 2020 року померла моя мама. Я подав заяву до нотаріуса та у вересні прийняв спадщину за нею, оскільки більше спадкоємців не було. За спадщиною до мене перейшов житловий будинок у м. Калинівка. Коли я відкрив поштову скриньку, то помітив там багато листів на ім'я моєї мами. У листах йшлося про те, що «Фінансова компанія» просить сплатити борг.

Я знав, що моя мама брала кредит у банку, але ще до її смерті він був визнаний неплатоспроможним. У листі стверджується, що борг виник у результаті невиконання грошового зобов'язання за кредитним договором, укладеним з банком. За договором факторингу право вимоги та всі інші права первинного кредитора були

відступлені «Фінансовій компанії». Також у повідомленні йшлося про те, що мені необхідно сплатити борг до 18.10.2020 року, інакше буде підготовлено документи для відкриття виконавчого провадження. Прошу повідомити, чи потрібно мені сплачувати цей борг, і як порадите діяти?

Консультація

Варто звернути увагу на те, що це питання є доволі комплексним і його треба розглядати, застосовуючи норми багатьох галузей права.

Зокрема щодо питання спадкування прав і обов'язків боржника за кредитним договором. Відповідно до *ст. 1216 Цивільного кодексу України* «Спадкуванням є перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців)». Як убачається зі змісту норми, до спадкоємців переходять не тільки права (наприклад, право власності), а й певні обов'язки (наприклад, обов'язок сплатити заборгованість за кредитним договором).

Зважаючи на усталену правову позицію, є підстави вважати, що зобов'язання у сфері фінансового кредитування є такими, що входять до складу спадщини, оскільки не є нерозривно пов'язаними з особою спадкодавця.

Клієнт є єдиним спадкоємцем, який прийняв усю спадщину за законом. *Ст. 1282 Цивільного кодексу України* встановлює обов'язок спадкоємців задовольнити вимоги кредитора повністю, але в межах вартості майна, одержаного в спадщину.

Застереігаємо, що в разі відмови сплатити борг спадкодавця відповідно до *ч. 2 ст. 1282 Цивільного кодексу України* суд за позовом кредитора звертає стягнення за майно, яке було передане спадкоємцям у натурі.

Відповідно до *ст. 1281 Цивільного кодексу України* встановлено певні вимоги до кредитора про належне повідомлення спадкоємця про його обов'язок задовольнити вимоги кредитора: кредитор зобов'язаний пред'явити свої вимоги до спадкоємця не пізніше за шість місяців з дня одержання спадкоємцем свідоцтва про право на спадщину на все або частину спадкового майна. **З іншого боку, цей обов'язок є кореспондуючим обов'язку спадкоємця повідомити кредитору про факт прийняття спадщи-**

ни за законом. На підтвердження цього варто застосувати ч. 1 ст. 1281 Цивільного кодексу України: «Спадкоємці зобов'язані повідомити кредитора спадкодавця про відкриття спадщини, якщо їм відомо про його борги». Відповідно до ч. 3 ст. 1281 Цивільного кодексу України: «Якщо кредитор спадкодавця не знав і не міг знати про прийняття спадщини або про одержання спадкоємцем свідоцтва про право на спадщину, він має право пред'явити свої вимоги до спадкоємця, який прийняв спадщину, протягом шести місяців з дня, коли він дізнався про прийняття спадщини».

Очевидно, що лист, який надійшов клієнту, є письмовим повідомленням про заміну кредитора в зобов'язанні, оскільки відповідно до ч. 2 ст. 516 Цивільного кодексу України: «Якщо боржник не був письмово повідомлений про заміну кредитора в зобов'язанні, новий кредитор несе ризик настання несприятливих для нього наслідків».

Згідно зі ст. 526 Цивільного кодексу України зобов'язання має виконуватися належно відповідно до умов договору та вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, а за відсутності таких умов та вимог — відповідно до звичаїв ділового обороту або інших вимог, що звичайно ставляться. Тому радимо виконувати зобов'язання, які перейшли від спадкодавця, а також повідомити про отримання спадщини нового кредитора.

Зразок повідомлення спадкоємця кредитору

Лист-повідомлення

ТОВ «Фінансова компанія»
Україна, 04034, м. Київ,
вул. Волошина, буд. 33

Я, Ситник Василь Омелянович, громадянин України, який проживає в місті Калинівка, Києво-Святошинського району, Київської області, вулиця Лесі Українки, будинок 113.

1 березня 2020 року у віці 69 років померла моя мама, Омелянович Світлана Вікторівна, що підтверджується свідоцтвом про смерть, яке видав відділ державної реєстрації актів цивільного стану міста Калинівка 10 березня 2020 року.

У результаті смерті нотаріусом Малько Г. Г. було відкрито спадкову справу № 11/850. Цим повідомляю «Фінансову компанію», що

3 вересня 2020 року я прийняв спадщину, що підтверджується свідоцтвом про прийняття спадщини № 950/13, виданим приватним нотаріусом Малько Г. Г.

Також зазначаю, що виконую умови ч. 1 ст. 1281 ЦК України щодо обов'язку повідомлення кредитора про прийняття спадщини.

З повагою,
Ситник Василь Омелянович (ПІБ відправника)
27.10.2020 року (дата) _____ (підпис)

До листа додаю:

1. Копію свідоцтва про смерть.
2. Копію свідоцтва про прийняття спадщини.

3.5. Контроль знань. Запитання

Дайте відповідь на запитання:

1. Який державний орган контролює діяльність фінансових компаній?
2. Чи захищені споживачі мікрокредитів нормами Закону України «Про захист прав споживачів» та «Про споживче кредитування»?
3. Чи є пандемія коронавірусу (COVID-19) підставою для несплати заборгованості перед фінансовою компанією?
4. Реструктуризація — це право чи обов'язок кредитора? Чи до всіх кредиторів доречно звертатися з цим питанням?

Розділ 4. Депозити в банках та кредитних спілках

Ознайомлення з цією темою дозволить:

- з'ясувати поняття банківського депозиту
- отримати навички правової експертизи депозитного договору
- визначитись, які поради слід надати споживачу фінансових послуг, який хоче повернути депозит зі збанкрутілого банку
- дізнатись, чи потрібно платити податки із доходу, отриманого у вигляді відсотків за депозитом

Основні терміни:

Депозит, вклади до запитання, строкові вклади, договір банківського депозиту, відсоткова ставка закладами, пасивний дохід, податковий агент

Нормативно-правова база:

- Цивільний кодекс України
- Податковий кодекс України
- Закон України «Про гарантування вкладів фізичних осіб»
- Про цінні папери та фондовий ринок
- Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг»
- Закон України «Про банки і банківську діяльність»
- Закон України «Про захист персональних даних» (адже важливо знати про захист інформації щодо вкладників)
- Постанови Національного банку України про затвердження:
  - Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами
  - Положення про інформаційне забезпечення банками клієнтів щодо банківських та інших фінансових послуг
- Правила здійснення депозитних операцій для кредитних спілок та про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Держфінпослуг, Нацкомфінпослуг

4.1. Трохи теорії про банківські депозити

Депозитом (латин. *depositum* — переданий на зберігання) вважається зберігання заощаджень у банку під певний відсоток.

Внеском є збереження грошових коштів і, відповідно, отримання вигідного прибутку. Важливо розуміти, що існує деяка відмінність між категоріями «депозит» та «внесок», адже депозитом вважається зберігання не тільки грошей, а й цінних речей, акцій, металів, важливих документів.

Відсоткова ставка за вкладами — певний відсоток, який банк зобов'язаний сплачувати своїм клієнтам за можливість користуватися грошовими коштами, які розміщуються на депозитному рахунку.

Нині питання укладання депозитних договорів є доволі **актуальним**:

наслідком відкриття депозиту для особи є отримання пасивного доходу у формі відсотків на поточний або депозитний (вкладний) банківський рахунок.

Щоб відкрити власний депозитний рахунок, недостатньо обрати бажаний банк. Варто:

- розібратися з термінами (існують строкові вклади та вклади до запитання);
- ознайомитися з правилами отримання такої фінансової послуги від банку;
- бути готовим покласти конкретну суму грошей на депозит;
- вирішити, в якій валюті це робити найоптимальніше;
- підготуватися до перевірки всіх пунктів майбутнього депозитного договору.

Що варто перевірити в депозитному договорі?

1. Дати: з якого числа відкривається внесок і коли закінчується термін вкладу?

3. Чи стягує банк комісійні за відкриття та ведення рахунку, якщо так — уточніть, як це відіб'ється на підсумковому рахунку?

2. Чи саме ті відсотки вказані?

4. Переконайтеся, що на вашому примірнику договору банківського вкладу стоїть відбиток печатки чи штампу банку, інакше документ автоматично втрачає юридичну силу

4.2. Практична частина (кейси)

Нижче подано п'ять найактуальніших кейсів (змодельованих за матеріалами судової практики та практичних ситуацій), з якими найчастіше стикається споживач фінансових послуг — вкладник банку.

Кейс 1

Клієнт «Правничої клініки»: «Чи оподатковуються відсотки, нараховані банком на суму мого депозиту як фізичної особи? Якщо так, то які податки я маю сплачувати з мого депозиту й чи треба кудись для цього їхати?».

Консультація

До пасивних доходів, які оподатковуються податком на доходи фізичних осіб, належать відсотки на поточний або депозитний (вкладний) банківський рахунок. Податковим агентом (особою, яка зобов'язана утримати податок) платника податку-фізичної особи, у цьому разі — вкладника, під час нарахування на його користь доходів у вигляді відсотків, є банк, який здійснює таке нарахування. Доходи у вигляді відсотків на суми банківських депозитів остаточно оподатковуються податковим агентом під час їх нарахування.

Ставка податку на доходи фізичних осіб у вигляді відсотків на поточний або депозитний (вкладний) банківський рахунок встановлена в розмірі 18 % від розміру відсотків. Такі доходи також є об'єктом оподаткування військовим збором за ставкою 1,5 %. У визначені Податковим кодексом України строки податковим агентом, яким є банк, до бюджету перераховується загальна сума податку на доходи фізичних осіб за ставкою 18 % із загальної суми відсотків, нарахованих вкладнику за звітний місяць на суми банківських вкладних (депозитних) або поточних рахунків (п. 170.4.1 ст. 170 Податкового кодексу України).

Не вкладники, а банки, у строк не пізніше ніж 30 календарних днів, наступних за місяцем нарахування доходу, перераховують цей податок у бюджет. При цьому банки подають органам податкової служби розрахунок, де відображають загальну суму нара-

хованих у звітному податковому періоді відсотків на депозитні рахунки та загальну суму утриманого з них податку. Банк не вказує в цьому розрахунку персональну інформацію про суми окремого банківського депозиту, нарахованих відсотків, а також відомості про вкладника — платника податку, якому нараховані такі доходи.

Отже, вкладник не повинен самостійно звертатися до податкових органів з метою сплати зазначеного податку з доходу за депозитом.

Кейс 2

До «Правничої клініки» звернулася Тамара Михайлівна, яка працює вчителькою молодших класів у гімназії м. Києва, з проблемою, яка в полягає у тому, що банк відмовив їй у поверненні коштів за депозитним договором, хоча ним була передбачена можливість дострокового повернення депозиту. Як можна повернути кошти за депозитним договором?

Практичні поради та способи захисту

У такому разі вкладнику необхідно звернутися до банку із заявою про повернення депозиту, отримати її вхідний номер та чекати рішення банку відповідно до строків розгляду цієї заяви.

Якщо банк погодиться повернути депозит, то він сплатить пеню в розмірі 3 % вартості депозиту за кожний день неповернення коштів — це передбачено *ч. 5 ст. 10 Закону України «Про захист прав споживачів»*, бо вкладник за договором депозиту є споживачем фінансових послуг, а банк їх виконавцем та несе відповідальність за неналежне надання цих послуг.

Якщо банк відмовить у поверненні депозиту, вкладнику необхідно звернутися до Національного банку України та Фонду гарантування вкладів фізичних осіб зі скаргою. На підставі отриманої скарги з метою виконання вимог нормативно-правових актів щодо депозитних операцій банків України Національний банк України повинен звернутися з листом до відповідного банку з вимогою повернення депозитних коштів вкладнику.

Правові підстави для підтвердження правомірності вимог вкладника:

- Відповідно до ч. 1 ст. 1058 Цивільного кодексу України за договором банківського вкладу (депозиту) одна сторона (банк), що прийняла від другої сторони (вкладника) або для неї грошову суму (вклад), що надійшла, зобов'язується виплачувати вкладникові таку суму та відсотки на неї або дохід в іншій формі на умовах та в порядку, встановлених договором.
- За ч. 1 ст. 1060 Цивільного кодексу України договір банківського вкладу укладається на умовах видачі вкладу на першу вимогу (вклад на вимогу) або на умовах повернення вкладу зі спливанням встановленого договором строку (строковий вклад). Тож ч. 2 ст. 625 Цивільного кодексу України передбачає, що боржник, який прострочив виконання грошового зобов'язання, на вимогу кредитора зобов'язаний сплатити суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також 3 % річних від простроченої суми, якщо інший розмір відсотків не встановлений договором або законом. Тобто вкладник може також звернутися до банку із заявою щодо компенсації за знецінення коштів внаслідок інфляції.

Якщо вказані шляхи захисту порушених прав вкладника не дадуть бажаного результату, необхідно звертатися в суд з позовом до банку.

Кейс 3

До «Правничої клініки» звернувся Павло Завалій. 23 лютого 2020 року між ним та банком був укладений депозитний договір «Крутий» на суму 190 000 грн під 3,5 % річних з терміном повернення 20 квітня 2020 року.

На момент закінчення договору розпочато процедуру ліквідації банку. Коли він звернувся з вимогою отримати кошти до банку, то уповноважена особа Фонду гарантування вкладів фізичних осіб на ліквідацію банку не визнала його вкладником та права на вклад, оскільки зараховані на його депозитний рахунок кошти були перераховані з рахунку іншої фізичної особи.

Практичні поради та способи захисту

У такому разі доцільно буде звернутися до суду, враховуючи правила цивільної підсудності. Адже досудове, або позасудове, врегулювання не вдалося.

Щоб визначити, які права вкладника порушені та потребують судового захисту, спочатку варто визначитися щодо дійсності договору банківського вкладу (депозиту) «Крутий».

Тож відповідно до ч. 1, 2 ст. 1058 Цивільного кодексу України за договором банківського вкладу (депозиту) одна сторона (банк), що прийняла від другої сторони (вкладника) або для неї грошову суму (вклад), що надійшла, зобов'язується виплачувати вкладникові таку суму та відсотки на неї або дохід в іншій формі на умовах та в порядку, встановлених договором.

За приписом ч. 1 ст. 1059 Цивільного кодексу України договір банківського вкладу укладається в письмовій формі. Що в нашому випадку дотримано.

Отже, ст. 1058 Цивільного кодексу України не забороняється прийняття банком вкладу на рахунок вкладника від третьої особи.

Правові, фінансові та організаційні засади функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб, а також повноваження Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (далі — Фонд) і порядок виплати Фондом відшкодування за вкладами, повноваження та функції Фонду щодо виведення неплатоспроможних банків з ринку і ліквідації банків визначаються Законом України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб».

Тож згідно з п. 3 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» вкладом є кошти в готівковій або безготівковій формі у валюті України, які залучені банком від вкладника (або які надійшли для вкладника) на умовах договору банківського вкладу (депозиту).

Можливість безготівкового зарахування коштів з вкладного рахунку іншої фізичної особи на вкладний рахунок Павла прямо передбачено положеннями чинного законодавства України, зокрема ч. 1 ст. 1058 Цивільного кодексу України, п. 3 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб».

Тому відкриття банківського вкладу та прийняття коштів на вкладний рахунок не може вважатися банківською операцією, яка заборонена або обмежена законодавством чи внутрішньою банківською документацією.

Окремо варто наголосити про *ст. 204 Цивільного кодексу України*, якою встановлено презумпцію правомірності правочину, яка полягає в тому, що правочин є правомірним, якщо його недійсність прямо не встановлена законом або якщо він не визнаний недійсним судом.

Отже, цей депозитний договір відповідає вимогам *ст. 1058, 1059 Цивільного кодексу України*. При цьому він не визнаний недійсним у судовому порядку.

Також варто наголосити на аргументації щодо визначення належного відповідача. Адже належним відповідачем у цьому приватному спорі має бути орган, який фактично розпоряджається ліквідацією банку, а саме Фонд. З початком процедури ліквідації банку його зобов'язання перед вкладниками припинено, а вимога позивача стосується виплати, здійснення якої належить до компетенції Фонду.

Фондом призначається уповноважена особа, яка виконує повноваження органу управління банку, в якому введено тимчасову адміністрацію чи який перебуває в стадії ліквідації.

Оскільки уповноважена особа Фонду в правовідносинах з іншими особами виступає або як представник Фонду, або як представник банку, то вона як самостійна особа не може бути стороною в справі.

Правовідносини між Фондом і вкладниками, які претендують на відшкодування за рахунок коштів Фонду, щодо формування реєстрів вкладників, які мають право на таке відшкодування, складаються без участі банку боржника. Учасниками цих правовідносин є виключно вкладники та Фонд, і саме в цих учасників виникають відповідні права та обов'язки.

Тобто варто подати позовну заяву до Фонду гарантування вкладів з вимогою повернути суму вкладу та відсотки річних.

Кейс 4

Добрий день! Я пенсіонерка Валентина Добровольська, звертаюся до «Клініки» з таким питанням. 17 березня 2019 мною був оформлений депозит у банку «Золотий» на суму 150 000 грн. 14 лютого 2020 банк визнано неплатоспроможним. Порадьте, будь ласка, як діяти в такій ситуації.

Консультація

Радимо діяти так:

1. Ознайомтеся з інформацією в офіційних ЗМІ про те, що банк, в якому Ви зберігали свої кошти, дійсно визнано неплатоспроможним.

2. Впевніться, що Ваш вклад гарантується Фондом гарантування вкладів фізичних осіб (що банк є учасником Фонду гарантування вкладів можна отримати інформацію на сайтах банку і ФГВФО).

3. Скористайтеся правом на отримання коштів за вкладом у неплатоспроможному банку під час діяльності тимчасової адміністрації.

4. Отримайте гарантовану суму за вкладом у період ліквідації банку.

Для безпосереднього отримання коштів потрібно звернутися до банку-агента, уповноваженого на виплату відшкодування вкладів з відповідною заявою.

Також пам'ятайте:

1. Вклади в банках гарантуються в межах 200 000 гривень.
2. Права вкладника визначені та захищені Законом України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб».

Кейс 5

Ситуація змодельована на основі справи¹⁰

Клієнтка звернулася за правовою допомогою. Після смерті чоловіка вона успадкувала грошовий вклад з належними відсотками та компенсаціями згідно з договором про залучення строкового внеску (вкладу) члена кредитної спілки на депозитний рахунок від 2015 р.

У 2016 р. між чоловіком клієнтки та кредитною спілкою було підписано акт звіряння, відповідно до якого зафіксована сума вкладу 50 500 грн. Зобов'язання за зазначеним вище договором кредитна спілка не виконала, тому клієнтка хоче стягнути з неї за договором про залучення строкового внеску (вкладу) грошову суму в розмірі 50 500 грн.

¹⁰ URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78662405>.

Консультація

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» кредитні спілки є фінансовими установами, які в належному порядку зареєстровані та надають фінансові послуги. П. 4 ч. 1 ст. 4 Закону визначено фінансову послугу, зокрема як послугу залучення фінансового активу із зобов'язанням щодо наступного його повернення.

Водночас ст. 1 Закону України «Про кредитні спілки» визначає кредитну спілку як неприбуткову організацію, засновану фізичними особами, професійними спілками, їх об'єднаннями на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків її членів. Кредитна спілка є фінансовою установою, виключним видом діяльності якої є надання фінансових послуг, передбачених цим Законом. Ст. 23 зазначеного Закону регламентує належність внесків (вкладів) на депозитні рахунки та нараховані на них відсотки членам кредитної спілки на праві приватної власності. Кожний член кредитної спілки має право одержати належні йому кошти в порядку і строки, визначені відповідно цим Законом, статутом кредитної спілки або укладеними з членом кредитної спілки договорами.

Згідно зі ст. 526, 530 Цивільного кодексу України зобов'язання має виконуватися належно відповідно до умов договору та вимог цього Кодексу; якщо в зобов'язанні встановлений строк (термін) його виконання, то воно підлягає виконанню в цей строк.

Отже, права клієнтки, яка успадкувала вклад, як споживача фінансових послуг порушено.

Алгоритм вирішення справи для клініциста

1. Перевірка документів, наданих клієнткою, їхній правовий аналіз (договір, квитанції до прибуткового касового ордера, свідоцтво про смерть, свідоцтво про право на спадщину).
2. Рекомендація подальшого звернення до суду цивільної юрисдикції з позовом про захист прав споживача фінансових послуг, стягнення суми вkladу та заборгованості за відсотками.
3. Складання тексту позовної заяви.

Депозитний вклад у спадок?

Зобов'язання виплачувати відсотки за договором вкладу не припиняється зі смертю вкладника, входить до складу спадщини та триває до дня, який передує дню повернення коштів спадкоємцям.

Постанова Верховного Суду України в справі № 6–157цс13 від 22.01.14

4.3. Судова практика в спрах за депозитними договорами

За який період аналізу- валися судові справи?	2019–2020 роки
Які спори найчастіше виникають?	Про стягнення з банківської установи грошового банківського вкладу (депозиту), невиключених відсотків ¹¹ та інфляційних втрат у судовому порядку ¹² . Про визнання договору нікчемним ¹³ .
Учасники спору:	Фізичні особи-вкладники та банки (як приклади) ^{14, 15, 16} .
Типові судові справи:	№ 662/892/15-ц (провадження № 61–17708св18) ¹⁷ , № 176/630/17 (ЄДРСРУ № 88667237) ¹⁸ , № 757/

¹¹ Постанова КЦС ВС від 14.04.2020 № 201/4722/16 (61–710св20). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88815433>.

¹² Стягнення банківського вкладу (депозиту) в судовому порядку. URL: <https://alibi.dp.ua/1354-styagnennya-bankivskogo-vkladu-depozitu-v-sudovomu-poryadku>.

¹³ URL: <https://lexinform.com.ua/sudova-praktyka/nezarahuvannya-chy-nenalezhne-zarahuvannya-bankom-otrymanyh-vid-vkladnykiv-koshtiv-ne-vplyvaye-na-dijsnist-dogovoru-bankivskogo-vkladu/>.

¹⁴ Постанова КЦС ВС від 14.04.2020 № 201/4722/16 (61–710св20). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88815433>.

¹⁵ ВС/КЦС від 19.06.2019 № 662/892/15-ц. URL: [https://protocol.ua/ua/vs_ktss_vkladnik_banku_ne_moge_buti_vidpovidalnim_za_porushennya_vchineni_yogo_posadovimi_osobami_shcho_na_vlasniy_rozsud_rozporyadilis_koshtami_takogo_vkladnika_pislya_peredachi_ih_na_depozit_\(vs_ktss_662_892_15_ts_19_06_19\)/](https://protocol.ua/ua/vs_ktss_vkladnik_banku_ne_moge_buti_vidpovidalnim_za_porushennya_vchineni_yogo_posadovimi_osobami_shcho_na_vlasniy_rozsud_rozporyadilis_koshtami_takogo_vkladnika_pislya_peredachi_ih_na_depozit_(vs_ktss_662_892_15_ts_19_06_19)/).

¹⁶ URL: <https://lexinform.com.ua/sudova-praktyka/nezarahuvannya-chy-nenalezhne-zarahuvannya-bankom-otrymanyh-vid-vkladnykiv-koshtiv-ne-vplyvaye-na-dijsnist-dogovoru-bankivskogo-vkladu/>.

¹⁷ URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/44977299>.

¹⁸ URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/70518757>.

56287/18-ц (ЄДРСУ № 88337975)¹⁹,
№ 757/42043/18-ц (ЄДРСУ
№ 87703347)²⁰, № 643/6454/16-ц
(ЄДРСУ № 87857576)²¹, № 757/
53464/18 (ЄДРСУ № 87423907)²²,
№ 335/11482/16-ц (ЄДРСУ
№ 86903557)²³ та ін.

Правові позиції

- Припинення діяльності відділення банку на території АР Крим не є наслідком припинення договірних відносин між сторонами та не знімає з банку відповідальність за невиконання взятих на себе зобов'язань за договором²⁴.
- Письмова форма договору банківського вкладу вважається додержаною, якщо внесення грошової суми підтверджено видачею ощадної книжки / сертифіката / іншого документа, що відповідає вимогам, встановленим законом, банківськими правилами та звичаями ділового обороту; квитанція (другий примірник прибуткового касового документа) / інший документ є підтвердженням внесення готівки у відповідній платіжній системі²⁵.
- Вкладник банку не може бути відповідальним за порушення, вчинені його посадовими особами, що на власний розсуд розпорядилися коштами такого вкладника після передчі їх на депозит²⁶.

¹⁹ URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85098496>.

²⁰ URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78142153>.

²¹ URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/64498066>.

²² URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80742495>.

²³ URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77955481>.

²⁴ Постанова КЦС ВС від 14.04.2020 № 201/4722/16 (61–710св20). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88815433>.

²⁵ Постанова КЦС ВС від 14.04.2020 № 201/4722/16 (61–710св20). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88815433>.

²⁶ ВС/КЦС від 19.06.19 № 662/892/15-ц. URL: [https://protocol.ua/ua/vs_ktss_vkladnik_banku_ne_moge_buti_vidpovidalnim_za_porushennya_vchineni_yogo_posadovimi_osobami_shcho_na_vlasniy_rozsud_rozporyadilis_koshtami_takogo_vkladni_ka_pislya_peredachi_ih_na_depozit_\(vs_ktss_662_892_15_ts_19_06_19\)/](https://protocol.ua/ua/vs_ktss_vkladnik_banku_ne_moge_buti_vidpovidalnim_za_porushennya_vchineni_yogo_posadovimi_osobami_shcho_na_vlasniy_rozsud_rozporyadilis_koshtami_takogo_vkladni_ka_pislya_peredachi_ih_na_depozit_(vs_ktss_662_892_15_ts_19_06_19)/).

Розділ 4. Депозити в банках та кредитних спілках

- Закінчення терміну дії депозитного договору в разі невиконання зобов'язань не припиняє зобов'язальних правовідносин, а трансформує їх в охоронні, що містять обов'язок відшкодувати заподіяні збитки, встановлені договором чи законом²⁷.
- Відмова банку виконати розпорядження клієнта з видачі належних йому за договором банківського рахунку сум свідчить про невиконання банком своїх зобов'язань та є наслідком настання відповідальності, передбаченої законом у вигляді сплати пені в розмірі 3 % від суми утримуваних банком коштів за кожен день з моменту звернення клієнта з вимогою про видачу коштів до дня фактичної видачі²⁸.
- Пені має нараховуватися на всю суму утримуваних банком коштів за кожен день з моменту звернення клієнта з вимогою про видачу коштів до дня фактичної видачі²⁹.
- Недотримання уповноваженими працівниками банку вимог законодавства у сфері банківської діяльності та внутрішніх вимог банку щодо залучення останнім вкладу (депозиту) не може свідчити про недотримання сторонами письмової форми цього договору³⁰.

Проблеми

- Нівелювання зобов'язальною нормативно-правовою базою банками: строковий договір банківського вкладу покладає на банк обов'язок прийняти від вкладника суму коштів, нарахувати на неї відсотки та повернути ці кошти з відсотками зі спливанням встановленого договором строку³¹.
- Хибне тлумачення норм законодавства судами: висновок судів про те, що вартість послуги за договором банківського

²⁷ Стягнення банківського вкладу (депозиту) в судовому порядку. URL: <https://alibi.dp.ua/1354-styagnennya-bankivskogo-vkladu-depozitu-v-sudovomu-poryadku>.

²⁸ Стягнення банківського вкладу (депозиту) в судовому порядку. URL: <https://alibi.dp.ua/1354-styagnennya-bankivskogo-vkladu-depozitu-v-sudovomu-poryadku>.

²⁹ Стягнення банківського вкладу (депозиту) в судовому порядку. URL: <https://alibi.dp.ua/1354-styagnennya-bankivskogo-vkladu-depozitu-v-sudovomu-poryadku>.

³⁰ URL: <https://lexinform.com.ua/sudova-praktyka/nezarahuvannya-chy-nenalezhne-zarahuvannya-bankom-otrymanyh-vid-vkladnykiv-koshtiv-ne-vplyvayena-dijnist-dogovoru-bankivskogo-vkladu/>.

³¹ Стягнення банківського вкладу (депозиту) в судовому порядку. URL: <https://alibi.dp.ua/1354-styagnennya-bankivskogo-vkladu-depozitu-v-sudovomu-poryadku>.

Юридичні клініки на захисті прав споживачів фінансових послуг...

вкладу — це лише розмір відсотків, які банк має сплатити за користування коштами вкладника, не відповідає вимогам наведених вище норм законодавства, а також п. 17 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів», яким визначено, що послугою є діяльність виконавця з надання (передачі) споживачеві певного визначеного договором матеріального чи нематеріального блага³².

Які особливості підготовки консультаційного висновку «Правничої клініки» для вкладника банку?

(за результатами огляду звернень вкладників до суду, звернень за консультаціями в «Правничу клініку» за видами спорів)

«KEYS» до успішного розгляду справи й консультування є:

- ввічлива та професійна манера спілкування;
- збір повної сукупності юридичних фактів, які мають значення для вирішення справи;
- початкове розуміння характеру правовідносин та потенційних юридичних проблем клієнта (бо їх може бути декілька);
- правильна ідентифікація та детальний аналіз НПА, якими регулюються правовідносини;
- перевірка актуальності джерельної бази та чинності таких НПА;
- «робота на перспективу»: передбачення варіантів вирішення проблеми, враховуючи юридичний та психологічний аспекти;
- розуміння того, що, якщо не було отримано певної чіткої інформації від клієнта, не варто робити суб'єктивних припущень й базувати на них свою думку — перепитайте, уточніть, з'ясуйте;
- відповідальне ставлення до висновків консультацій, строків їх надання, важливості «домашнього завдання» для клієнта: надати той чи той документ, який клієнт може розцінити неважливим, але який є цінним для всебічного розгляду справи; докладання деталей тощо;

³² Стягнення банківського вкладу (депозиту) в судовому порядку. URL: <https://alibi.dp.ua/1354-styagnennya-bankivskogo-vkladu-depozitu-v-sudovomu-poryadku>.

- допомога клієнту, треба зрозуміти запропоновані варіанти вирішення проблеми та самому зробити вибір найоптимальнішого варіанту з усвідомленням можливих юридичних, економічних, соціальних та психологічних наслідків для нього.

Під час підготовки консультаційного висновку за зверненнями споживача фінансових послуг за справами про повернення депозиту варто враховувати особливості, які виникають з цієї категорії справ. Вбачаються такі варіанти розвитку подій:

1. Банк відмовляє в достроковому розірванні договору банківського вкладу.
2. Банк відмовляє в поверненні коштів після закінчення дії договору банківського вкладу.
3. Неповернення депозитів, що зумовлено діями працівників банку.
4. Віднесення банку до категорії неплатоспроможних та введення тимчасової адміністрації.
5. Ухвалення рішення про ліквідацію банку.

1. Банк відмовляє в достроковому розірванні договору банківського вкладу

Згідно з ч. 2 ст. 1060 *Цивільного кодексу України* за договором банківського вкладу незалежно від його виду банк зобов'язаний видати вклад або його частину на першу вимогу вкладника, крім вкладів, зроблених юридичними особами на інших умовах повернення, які встановлені договором. Умова договору про відмову від права на одержання вкладу на першу вимогу є нікчемною.

Отже, дії банку щодо незадоволення вимоги вкладника про дострокове розірвання договорів банківського вкладу є неправомірними.

Умови договору про відмову від права на одержання вкладу на першу вимогу вважаються нікчемними, тобто наявність таких положень у тексті договору не породжує тих правових наслідків, які сторони мали на увазі.

Базові елементи спору

- Наявність договору банківського вкладу.
- Письмове звернення до банку з вимогою повернути вклад.
- Відмова банку в поверненні вкладу.

2. Банк відмовляє в поверненні коштів після закінчення дії договору банківського вкладу

Повернення фізичною особою строкового банківського вкладу (депозиту) вимагає певних дій, які мають здійснюватися вчасно в письмовій формі та відповідно до умов договору банківського вкладу.

У строк, передбачений договором банківського вкладу, необхідно письмово звернутися до банку з вимогою повернути вклад та відсотки відповідно до умов договору у зв'язку із закінченням його строку.

Якщо на письмові звернення фізичної особи банк не реагує та не повертає кошти, необхідно звернутися за захистом порушеного права вкладника до суду.

Оскільки між банком та вкладником виникли договірні відносини, зокрема укладений договір банківського вкладу, який відповідно до положень *ст. 524, 599, 625, 1058 – 1061 Цивільного кодексу України* повинен виконуватися належно, тому на користь вкладника підлягають стягненню сума боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також 3 % річних від простроченої суми, якщо інший розмір відсотків не встановлений договором або законом.

Тут також варто врахувати, що відповідно до змісту *ст. 526 та 1058 Цивільного кодексу України* **зобов'язання банку з повернення вкладу за договором банківського вкладу (депозиту) вважається виконаним з моменту повернення вкладу вкладнику готівкою або надання іншої реальної можливості отримати вклад та розпорядитися ним на свій розсуд (наприклад, перерахування на поточний банківський рахунок вкладника в цьому самому банку, з якого вкладник може зняти кошти чи проводити ними розрахунки за допомогою платіжної банківської картки).**

У разі перерахування коштів на поточний банківський рахунок вкладника в цьому самому банку, але ненадання вкладнику можливості використання цих коштів, зобов'язання банку з повернення вкладу не є виконаним і до банку слід застосувати відповідальність за порушення грошового зобов'язання, яка передбачена *ч. 2 ст. 625 Цивільного кодексу України*.

Базові елементи спору

- Наявність договору банківського вкладу.
- Наявність письмового звернення до банку з вимогою повернути вклад та відсотки відповідно до умов договору у зв'язку із закінченням його строку.
- Відмова або відсутність будь-яких дій зі сторони банку для виконання свого грошового зобов'язання.

3. Неповорнення депозитів, що зумовлено діями працівників банку

Такі дії можуть бути різними (навіть злочинними) та проявлятися, наприклад, у відсутності реєстрації договору банківського вкладу, і, як наслідок, необлікування на рахунку банку грошових коштів, залучених від вкладників на підставі укладеного в письмовій формі договору банківського вкладу. Відповідні юридичні факти суди кваліфікують як невиконання банком своїх обов'язків за договором банківського вкладу.

4. Віднесення банку до категорії неплатоспроможних та введення тимчасової адміністрації

Національний банк України відносить банк, в якому розміщений депозит, до категорії неплатоспроможних. На наступний робочий день, після отримання офіційного рішення Національного банку України про це, Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (далі — Фонд) вводить тимчасову адміністрацію в банку строком на три місяці (строк може бути продовжено). Відповідна інформація розміщується на сайті Фонду та в газетах «Урядовий кур'єр» або «Голос України».

Під час тимчасової адміністрації задоволення вимог вкладників не здійснюється, крім виплати коштів за вкладами, строк яких закінчився. При цьому виплати здійснюються в межах суми, що гарантується Фондом — до 200 000 гривень (включно з нарахованими відсотками). Вклади в іноземній валюті перераховуються в національну валюту України. Для отримання коштів необхідно звернутися до банку із письмовою заявою. Враховуючи те, що банк є проблемним, на практиці часто виникають проблеми під час повернення депозиту. Тому всі звернення необхідно здійснювати в письмовій формі.

Юридичні клініки на захисті прав споживачів фінансових послуг...

Якщо під час тимчасової адміністрації буде знайдений інвестор, то зобов'язання щодо повернення коштів за вкладками переходять до нього.

5. Ухвалення рішення про ліквідацію банку

Національний банк України ухвалює рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку, яку розпочинає Фонд з розміщенням відповідної інформації на сайті та в газетах «Урядовий кур'єр» або «Голос України». Також інформація про ліквідацію буде відображена в ЄДРПОУ, де знайти її буде простіше, ніж в офіційних виданнях.

Вкладник може забрати свої кошти в розмірі до 200 000 гривень протягом одного року з дня ухвалення рішення про ліквідацію банку, враховуючи відсотки згідно з договором.

Для цього треба звернутися до банку-агента, визначеного Фондом. Якщо розмір депозиту перевищує 200 000 гривень і вказані кошти вкладник отримав, то він має право протягом 30 днів з дня опублікування відомостей про відкликання банківської ліцензії, ліквідацію банку та призначення уповноваженої особи Фонду подати до банку заяву про свої вимоги, які можуть бути задоволені в міру продажу майна банку, згідно зі *ст. 52 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб»*. Зокрема вимоги вкладників-фізичних осіб у частині, що перевищує суму, виплачену Фондом, погашаються в четверту чергу.

4.4. Процесуальні документи

Зразок Позовної заяви про стягнення банківського вкладу та відсотків

_____ районний суд міста Києва
00000, м. Київ, вул. _____, _____

Позивач: _____
_____

Ідентифікаційний код: _____
Телефон: _____
Електронні засоби зв'язку: _____

Представник Позивача: **Адвокат** _____
_____

Ідентифікаційний код: _____
Телефон: _____
Електронні засоби зв'язку: _____

Відповідач: **Публічне акціонерне товариство** _____
_____

Ідентифікаційний код: _____
Телефон: _____
Електронні засоби зв'язку: _____

Ціна позову: _____
Судовий збір: _____
Дата: _____

Позовна заява про стягнення банківського вкладу та відсотків

1. 10 вересня 2019 року між _____ та Публічним акціонерним товариством _____ за адресою м. Київ _____ (далі — ПАТ _____) укладено договір про банківський строковий депозитний вклад № 1, за умовами договору сума вкладу склала _____ гривень на термін до 10 вересня 2019 року зі сплатою _____ % річних.

2. За закінченням терміну дії цього договору ПАТ _____ зобов'язаний був повернути кошти вкладнику.

3. 11 вересня 2020 року Позивач особисто з'явився до відділення ПАТ _____ з вимогою отримати свій депозитний вклад та нараховані _____% річних, проте ПАТ _____ відмовив повернути кошти через їх відсутність у відділенні.

4. Фактично Позивач виявив бажання повернути свій вклад після закінчення терміну договору про банківський строковий депозитний вклад № 1 від 10 вересня 2019 року.

5. Отже, Відповідач не виконав своїх зобов'язань за договором, кошти не повернув.

Обґрунтування позову:

6. Відповідно до ч. 1 ст. 1058 Цивільного кодексу України за договором банківського вкладу (депозиту) одна сторона (банк), що прийняла від другої сторони (вкладника) або для неї грошову суму (вклад), що надійшла, зобов'язується виплачувати вкладникові таку суму та відсотки на неї або дохід в іншій формі на умовах та в порядку, встановлених договором.

7. Ч. 3 ст. 1058 Цивільного кодексу України визначено, що до відносин банку та вкладника за рахунком, на який внесений вклад, застосовуються положення про договір банківського рахунка, якщо інше не встановлено цією главою або не впливає зі суті договору банківського вкладу.

8. Отже, на відносини, пов'язані з виконанням умов укладеного між Позивачем та Відповідачем договору, поширюються положення норм ст. 1046–1076 Цивільного кодексу України, а також положення договору, якими регулюються відносини з приводу здійсненого Позивачем банківського вкладу.

9. Відповідно до ч. 2 ст. 1060 Цивільного кодексу України за договором банківського вкладу незалежно від його виду банк зобов'язаний видати вклад або його частину на першу вимогу вкладника, крім вкладів, зроблених юридичними особами на інших умовах повернення, які встановлені договором. Умова договору про відмову від права на одержання вкладу на першу вимогу є нікчемною.

10. Отже, вкладник за договором банківського вкладу № 1 відповідно до ст. 1060 Цивільного кодексу України вправі вимагати повернення здійсненого вкладу від банку в будь-який момент, а банк, отримавши відповідну заяву, повинен видати вклад у повному обсязі.

11. Відповідно до положень договору банківського вкладу № 1 банк був зобов'язаний видати Позивачу суму депозиту в день закінчення терміну (10 вересня 2020 року).

12. Згідно зі ст. 253 Цивільного кодексу України *перебіг строку починається з наступного дня після відповідної календарної дати або настання події, з якою пов'язано його початок.*

13. Керуючись положеннями ст. 321 Цивільного кодексу України, право власності є непорушним. Ніхто не може бути протиправно позбавлений цього права чи обмежений у його здійсненні. **Особа може бути позбавлена права власності або обмежена в його здійсненні лише у випадках і в порядку, встановлених законом.**

14. Встановленим фактам відповідають правовідносини, які регулюються ст. 15, 16, 626, 629, 638, 1058, 1060, 1061, 1074 Цивільного кодексу України, відповідно до яких договором є домовленість двох або більше сторін, спрямована на установаження, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Договір є обов'язковим для виконання сторонами. За договором банківського вкладу одна сторона (банк), що прийняла від другої сторони (вкладника) або для неї грошову суму (вклад), що надійшла, зобов'язується виплатити вкладникові таку суму та відсотки на неї, встановлених договором. За договором банківського вкладу незалежно від його виду банк зобов'язаний видати вклад або його частину на першу вимогу вкладника. Відсотки на банківський вклад нараховуються від дня, наступного за днем надходження вкладу в банк, до дня, який передувє його поверненню вкладникові. У разі повернення вкладу виплачуються всі нараховані до цього моменту відсотки. Обмеження прав клієнта щодо розпорядження грошовими коштами, що знаходяться на його рахунку, не допускається, крім випадків обмеження права розпорядження рахунком за рішенням суду у випадках, встановлених законом.

15. Відмова Відповідача в поверненні вкладу є **незаконною та безпідставною**, оскільки відповідно до вимог ст. 1066 Цивільного кодексу України банк використовує кошти клієнта, гарантуючи його право безперешкодного розпорядження. Він не має права встановлювати непередбачені договором чи законом обмеження його права розпоряджатися грошовими коштами на власний розсуд.

16. Оскільки стороною договору банківського вкладу є фізична особа, то відповідач не міг відмовити у видачі вкладу, оскільки ст. 1074 Цивільного кодексу України не допускає обмежень прав клієнта щодо розпорядження такого вкладу. Такі обмеження можливі лише у випадках, передбачених законом і на підставі судового рішення. Судові рішення на день звернення позивача до банку відсутні.

17. Отже, дії Відповідача, направлені на ухилення від повернення Позивачу вкладу, є **протиправними**.

18. Згідно зі ст. 526 Цивільного кодексу України зобов'язання повинні виконуватися належно, відповідно до умов договору.

19. Оскільки банк своє зобов'язання за депозитним договором не виконав, необхідно стягнути з Відповідача на користь вкладника-Позивача неповернутий вклад у сумі _____ та _____% річних за договором до моменту припинення його дії.

Щодо ціни позову:

20. Тіло депозиту складає _____ гривень, на який за період з _____ року по _____ року нараховується згідно з договором _____% річних.

21. Відсотки від тіла депозиту за період з _____ року по _____ року нараховуються за ставкою _____% річних, що складає згідно з розрахунком _____ гривень.

22. Загальна сума заборгованості та відсотків за договором за період дії депозитного договору № _____ від _____ року становить _____ гривень.

23. На виконання п. 10 ч. 3 ст. 175 Цивільного кодексу України Позивач підтверджує, що ним не подано іншого позову (позовів) до цього самого Відповідача про той самий предмет і з тих самих підстав, а також немає судового рішення з такого спору.

24. На підставі вищезазначеного та відповідно до ст. 22, 625, 633, 1058, 1074 Цивільного кодексу України, керуючись ст. 175, 176, 177, Цивільного процесуального кодексу України,

ПРОШУ:

1. Прийняти цю позовну заяву та відкрити провадження в справі.
2. Стягнути з Відповідача _____ (ЕДРПОУ _____ на користь Позивача _____ (ІПН _____) заборгованість за строковим договором банківського вкладу № 1 у загальному розмірі: _____ грн.
2. Стягнути з Відповідача _____ (ЕДРПОУ _____) на користь Позивача _____ (ІПН _____) судові витрати в розмірі _____ судового збору.

Додатки:

1. Копії договору банківського вкладу № _____ від _____ на _____ арк.
2. Копії платіжних документів на _____ арк.

3. Оригінал квитанції про сплату _____ судового збору на ____ арк.
4. Розрахунок заборгованості на ____ арк.
5. Копія ордера на надання правничої (правової) допомоги на 1 арк.
6. Копія свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю на 1 арк.
7. Копія позовної заяви з додатками для Відповідача на ____ арк.

Представник позивача

Адвокат _____

4.5. Перевірка знань (контрольні завдання і тести)

Дайте відповідь на запитання:

1. Як повернути вклад з банку після визнання його неплатоспроможним?
  2. Яка ставка податку на доходи фізичних осіб у вигляді відсотків на депозит?
  3. Який вид банківського вкладу дозволяє банківській установі самостійно змінити розмір відсотків з повідомленням вкладника?
  4. Який орган надає відшкодування коштів вкладнику банківської установи за його вкладом у разі визнання банку неплатоспроможним?
  5. Чи включає сума відшкодування відсотки річних чи лише тіло вкладу? Який граничний розмір відшкодування коштів?
  6. Чи пролонгується договір строкового банківського вкладу після закінчення терміну вкладу?
  7. Чи підлягають оподаткуванню відсотки, нараховані на вклад?
  8. Якщо банківську установу визнано неплатоспроможною та ініційовано процедуру ліквідації, як можна повернути банківський вклад?
- 1. Хто виступає податковим агентом платника податку під час нарахування йому доходів у вигляді відсотків на поточний або депозитний (вкладний) банківський рахунок?**
- а) сам платник податку;
  - б) банківська установа;
  - в) фіскальний орган;
  - г) податковий орган.

2. Чи може зменшуватися відсоткова депозитна ставка впродовж терміну дії укладеного строкового депозитного договору?

- а) так, може, навіть посеред строку дії такого договору;
- б) так, може, але банк має проінформувати вкладника;
- в) ні, не може, відсоткова ставка може бути зменшена лише після спливання терміну дії поточного договору;
- г) так, банк має право зменшити таку ставку, не повідомляючи вкладника про свої дії.

3. Чи повертає неплатоспроможний банк депозити своїм вкладникам?

- а) так, але лише за договорами, термін дії яких закінчився, і за поточними рахунками;
- б) ні, це вже не належатиме до компетенції неплатоспроможного банку;
- в) так, тільки за договорами, термін дії яких сплив;
- г) ні, інший банк, визначений Фондом гарантування вкладів фізичних осіб, повинен повернути такі депозити.

4. Чи можна повністю повернути декілька вкладів однієї особи в неплатоспроможному банку?

- а) ні, особа зможе повернути лише один вклад;
- б) так, особа отримає всі вклади в повному розмірі;
- в) ні, бо якщо на особу оформлено кілька вкладів на загальну суму понад 200 000 гривень, то особа отримає виплату не більше від гарантованої суми;
- г) так, для цього потрібно звернутися із заявою до тимчасової адміністрації.

5. Визначте, ознаки якого договору зазначені: одна сторона, що прийняла від другої сторони або для неї грошову суму, що надійшла, зобов'язується виплачувати таку суму та відсотки на неї або дохід в іншій формі на умовах та в порядку, встановлених договором.

- а) кредитний договір;
- б) договір банківського вкладу;
- в) договір банківського рахунка;
- г) договір рахунка умовного зберігання (ескроу).

6. Чи може неповнолітня особа укласти договір банківського вкладу?

- а) так, може;
- б) ні, не може, бо немає повної цивільної дієздатності;
- в) ні, не може, але батьки можуть укласти на її користь;
- г) може, але тільки на суму, не більше за 100 000 гривень.

7. Який орган здійснює компенсацію вкладникам у разі визнання банківської установи неплатоспроможною?

- а) Фонд соціального страхування;
- б) Державне казначейство України;
- в) Фонд гарантування вкладів фізичних осіб;
- г) Національний банк України.

8. Який орган уповноважений ініціювати процес ліквідації банку та відкликати банківську ліцензію?

- а) Міністерство фінансів України;
- б) Аудиторська палата;
- в) Фонд гарантування вкладів фізичних осіб;
- г) Національний банк України.

Розділ 5. Правове регулювання неплатоспроможності фізичних осіб

Ознайомлення з цією темою дозволить:

- з'ясувати поняття неплатоспроможності фізичних осіб
- опанувати правовий механізм врегулювання боргів фізичних осіб в Україні
- виробити навички підготовки заяви про відкриття провадження в справі про неплатоспроможність фізичної особи

Основні терміни:

Фізична особа-боржник, реструктуризація боргів, погашення боргів, мораторій на задоволення вимог кредиторів, банкрутство фізичної особи, порядок задоволення вимог кредиторів, наслідки закриття провадження в справі про банкрутство фізичної особи

Нормативно-правова база:

- Кодекс України з процедур банкрутства
- Господарський процесуальний кодекс України
- Податковий кодекс України
- Закон України «Про судовий збір»
- Наказ Міністерства юстиції України від 24 жовтня 2019 року № 3258/5 «Про затвердження примірних форм плану санації боржника у справі про банкрутство та плану реструктуризації боргів боржника у справі про неплатоспроможність»
- Наказ Міністерства юстиції України від 21.08.2019 № 262/5 «Про затвердження форми Декларації про майновий стан боржника у справі про неплатоспроможність»
- Наказ Міністерства Юстиції України від 18.02.2020 № 594/5 «Про затвердження Порядку функціонування автоматизованої системи “Банкрутство та неплатоспроможність”»

5.1. Правове регулювання неплатоспроможності фізичних осіб за законодавством України

Інститут неплатоспроможності (банкрутства) фізичної особи відомий багатьом країнам сучасного світу. До їх кола нещодавно

доедналися й Україна. З 21 жовтня 2019 року введено в дію *Кодекс України з процедур банкрутства*. Кодекс замінив Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» й увів до українського права та законодавства з питань економічної неспроможності карколомну новелу — **інститут неплатоспроможності (банкрутства) фізичної особи**. Регулюванню цих відносин присвячено Книгу четверту «Відновлення платоспроможності фізичної особи» Кодексу.

Втім, було б неправильно стверджувати, що попередній Закон зовсім не регулював відносин економічної неспроможності фізичних осіб, адже ним передбачався механізм визнання банкрутом фізичної особи-підприємця, реалізація якого відбувалася з особливостями та в спрощеному порядку.

Новела Кодексу щодо врегулювання боргів фізичної особи викликала неабиякий інтерес в українському суспільстві та передусім це інтерес фізичних осіб-боржників.

З якими питаннями може зустрітися студент «Правничої клініки» у разі звернення фізичної особи з проханням роз'яснити, як застосовується Кодекс України з процедур банкрутства щодо боржників-фізичних осіб, споживачів фінансових послуг?

Серед них зазначимо такі:

- який порядок та послідовність дій у разі відкриття судом провадження в справі про неплатоспроможність фізичної особи;
- як діяти боржнику, якщо розмір його прострочених зобов'язань перед кредиторами становить менше за 30 розмірів мінімальної заробітної плати;
- хто та як має підтвердити, що найближчим часом фізична особа-боржник не зможе виконати свої грошові зобов'язання чи здійснювати звичайні поточні платежі. Що таке загроза неплатоспроможності;
- до кого і в який спосіб може звернутися фізична особа-боржник, щоб отримати постанову виконавчого провадження про відсутність у боржника майна, на яке може бути звернено стягнення на користь кредиторів;
- хто надає декларацію про майновий стан боржника за формою, затвердженою державним органом з питань банкрутства;
- якою має бути сума авансування боржником винагороди арбітражному керуючому, що перераховується на депозитний раху-

нок суду? Які дії передбачаються законом у разі забезпечення захисту прав малозабезпечених пенсіонерів;

- які документи підтверджують наявність підстав, визначених ст. 115 Кодексу України з процедур банкрутства для відкриття провадження в справі про неплатоспроможність фізичної особи;
- яку саме безоплатну правову допомогу може надати студентська «Правнича клініка» фізичній особі-боржнику, яка вважає себе неплатоспроможною? А також до кого ще може звернутися фізична особа-боржник по безоплатну правову допомогу.

Ознайомлення із судовою практикою, що вже склалася в зазначеній сфері правовідносин, вказує на проблеми, які можуть виникати під час звернення фізичних осіб-боржників до Господарського суду з метою врегулювання їхніх боргів перед кредиторами. Частково ці проблеми коріняться в недотриманні фізичними особами-боржниками вимог, що встановлені Кодексом з метою врегулювання їхніх боргів, частково — у нерозумінні цими боржниками природи цього інституту права неспроможності та наслідків оголошення їх банкрутами.

З іншого боку, проблема ефективності дії цього інституту пов'язана не лише з боржниками-фізичними особами. Інститут неплатоспроможності фізичних осіб, як вже було зазначено, — це новий інститут права неспроможності України, запровадження якого до правової системи країни відбулося в умовах перманентної жорсткої фінансової кризи, яка безпосередньо позначилася і продовжує позначатися на фізичних особах. Скорочення в країні підприємств, втрата роботи, доходів та інші подібні чинники — це фактори-ризики, які можуть призвести людину до стану неплатоспроможності, розв'язання якого взяла на себе держава через встановлення правового механізму відновлення платоспроможності фізичної особи.

Якщо юридичну особу з підстав її нездатності, неспроможності виконувати свої фінансові зобов'язання можна визнати банкрутом та ліквідувати, то фізичній особі, навіть у стані банкрутства, конституційно гарантуються життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканість, безпека, права та свободи. Незадовільний фінансовий стан не може позбавити людину цих гарантій, їх утвердження та реалізації. Серед іншого, покликаний сприяти і механізм відновлення платоспроможності фізичної особи. Законодавчо цей механізм в Україні визначено, але він не позбавлений недоліків,

прогалин, на що вже звернули увагу українські представники суддівського корпусу, арбітражних керуючих, вчених^{33, 34}.

Що ж таке неплатоспроможність фізичної особи, як це поняття співвідноситься з таким поняттям, як «банкрутство», адже, якщо звернутися до Книги четвертої Кодексу України з процедур банкрутства, то побачимо, що ця Книга (під назвою «Відновлення платоспроможності фізичної особи») встановлює, що щодо фізичної особи відкривається провадження в справі про її неплатоспроможність, але водночас законодавець щодо фізичної особи-боржника вживає і термін «банкрутство», зокрема розділ V Книги четвертої має назву «Наслідки закриття провадження у справі про банкрутство».

За своєю суттю відносини неспроможності / банкрутства є економічними, їх виникнення обумовлено недостатністю коштів, майна в боржника для виконання своїх зобов'язань перед кредиторами. Історико-правові джерела свідчать, що першими суб'єктами банкрутства були саме фізичні особи. Задоволення вимог

³³ 17 жовтня 2019 року в «Києво-Могилянській академії» відбулася міжнародна конференція з питань банкрутства, в якій брали участь українські судді, арбітражні керуючі, українські та зарубіжні вчені. Серед інших питань на конференції обговорювався механізм правового регулювання неплатоспроможності фізичних осіб, запроваджений у Кодексі України з процедур банкрутства, було звернуто увагу на низку наявних у ньому недоліків та необхідність їх виправлення.

³⁴ У 2019 році видавництвом «Алерта» опубліковано збірку наукових статей «Застосування норм Кодексу України з процедур банкрутства» за загальною редакцією д. юрид. н., судді Верховного Суду С. В. Жукова, до якої включено статті й щодо проблем правового регулювання неплатоспроможності фізичних осіб.

кредиторів відбувалося за рахунок майна боржника, а якщо майна не вистачало — кредитори мали можливість звести рахунки з особою боржника. Втім, з розвитком у країнах світу законодавства про банкрутство особисте задоволення вимог кредиторів поступово зникло. Нині в багатьох країнах сучасного світу банкрутство фізичних осіб регулюється державою через закріплення певних правових інститутів.

Згідно з Кодексом України з процедур банкрутства **боржником визначається фізична особа, зокрема фізична особа-підприємець, неспроможна виконати свої зобов'язання, термін виконання яких настав.**

Найпершою метою справи про неплатоспроможність боржника-фізичної особи є відновлення її платоспроможності. Фізичну особу можна визнати банкрутом, але це може відбутися лише за двох імперативно прописаних у законі обставин:

у разі не прийняття зборами кредиторів рішення про схвалення плану реструктуризації боргів фізичної особи; у разі невиконання фізичною особою-боржником плану реструктуризації боргів.

Алгоритм позитивного варіанту для боржника

- Подання боржником заяви про відкриття провадження в справі про неплатоспроможність.
- Підготовче засідання Господарського суду (відкриття справи, призначення керуючого реструктуризацією, запровадження мораторію тощо).
- Попереднє засідання суду (розгляд вимог конкурсних кредиторів, скликання зборів кредиторів, розроблення плану реструктуризації, схвалення плану зборами кредиторів).
- Заява боржника до суду про затвердження плану реструктуризації.
- Затвердження судом плану реструктуризації.
- Виконання плану реструктуризації боржником.
- Звіт боржника про виконання плану реструктуризації.

5.2. Судова практика з питань неплатоспроможності фізичних осіб

Процедура визнання фізичної особи неплатоспроможною є новелою в українському законодавстві, а також через певні обмеження, пов'язані з карантинними заходами, на разі судових рішень із цього питання мало. Однак під час консультування клієнтів необхідно брати до уваги таку практику.

Відмова у відкритті провадження

Справа № 921/673/19³⁵

Суд дійшов висновку про відмову у відкритті провадження в справі про неплатоспроможність, оскільки відсутні підстави для відкриття провадження в справі про неплатоспроможність, згідно з вимогами чинного законодавства України. А саме: заявник не підтвердив свою неплатоспроможність протягом трьох років.

Справа № 925/634/20³⁶

Ухвалою суд відмовив у відкритті провадження, адже матеріали зазначеної заяви не містять постанови у виконавчому провадженні про відсутність у фізичної особи майна, на яке може бути звернено стягнення, а також загальний борг перед усіма кредиторами становить 75 150 грн, тобто менше, ніж встановлено Кодексом (30 розмірів мінімальної заробітної плати). Тож ситуація заявника не підпадає під вимоги законодавства.

Справа № 910/1072/20³⁷

Ухвалою суд відмовив у відкритті провадження, адже, по-перше, заявник не долучив потрібних документів до заяви. По-друге, заявник не оплатив послуги керуючого реструктуризацією, адже не мав коштів. Заявник поклопотав про включення винагороди керуючого до загального боргу. На підставі вищевикладеного, суд відмовив відкрити провадження і зазначив, що право на суд не є абсолютним (посилаючись на практику ЄСПЛ). Воно може бути піддане обмеженням, дозволеним за змістом, тому що право на

---

³⁵ URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86033789>.

³⁶ URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91436736>.

³⁷ URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87329113>.

доступ до суду за самою своєю природою потребує регулювання з боку держави.

Справа № 910/5588/20³⁸

Оскільки матеріали заяви не містять: відомостей від державних органів та установ, які здійснюють облік та реєстрацію майна, зокрема витягів від державних реєстраторів заборон рухомого та нерухомого майна, державного реєстру речових прав на нерухоме майно; відомостей про реєстрацію місця проживання станом на дату подання заяви — заява не відповідає вимогам Кодексу України з процедур банкрутства. Тому ухвалою відмовлено у відкритті провадження.

Залишення заяви без руху і надання часу на усунення недоліків

Справа № 917/2088/19³⁹

Ухвалою суд залишає заяву без руху, оскільки до заяви фізичної особи про відкриття провадження в справі про її неплатоспроможність **не додано доказів сплати судового збору**, суд вважає за необхідне залишити таку заяву без руху, повідомити заявника про виявлені судом недоліки та надати час для усунення виявлених судом недоліків.

Справа № 922/46/20⁴⁰

Ухвалою Господарського суду Харківської області від 03.01.2020 заяву фізичної особи ОСОБА_1 залишено без руху через те, що до заяви **не додано доказів авансування на депозитний рахунок суду винагороди керуючому реструктуризацією** за три місяці виконання ним повноважень. Надано заявникові строк 10 днів з моменту отримання ним копії ухвали про залишення заяви без руху для усунення встановлених судом недоліків.

Справа № 922/386/20⁴¹

Ухвалою Господарського суду Харківської області від 13.02.2020 в справі № 922/386/20 суд дійшов висновку про її невідповідність положенням чинного законодавства, що є підставою

³⁸ URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88927807>.

³⁹ URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86209506>.

⁴⁰ URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87362999>.

⁴¹ URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87559511>.

для залишення її без руху та надання заявнику строку для усунення виявлених недоліків. Тож суд встановив, що **до заяви не додано доказів сплати судового збору**.

Справа № 916/1337/20⁴²

Ухвалою Господарського суду Одеської області від 19.05.2020 в справі № 916/1337/20 було ухвалено, що заявником до заяви про відкриття провадження в справі про неплатоспроможність **не додано доказів авансування боржником на депозитний рахунок суду винагороди** керуючому реструктуризацією за три місяці виконання повноважень, суд залишає заяву про відкриття провадження в справі про неплатоспроможність без руху.

Справа № 918/786/19⁴³

Ухвалою Господарського суду Рівненської області від 19.11.2019 в справі № 918/786/19 було залишено заяву без руху, адже боржник подав декларацію про майновий стан за три роки, неправильно визначивши період, за який необхідно було прозвітувати про свій стан.

Справа № 910/4511/20⁴⁴

- Ухвалою суд залишив заяву без руху, адже заявник не надав:
- доказів сплати авансування на депозитний рахунок суду винагороди керуючому реструктуризацією на суму 31 530 грн;
  - довідки з місця реєстрації станом на день розгляду заяви, витяг з державного реєстру правочинів;
  - копій документів про вчинені боржником (протягом року до дня подання заяви про відкриття провадження в справі про неплатоспроможність) правочини щодо належного йому нерухомого майна, цінних паперів, часток у статутному капіталі, транспортних засобів та угоди на суму не менше за 30 розмірів мінімальної заробітної плати (відомості з державного реєстру правочинів);
  - проект плану реструктуризації боргів.

---

⁴² URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89318531>.

⁴³ URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85715251>.

⁴⁴ URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88611231>.

Суд встановив строк у сім днів з дня вручення цієї ухвали на усунення недоліків заяви.

Отже, проаналізувавши наведені рішення, можна дійти висновку, що основною причиною залишення справи без руху є недоліки в позовній заяві, а саме: відсутність у додатках до заяви необхідних документів. Найчастіше заявники не надавали підтвердження сплати судового збору або ж підтвердження зарахування винагороди арбітражному керуючому.

Цікавим є те, що в кожному випадку час на усунення недоліків різний і варіюється від 3 до 10 днів. Очевидно, що це є недоліком, який ставить заявників у нерівне становище.

Попри таку поширену практику судів першої інстанції щодо залишення заяви без руху з підстав несплати судового збору, така практика є хибною, що стверджується в апеляційних рішеннях⁴⁵.

У цьому рішенні суд зазначив, що норми *ст. 116 Кодексу України з процедур банкрутства* **не вимагають надання заявником доказів сплати судового збору під час звернення із заявою про неплатоспроможність**.

Ба більше, згідно з Прикінцевими та перехідними положеннями Кодексу України з процедур банкрутства, з дня введення в дію цього Кодексу (21.10.2019) внесені зміни до Закону України «Про судовий збір», зокрема в п. 9 ч. 2 ст. 4 слова «про порушення справи» замінено словами «кредитора про відкриття провадження у справі».

Отже, *п. 9 ч. 2 ст. 4 Закону України «Про судовий збір»* передбачено, що судовий збір справляється за подання до Господарського суду заяви кредитора про відкриття провадження в справі про банкрутство в сумі 10 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на 1 січня календарного року, в якому відповідна заява або скарга подається до суду.

Оскільки відкриття провадження в справі про неплатоспроможність фізичної особи можливе лише за заявою цієї особи (боржника), застосувати вимоги *п. 9 ч. 2 ст. 4 Закону України «Про судовий збір»* по сплаті судового збору за аналогією до заявника під час його звернення до Господарського суду про неплатоспроможність як фізичної особи за положеннями *Книги 4 Кодексу України з процедур банкрутства* не можна.

⁴⁵ URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87418429>.

Справи відкриті, але процес реструктуризації призначений на тривалий термін

Боржник звернувся до Господарського суду міста Києва із заявою про відкриття провадження в справі про неплатоспроможність 19.11.2019 року. 10.09.2020 року Господарським судом Київської області було схвалено план реструктуризації боргів боржника із повним дотриманням умов п. 5 Прикінцевих та перехідних положень Кодексу, за яким боржник протягом 15 років виплачуватиме банкам грошові кошти відповідно до затвердженого графіка погашення боргів. 2 вересня 2020 року Господарський суд міста Києва ухвалив перше в Україні Рішення про закриття провадження в справі про неплатоспроможність через виконання боржником плану реструктуризації боргів⁴⁶.

Справа № 923/1116/19⁴⁷

Ухвалою суду затверджено план реструктуризації боргів мінімум на 5 років із урахуванням того, що боржник отримуватиме додатковий заробіток.

5.3. Судові процедури щодо визнання фізичної особи неплатоспроможною

Відповідно до *ст. 6 Кодексу України з питань банкрутства* у випадках, передбачених законом щодо неплатоспроможного боржника-фізичної особи, застосовуються такі судові процедури, як:

- 1) реструктуризація боргів боржника;
- 2) погашення боргів боржника.

Реструктуризація

Кодекс України з процедур банкрутства визначає реструктуризацію боргів боржника як судову процедуру в справі про неплатоспроможність фізичної особи, що застосовується з метою відновлення платоспроможності боржника через зміни способу та порядку виконання його зобов'язань згідно з планом реструктуризації.

---

⁴⁶ URL: https://bankruptcy-ua.com/articles/15134?fbclid=IwAR1ny8wOrihoqZHZL7BXAKsNdhAEuDheVQGIFkza5t_v1Eg-Y02u1BZghaw.

⁴⁷ URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91192427>.

Пропозиції щодо реструктуризації боргів (проект плану реструктуризації) є обов'язковим додатком до заяви про відкриття провадження. Така пропозиція подається боржником одночасно із заявою.

Однак важливо пам'ятати, що не підлягають реструктуризації борги боржника щодо сплати аліментів, відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, щодо сплати єдиного внеску та інших обов'язкових платежів на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. План реструктуризації затверджується господарським судом лише після повного погашення таких боргів (якщо така заборгованість існує).

Погашення боргів боржника

Кодекс України з процедур банкрутства визначає погашення боргів як судову процедуру в справі про неплатоспроможність фізичної особи, що застосовується з метою задоволення вимог кредиторів за рахунок реалізації майна банкрута, визнано-го банкрутом у порядку, встановленому цим Кодексом.

Варто зазначити, що спершу суд за заявою боржника відкриває провадження в справі про неплатоспроможність та вводить процедуру реструктуризації боргів.

Наступний крок за кредиторами, адже якщо кредитори боржника не схвалили план реструктуризації його боргів, суд визнає боржника банкрутом і вводить процедуру погашення боргів. У такому разі продається все майно боржника, за винятком окремих майнових об'єктів, які є необхідними для задоволення нагальних потреб боржника або членів його сім'ї.

5.4. Зразок заяви про відкриття провадження в справі про неплатоспроможність

вих. № _____

дата _____

Господарський суд Кіровоградської області
м. Кропивницький, вул. В'ячеслава
Чорновола, 29/32, 25022

Боржник: _____
(ім'я боржника, його місце проживання,
реєстраційний номер облікової картки
платника податків та номер паспорта,
номер засобу зв'язку, адреса електронної
пошти)

Заява про відкриття провадження в справі про неплатоспроможність

_____

(виклад обставин, що стали підставою для звернення до суду)

Керуючись ст. 2, 116 Кодексу України з процедур банкрутства, ст. 4, 12 Господарського процесуального кодексу України,

ПРОШУ:

- Прийняти заяву про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність.
- Відкрити провадження в справі про банкрутство _____

_____

(повне найменування боржника)

Додатки:

- довіреність чи інший документ, що засвідчує повноваження представника, якщо заяву підписано представником;
- документи, що підтверджують наявність (відсутність) у боржника статусу фізичної особи-підприємця;
- конкретизований список кредиторів і боржників із зазначенням загальної суми грошових вимог кредиторів (боржників), а також щодо кожного кредитора (боржника) — його імені або найменування, його місцезнаходження або місця проживання, ідентифі-

каційного коду юридичної особи або реєстраційного номера облікової картки платника податків та номера паспорта, суми грошових вимог (загальної суми заборгованості, заборгованості за основним зобов'язанням та суми неустойки [штрафу, пені] окремо), підстав виникнення зобов'язань, а також строку їх виконання згідно із законом або договором;

- опис майна боржника, що належить йому на праві власності, із зазначенням:
  - місцезнаходження або місця зберігання майна;
  - копії документів, що підтверджують право власності боржника на майно;
- перелік майна, що перебуває в заставі (іпотеці) або є обтяженим в інший спосіб, його місцезнаходження; вартість, а також інформація про кожного кредитора, на користь якого вчинено обтяження майна боржника, — ім'я або найменування, місцезнаходження або місце проживання, ідентифікаційний код юридичної особи або реєстраційний номер облікової картки платника податків та номер паспорта, сума грошових вимог, підстава виникнення зобов'язань, а також строк їх виконання згідно із законом або договором;
- копії документів про вчинені боржником (протягом року до дня подання заяви про відкриття провадження в справі про неплатоспроможність) правочини щодо належного йому нерухомого майна, цінних паперів, часток у статутному капіталі, транспортних засобів та угоди на суму не менше за 30 розмірів мінімальної заробітної плати;
- відомості про всі наявні рахунки боржника (зокрема депозитні рахунки), відкриті в банках та інших фінансово-кредитних установах в Україні та за кордоном, їх реквізити, із зазначенням сум грошових коштів на таких рахунках;
- копія трудової книжки (за наявності);
- відомості про роботодавця (роботодавців) боржника;
- декларація про майновий стан боржника за формою, затвердженою державним органом з питань банкрутства;
- докази авансування боржником на депозитний рахунок суду вищого заступника керівного реструктуризацією за три місяці виконання повноважень;
- інформація про наявність (відсутність) непогашеної судимості за економічні злочини.

Підпис та ПІБ _____

Додаткова інформація

Разом із заявою про відкриття провадження в справі про неплатоспроможність боржник зобов'язаний подати пропозиції щодо реструктуризації боргів (проект плану реструктуризації боргів).

Декларація про майновий стан подається боржником за три роки (за кожен рік окремо), що передувала поданню до суду заяви про відкриття провадження в справі про неплатоспроможність. Декларація повинна містити інформацію щодо майна, доходів та витрат боржника і членів його сім'ї, що перевищують 30 розмірів мінімальної заробітної плати.

5.5. Контроль знань. Тести

1. Декларація про майновий стан подається боржником:

- а) за два роки;
- б) за три роки;
- в) за чотири роки;
- г) за п'ять років.

2. Декларація про майновий стан особи повинна містити інформацію щодо майна, доходів та витрат боржника і членів його сім'ї, що перевищують:

- а) 20 розмірів мінімальної заробітної плати;
- б) 30 розмірів мінімальної заробітної плати;
- в) 40 розмірів мінімальної заробітної плати;
- г) 50 розмірів мінімальної заробітної плати;

3. До якого суду подається заява про відкриття провадження в справі про неплатоспроможність?

- а) до Окружного загального суду;
- б) до Окружного адміністративного суду;
- в) до Окружного господарського суду.

4. Відповідно до ст. 6 кодексу України з питань банкрутства, у випадках, передбачених законом, щодо неплатоспроможного боржника-фізичної особи застосовуються такі судові процедури, як:

Юридичні клініки на захисті прав споживачів фінансових послуг...

- а) реструктуризація боргів боржника та погашення боргів боржника;
- б) тільки реструктуризація боргів боржника;
- в) тільки погашення боргів боржника;
- г) таких процедур Кодексом поки що не передбачено.

5. Чи підлягають реструктуризації борги боржника щодо сплати аліментів?

- а) так;
- б) так, якщо сума заборгованості перевищує 30 розмірів мінімальної заробітної плати;
- в) не підлягають реструктуризації взагалі;
- г) реструктуризації підлягає лише частина такого боргу.

5.6. Правопросвітний цикл «Правове регулювання неплатоспроможності фізичних осіб»

Цикл складається з п'яти консультацій, які підготували студенти-клініцисти Навчальної лабораторії «Правнича клініка» факультету правничих наук Національного університету «Києво-Могилянська академія»:

Консультація 1

Згідно з Кодексом України з процедури банкрутства **боржник** — це **юридична** або **фізична особа** (зокрема фізична особа-підприємець), **нездатна** виконати свої грошові зобов'язання, термін яких настав

Господарським судом відкривається провадження: щодо **юридичної особи** — у справі про банкрутство щодо **фізичної особи** (фізичної особи-підприємця) — у справі про неплатоспроможність фізичної особи за місцем її проживання і лише за заявою боржника

Мета провадження в справі про неплатоспроможність фізичної особи — відновити її платоспроможність, тобто її здатність виконувати зобов'язання перед кредиторами

Грошове зобов'язання — це зобов'язання боржника сплатити кредиту певну грошову суму відповідно до цивільно-правового правочину (договору) та на інших підставах, передбачених законодавством України.

До грошових зобов'язань також належать зобов'язання щодо сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне та інше соціальне страхування

Склад і розмір грошових зобов'язань визначаються боржником-фізичною особою на день подання до господарського суду заяви про відкриття провадження в справі про неплатоспроможність фізичної особи

ПРАВНИЧА
Клініка НаУКМА

Консультація 2

Провадження в справі про неплатоспроможність фізичної особи або фізичної особи-підприємця може бути відкрито **Господарським судом за місцем проживання боржника**

Боржник-фізична особа має право звернутися до Господарського суду із заявою про відкриття провадження в справі про неплатоспроможність за наявності визначених Кодексом України з процедур банкрутства **обставин**:

- розмір прострочених зобов'язань боржника перед кредитором (кредиторами) становить не менше ніж 30 розмірів мінімальної заробітної плати; (*розмір мінімальної заробітної плати визначається в Законі про державний бюджет на відповідний рік*);
- боржник припинив погашення кредитів чи здійснення інших планових платежів у розмірі більше за 50 % місячних платежів за кожним з кредитних та інших зобов'язань упродовж двох місяців;
- ухвалено постанову у виконавчому провадженні про відсутність у фізичної особи майна, на яке може бути звернено стягнення;
- існують інші обставини, які підтверджують, що найближчим часом боржник не зможе виконати грошові зобов'язання чи здійснювати звичайні поточні платежі (загроза неплатоспроможності)

Боржнику важливо пам'ятати:

1. До складу грошових вимог, зокрема щодо сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) не включаються неустойка (штраф, пеня) та інші фінансові санкції.

2. Обставини, які підтверджують неплатоспроможність фізичної особи та які покладені в основу заяви про відкриття провадження в справі про неплатоспроможність, мають бути доведені боржником

ПРАВНИЧА
Клініка НаУКМА

Консультація 3

Провадження в справі про неплатоспроможність фізичної особи або фізичної особи-підприємця може бути відкрито **лише за заявою боржника**

Заяву може бути підписано представником боржника, повноваження якого підтверджуються довіреністю чи іншим документом.

Заява про відкриття провадження в справі про неплатоспроможність подається до Господарського суду за місцем проживання боржника за наявності підстав, передбачених ч. 2 ст. 115 Кодексу України з процедур банкрутства.

Заява боржника має відповідати вимогам Кодексу України з процедур банкрутства

Заяву можна умовно розбити на три частини:

У першій частині необхідно зазначити:

- **Найменування господарського суду, до якого подається заява**
- **Дані про боржника:**
  1. ПІБ
  2. Місце проживання
  3. Реєстраційний номер облікової картки платника податків (ІПН) або номер паспорта для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання відмовилися від прийняття ІПН та офіційно повідомили про таку відмову контролюючий орган (державну податкову службу).
  4. Номер засобу зв'язку (телефону) боржника.
  5. Електронна адреса боржника (за наявності)

У другій частині необхідно викласти обставини, що стали підставою звернення до суду та навести юридичну аргументацію на їх підтвердження, тобто боржник-фізична особа має документально довести свою неплатоспроможність

Третя частина заяви має містити перелік додатків до заяви

ПРАВНИЧА
Клініка НаУКМА

Консультація 4

Додатки до заяви фізичної особи-боржника до Господарського суду про відкриття провадження в справі про неплатоспроможність:

- довіреність чи інший документ, що засвідчує повноваження представника, якщо заяву підписано представником;
- документи, що підтверджують наявність (відсутність) у боржника статусу фізичної особи-підприємця;
- конкретизований список кредиторів і боржників із зазначенням загальної суми грошових вимог кредиторів (боржників), а також **щодо кожного кредитора (боржника):**

1. Його імені або найменування.
2. Його місцезнаходження або місця проживання.
3. Ідентифікаційного коду юридичної особи або реєстраційного номеру облікової картки платника податків та номеру паспорта (для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання відмовляються від прийняття реєстраційного номеру облікової картки платника податків та офіційно повідомили про це відповідний контролюючий орган і мають відмітку в паспорті).
4. Суми грошових вимог (загальної суми заборгованості, заборгованості за основним зобов'язанням та суми неустойки [штрафу, пені] окремо).
5. Підстав виникнення зобов'язань.
6. А також строку їх виконання згідно із законом або договором

- опис майна боржника, що належить йому на праві власності, із зазначенням місцезнаходження або місця зберігання майна;
- копії документів, що підтверджують право власності боржника на майно;
- перелік майна, що перебуває у заставі (іпотеці) або є обтяженим в інший спосіб, його місцезнаходження, вартість, а також **інформація про кожного кредитора, на користь якого вчинено обтяження майна боржника:**

- 1.** Ім'я або найменування.
- 2.** Місцезнаходження або місце проживання.
- 3.** Ідентифікаційний код юридичної особи або реєстраційний номер облікової картки платника податків та номер паспорта (для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання відмовляються від прийняття реєстраційного номеру облікової картки платника податків та офіційно повідомили про це відповідний контролюючий орган і мають відмітку в паспорті).
- 4.** Сума грошових вимог.
- 5.** Підстава виникнення зобов'язань.
- 6.** А також строк їх виконання згідно із законом або договором

- копії документів про вчинені боржником (протягом року до дня подання заяви про відкриття провадження в справі про неплатоспроможність) правочини щодо належного йому нерухомого майна, цінних паперів, часток у статутному капіталі, транспортних засобів та угоди на суму не менше за 30 розмірів мінімальної заробітної плати;
- відомості про всі наявні рахунки боржника (зокрема депозитні рахунки), відкриті в банках та інших фінансово-кредитних установах в Україні та за кордоном, їх реквізити, із зазначенням сум грошових коштів на таких рахунках;
- копія трудової книжки (за наявності);
- відомості про роботодавця (роботодавців) боржника;
- декларація про майновий стан боржника за формою, затвердженою державним органом з питань банкрутства;
- докази авансування боржником на депозитний рахунок суду винагороди керуючому реструктуризацією за три місяці виконання повноважень;
- інформація про наявність (відсутність) непогашеної судимості за економічні злочини;
- інші документи, що підтверджують наявність підстав, визначених ст. 115 Кодексу України з процедур банкрутства

Консультація 5

Судова практика в справах про неплатоспроможність фізичних осіб

Судова практика в справах про неплатоспроможність фізичних осіб, що склалася з моменту введення в дію Кодексу України з процедур банкрутства свідчить:

- Фізичні особи активніше почали звертатися до господарських судів із заявами про відкриття провадження в справі про свою неплатоспроможність.
- З іншого боку, судова практика свідчить про значну кількість заяв, що повертаються судами з підстав їхньої невідповідності вимогам законодавства або залишаються без руху з наданням заявникам строку для виправлення недоліків

В ухвалах господарські суди зауважують такі недоліки:

- неподання разом із заявою про відкриття провадження в справі про неплатоспроможність фізичної особи-боржника документів, визначених у ст. 116 Кодексу України з процедур банкрутства;
- невідповідність долучених до такої заяви документів вимогам закону, що до них висуваються;
- подання заяви без підпису боржника чи його представника;
- авансування послуг арбітражного керуючого в неналежному, як правило, заниженому розмірі;
- неподання декларації про майновий стан боржника;
- неподання доказів припинення погашення боржником своїх боргів перед кредиторами;
- та ін.

Як показову ухвалу в контексті таких недоліків можна послатися на **ухвалу Господарського суду Львівської області від 22.05.2020 року в справі № 914/1198/20** про залишення заяви про відкриття провадження в справі про неплатоспроможність фізичної особи без розгляду та надання заявнику строку для виправлення недоліків, в якій суд зазначив таке:

«2.1. Привести заяву про відкриття провадження в справі (...) у відповідність до вимог ст. 115 Кодексу України з процедур банкрутства.

2.2. Подати декларації про майновий стан боржника за 2018 та 2019 роки за формою, затвердженою наказом Міністерства фінансів України від 21.08.2019 року № 2627/5.

2.3. Подати докази авансування боржником на депозитний рахунок суду винагороди керуючому реструктуризацією за три місяці виконання повноважень на суму 31 530 грн.

2.4. Подати докази припинення погашення кредитів чи здійснення інших планових платежів у розмірі більше за 50 % місячних платежів за кожним з кредитних та інших зобов'язань упродовж двох місяців»

Коментуючи зазначені в ухвалі недоліки, які допустив заявник (фізична особа-боржник) у заяві про відкриття провадження в справі про неплатоспроможність фізичної особи, зазначимо, що такі недоліки не дозволяють господарському суду здійснити оцінку фінансового стану боржника.

Саме від такої оцінки залежить відкриття чи відмова у відкритті провадження в справі.

Провадження в справі про неплатоспроможність фізичної особи будується на певному алгоритмі, впорядкованому правовому механізмі, що включає дії всіх суб'єктів, залучених у такій справі.

Фізичній особі, яка оцінює себе неплатоспроможним боржником, слід враховувати, що судова оцінка її фінансового стану може не збігтися з її оцінкою, якщо боржник не доведе суду за допомогою долучених до заяви про відкриття провадження документів свій незадовільний фінансовий стан.

Від вирішення фізичною особою-боржником цього завдання залежить, чи буде відкрито судом провадження в справі про неплатоспроможність, чи не буде

ПРАВНИЧА
Клініка НаУКМА

Розділ 6. Замість післямови. Поради клініцистам від слухачів магістерської програми

У «Правничій клініці» НаУКМА отримують навички консультування слухачі курсу «Юридичний практикум», а також студенти магістерської програми, які проходять практику. Студенти мають можливість не тільки набратися першого досвіду в консультуванні, а й поділитися своїм баченням проходження освітнього процесу в такій формі. Своїми порадами клініцистам поділилися практиканти магістерської програми (Лев Лепшеев, Ольга Жванко, Олександра Шевня, Анастасія Равлик, Михайло Христюк, напрацювання яких включені до цього посібника).

Щодо інтерв'ювання:

1. Не запізнюватися на чергування відповідно до розкладу чергувань, який формується самими студентами, адже розклад чергувань складається відповідно до побажань клініцистів.
2. Якнайшвидше приступити до з'ясування суті проблеми, запропонувавши клієнтові викласти суть свого звернення. За потреби, якщо клієнт говорить сторонні речі або занадто детально описує ситуацію, слід його перервати та ставити навідні та уточнювальні запитання, щоб не марнувати час. Якщо запитується консультація — чітко вияснити суть питання, якщо правова допомога — суть порушених прав чи інтересів заявника для складання процесуальних чи інших юридичних документів.
3. Після отримання необхідної інформації одразу ж заповнити картку руху справи, виклавши в ній, зокрема, коротку фабулу справи, поки вона залишається в пам'яті.
4. За загальним правилом, треба, щоб отримане звернення опрацьовував саме інтерв'юєр, однак за потреби на справу може бути призначений інший студент (за погодженням з адміністратором клініки).

Щодо консультування:

1. Дотримуватися нормативних строків опрацювання справ. Для простих консультацій — не більше ніж кілька днів, якщо необхідно скласти ті чи ті документи — залежно від їх складності,

однак у будь-якому разі проєкт опрацьованих матеріалів має бути направлений куратору не пізніше ніж протягом тижня з моменту прийняття справи.

2. Загальний строк розгляду звернень — не більше ніж три тижні, окрім справ особливої складності або тих, за якими відсутні необхідні документи.
3. У деяких термінових випадках (пропуск позовної давності, чітко лімітовані процесуальні строки) граничний строк завершення справи відповідно зменшується.
4. За потреби запиту тих чи тих документів невідкладно комунікувати з клієнтами щодо їх надання.
5. У передбачені строки скласти належно структурований висновок разом з іншими потрібними документами та, узгодивши їх з куратором, направити клієнтові та до «Правничої клініки».
6. Певна річ, перед складанням документів у справі вимагається належне аналізування законодавства (в усіх випадках) та релевантної судової чи правозастосовної практики (крім простих питань) для виявлення матеріально-правових проблем та процесуальних норм (особливо щодо форми процесуальних документів та процесуальних строків).

Зазначені правила поширюються й на звернення щодо консультацій у сфері фінпослуг (перелік визначений у *ст. 4 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг»*).

Ураховуючи специфіку тих чи тих послуг, можна дійти висновку, що до клініки можуть звернутися фізичні особи з таких питань:

- Випуск чи обслуговування платіжних карток банківських установ.
- Кредити (передусім споживчі) у банках чи МФО.
- Депозити.

На прикладі конкретних справ, які розглядалися під час навчальної практики, можна дати такі додаткові поради:

В одній, досить складній справі ситуація була така: взявши мікропозику, особа її вчасно не повернула, щодо її боргу було вчинено виконавчий напис, відкрито виконавче провадження та арештоване майно. На жаль, борг справді існував, визнавався позичальником та був безспірним, якраз для виконавчого напису.

Строки оскарження низки виконавчих документів уже давно спливали. Особа стверджувала про наявність таємного заочного суду, яким було буцімто стягнуто борг.

- У таких випадках слід провести первинний аналіз обставин на підставі наявних документів. За потреби, спілкуючись із клієнтом й уточнюючи всі спірні питання. Тож вдалося з'ясувати, що ніякого суду насправді не було, тож і немає рішення, яке треба оскаржувати.
  - Далі — слід сформувати чітку правову позицію, яка може бути не конче на користь клієнта. Скажімо, апелювати до того, що «онлайн-кредит не рахується, бо я нічого не підписував» було недоречно, адже в законодавстві електронні способи підпису вже давно врегульовано цілком належно, а так само неспроможність цих доводів впливає із судової практики.
  - Подумавши попередньо, як обстоювати права особи, слід визначитися з позовними вимогами та скласти проєкт позову.
  - У деяких ситуаціях необхідно використати якнайбільше доступних інструментів для захисту прав. Тож тут хоч і не вдалося оскаржити виконавчі документи, однак було складено заяву про забезпечення позову для тимчасового зупинення виконавчого провадження загалом.
1. В іншому зверненні запитувалася правова консультація з питань отримання кредитних канікул та реструктуризації заборгованості. Також містилося прохання скласти проєкт відповідної заяви до банківської установи. Долучався кредитний договір.
- Як видно, для опрацювання цієї справи непотрібно було багато документів. На додаток до договору можна було б запитати хіба що документи з персональними даними заявника для оформлення заяви. Водночас такі доволі типові ситуації в умовах карантину потребують детального аналізу саме актуального законодавства, яким закріплено додаткові гарантії для позичальників на період дії обмежувальних заходів.
  - Крім того, не завадять базові знання цивілістики щодо понять «обставини непереборної сили», «форс-мажор» та їх впливу на зобов'язальні правовідносини.

- На жаль, поки що в таких спорах не сформовано тієї чи тієї судової практики, а тому для складання заяви було застосовано лише законодавчі норми та рекомендації НБУ.

Також, ураховуючи засади цивільного процесу:

1. Принципи змагальності та диспозитивності сторін передбачають, що сторони зобов'язані самостійно визначити норми, котрі підлягають застосуванню під час вирішення спору і які слугуватимуть аргументами позову.
2. В іншому разі це може бути потрактовано як згода сторони на визнання тих чи тих обставин доведеними.
3. Наприклад, це може стосуватися доказів укладення кредитного договору, зміни відсотків за кредитом без згоди боржника тощо. Власне, й ініціювання застосування позовної давності покладається саме на заінтересовану сторону, а не на суд.
4. Судова практика містить приклади скасування судових рішень на підставі виходу суду за межі заявлених вимог шляхом ініціювання певних процесуальних дій, про які не клопоталося сторонами.
  - Так, ВС роз'яснював, що суд може вийти за межі позовних вимог тільки в разі, якщо це необхідно для повного захисту прав, свобод та інтересів сторін чи третіх осіб, про захист яких вони просять, однак за жодних умов становище позивача за наслідками судового розгляду не може бути погіршено порівняно з тим, яким воно було до звернення до суду за захистом своїх прав⁴⁸.
  - Зазначаючи про те, що під час вирішення справи визначальними для суду є фактичні обставини, наведені в позовній заяві, суд апеляційної інстанції не врахував, що, визначаючись із характером наявних правовідносин, суд не вправі самостійно змінювати підстави позову, оскільки відповідно до положень цивільного процесуального законодавства це є виключним правом позивача⁴⁹.

---

⁴⁸ URL: <https://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75460211>.

⁴⁹ URL: [https://protocol.ua/ua/vs_ktss_verhovniy_sud_vidmoviv_u_styagnenni_431_250_dolariv_ssha_z_pidstav_inshoi_ppravovoi_prirodi_rozpiski_\(vs_ktss_367_7135_16_ts_vid_05_09_2018r\)/](https://protocol.ua/ua/vs_ktss_verhovniy_sud_vidmoviv_u_styagnenni_431_250_dolariv_ssha_z_pidstav_inshoi_ppravovoi_prirodi_rozpiski_(vs_ktss_367_7135_16_ts_vid_05_09_2018r)/).

Очима клініцистів

Про враження від роботи в «Правничій клініці»

Юридична клініка: шлях до правничої професії

(Ярослав Брич)

Навчаючись на правничому факультеті, ти якнайкраще розумієш, що не буває теорії без практики, а практики без теорії. Після отримання протягом перших трьох років навчання загальнотеоретичного базису з основних юридичних дисциплін, ти, як ніколи, відчуваєш потребу в застосуванні своїх знань на практиці. Наш університет дає для цього всі можливості. Зокрема саме в останньому триместрі третього року навчання студенти мають змогу стати студентами-консультантами «Правничої клініки» НаУКМА та продовжити діяльність у ній на четвертому році навчання.

Буду відвертим, багато студентів першочергово намагаються потрапити в топові юридичні фірми нашої країни, не розуміючи, що під їхнім носом знаходиться рівноцінна, а в деяких аспектах навіть краща можливість практичного застосування знань та початку професійної діяльності.

Зараз можу з впевненістю сказати, що саме тут, у «Правничій клініці», почав формуватися мій шлях як правника-практика. Річ у тім, що за цей період я отримав важливі навички роботи з процесуальними документами, спілкування з реальними клієнтами, співпраці з досвідченими кураторами нашої клініки. Разом з тим, всім відомо, що на помилках найкраще вчать. Тож були й відверті прикрощі з мого боку (наприклад, надання особистого мобільного номера клієнту, що заборонено правилами клініки), які стали також хоч і негативним, та вкрай важливим досвідом.

Чи не одним із центральних аспектів роботи в клініці було вивчення сутності етичних засад у відносинах з клієнтом. Скажу чесно — лекції, презентації з цієї тематики, опрацювання Правил адвокатської етики та зустрічі із відомими юристами-практиками, які здебільшого намагалися пояснити, що означають і як реалізуються такі складні принципи, як добросовісність, компетентність, розумність, конфіденційність, неприпустимість конфлікту інтересів, — справили на мене неабияке позитивне враження. Від-

тепер розумію, що діяльність правника базується не лише на теоретичних знаннях та практичних навичках, а й на психології та чіткому дотриманні етичних професійних стандартів.

Одним із найприємніших моментів стало виконання такого завдання. Перебуваючи в себе вдома в одному із сіл Закарпаття, до мене звернулася знайома (якій мама розповіла про те, що я є студентом-консультантом «Правничої клініки») й попросила допомогти в написанні процесуальних документів, оскільки не знала, як це зробити, а оплатити послуги юриста через фінансовий стан не могла. Розуміючи, що, з одного боку, я не можу їй відмовити, а з іншого — нестиму поки непосильну мені особисту відповідальність за строки та якість надання цієї допомоги, скерував знайому до нашої клініки й опісля попросив керівника дозволити підготувати документи із залученням ще одного студента-консультанта та куратора — юриста-практика. Ми взялися за цю справу і підготували відповідний позов. Я, звичайно, зараз не можу передати ті емоції, які отримав від 10-хвилинних слів подяки знайомої за виконану роботу, але з впевненістю можу сказати: саме тоді дійсно зрозумів, наскільки корисною є діяльність юридичних клінік як для соціально незахищених осіб, що потребують безоплатної правової допомоги, так і для студентів-правників.

Загалом участь у нашій «Правничій клініці» дала досвід першого живого спілкування з клієнтами та їхніми реальними правовими проблемами, допомогла мені виробити практичні навички роботи з процесуальними документами, закріпити такі риси характеру, як дисциплінованість, відповідальність, вдалий тайм-менеджмент та зрозуміти, що хоча шлях до правничої професії надзвичайно важкий — це стовідсотково мій шлях.

Правнича клініка в становленні мого «Я»
(Олександра Бортман)

Перед тим як перейти до безпосередньої розповіді про роль юридичної клініки в розвитку моєї особистості, хотілося б зробити попередню ремарку. У першому реченні я вжила термін саме «особистість», і не дарма, адже моє «професійне я» не єдине піддалося впливу протягом роботи в «Правничій клініці». Тому в цій роботі я б хотіла розглянути роль «Правничої клініки» у становленні різних сторін моєї особистості.

Моє «педагогічне Я»

Протягом роботи в «Правничій клініці», окрім повсякденних завдань, студенти також мали завдання із довгою перспективою. Таким завданням якраз став суспільно-корисний проєкт, одним з варіантів якого була викладацька діяльність. Я обрала саме це, оскільки моя мама вчителька, і мені було цікаво побувати в її ролі. До того ж я завжди вважала, що передання своїх знань іншим є дуже важливим процесом та вже на цій стадії свого професійного розвитку хотіла зробити невеликий особистий внесок. Проте під час обговорення цього проєкту зі своїми колегами ми вирішили вести нашу «викладацьку» діяльність не у звичайній школі, де такі уроки були б скоріш за все нав'язаними, а в «університеті третього покоління», оскільки люди завжди приходять туди за власним бажанням, ба більше, з усвідомленням того, що вони хочуть взяти від занять, яких знань здобути і які саме напрямки їм цікаві. Отже, прийшовши на перше заняття, я дуже нервувала. Проте результат більш ніж приємно вразив мене. Я змогла навчити чомусь та просто розказати дещо цікаве людям, які значно від мене старші та мають набагато більше життєвого досвіду. Та що також важливо, у процесі бесіди я зрозуміла, де сама маю прогалини в знаннях, у чому розібралася не до кінця. Отже, я вчила навчаючись.

Моє «волонтерське Я»

Останні події в нашій країні змушують замислитися кожну людину над запитанням: «Який внесок зробив я, щоб Україна перемогла у цій війні?». Для мене проблема знайти відповідь на це запитання стояла особливо гостро, адже моєю «регіональною» Батьківщиною є саме Донецька область. «Правничка клініка» допомогла мені в з'ясуванні цього питання, коли до нас за допомогою звернулися представники так званої «Юридичної сотні» з проханням допомогти їм опрацювати нормативно-правову базу та судову практику, що стосується питань військових злочинів, дезертирства, отримання групи інвалідності, процедуру отримання посвідчення та виплат з інвалідності тощо. Такі практичні напрацювання студентів не мали, на перший погляд, великого значення. Проте це допомагало юристам-практикам швидше орієнтуватися в питаннях, з якими вони не стикались у своєму попередньому професійному досвіді, та, як наслідок, оперативніше надавати до-

помогу особам, які її потребували. Тож працюючи в рамках цього проекту, я здобула нові знання з актуальних на сьогодні юридичних питань, та що є більш важливим — мала змогу безпосередньо допомагати цим людям.

Моє «професійне Я»:

Під час навчання в університеті студент здобуває багато знань і навичок, проте, як відомо, молоді спеціалісти завжди стикаються з проблемами недостатності професійного досвіду, відсутності навичок спілкування з клієнтом (у разі, якщо це приватна практика). У рамках роботи в «Правничій клініці» я зрозуміла, що, попри те, що я знаю правові норми, я не знаю, як правильно написати позов, які формулювання краще використовувати під час його підготовки, як правильно шукати судову практику, на які критерії потрібно звертати увагу під час її пошуку тощо. На жаль, такі питання просто не є предметом розгляду жодного конкретного предмета, тому просто оминаються під час навчального процесу.

Проте в «Правничій клініці» я мала змогу здобути свої перші професійні навички в цих питаннях, зокрема і для пошуку судової практики, використання її під час формулювання своєї правової позиції, написання процесуальних документів. Зараз, вже як практикуючий юрист-початківець, можу сказати, що такий перший професійний досвід є дуже важливим, оскільки так студент уже на цьому етапі може зрозуміти, яка саме сфера юридичної роботи його цікавить, в яких галузях права він хоче будувати свою майбутню професійну діяльність. Для мене це була чудова можливість зсередини побачити, що таке юридична професія. Після року роботи в «Правничій клініці» я зрозуміла, що судовий процес як спосіб врегулювання конфлікту між сторонами є для мене найбажанішою сферою моєї майбутньої професійної діяльності, і зараз працюю в практиці вирішення спорів в одній з провідних юридичних фірм України.

Враховуючи все вищесказане, хотілося б підсумувати. На мою думку, цінність роботи в «Правничій клініці» полягає саме в тому, що в процесі роботи там студент виконує завдання, які зазвичай не ставляться в рамках звичайного навчального процесу. Завдяки цьому тут правник може здобути не тільки свої перші професійні навички, зрозуміти, чим він хоче займатися в майбутньому, а й набути інший корисний життєвий досвід.

Поради майбутнім клініцистам

(Анастасія Дем'янченко)

Не бійтеся труднощів, оскільки вони загартовують. На перший погляд, поєднувати усне консультування клієнтів, участь у змаганнях, написання письмових юридичних висновків, організацію та проведення просвітницьких заходів одночасно видається просто неможливим, однак не для клініциста. Оскільки клініцист «Могилянки» вмотивований, енергійний та наполегливий спудей.

Будьте свідомими та відповідальними. До «Правничої клініки» звертаються десятки людей зі складними життєвими історіями, вони потребують допомоги. Під час розмови ми беремо на себе частинку відповідальності за їхню долю. Тому варто не просто слухати, а й чути клієнтів. Із сотні слів та емоцій віднайти те складне юридичне питання, в якому готові допомогти.

Знайте, що «Правничка клініка» НаУКМА — це насамперед про цінності. Зокрема про цінність командної роботи, яка означає, що остаточний результат залежить від кожного / кожної з вас. Тому виконуйте поставлені завдання якісно, вчасно та творчо. Поряд завжди будуть наставники, професіонали своєї справи, а тому все вийде — не сумнівайтесь.

Успіхів ВАМ і нових продуктивних ідей в консультуванні!

Навчальне видання

Кравченко Н. Г, Лобач О. М., Логуш Л. В., Матвеєва Ю. І.

**Юридичні клініки
на захисті прав споживачів
фінансових послуг: судова практика
і навички консультивання**

(про консультивання очима клініцистів)

Навчально-практичний посібник
розроблений за підтримки проекту USAID
«Трансформація фінансового сектору»

Макетування *І. Птіцина*
Коректор *Н. Дорожкіна*
Комп'ютерне верстання *Ю. Копаня*

Підписано до друку 25.11.2020 р. Формат 60х84^{1/16}.
Гарнітура “Прагматика”. Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 7,91. Обл.-вид. арк. 6,12.
Зам. 20-22.

Університетське видавництво ПУЛЬСАРИ
04070, Київ-70, вул. Спаська, 9/2. Тел. (044) 425-12-75, 425-01-03
e-mail: mail@pulsary.com.ua <http://www.pulsary.com.ua>

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції, серія ДК № 7034 від 27.12.2019 р.